

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

*За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих вчених
11 – 12 листопада 2021 року*

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНІСНІ ОСНОВИ ТА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ДОЛІ
ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

Випуск 52 (56)

*За редакцією
члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук
України, доктора педагогічних наук, професора
О. Г. РОМАНОВСЬКОГО*

Харків НТУ «ХПІ» 2021

ББК 74в7

П78

УДК 378:37.03+316.344.42

Рецензенти: **Р. С. Гуревич**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

В. В. Рибалка, доктор психологічних наук, професор

В. О. Лозовой, доктор філософських наук, професор

Свідцтво про державну реєстрацію: КВ №7762 від 21.08.2003 р.

**ВКЛЮЧЕНИЙ У ДОВІДНИК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ БАЗИ ДАНИХ
ULRISCH'S PERIODICALS DIRECTORY (NEW JERSEY, USA)**

Редакційна колегія

В. Г. Кремень, д-р. філос. н., професор, академік НАН України і НАПН України (голова)

Є. І. Сокол, д-р. техн. н., професор, член-кореспондент НАПН України (співголова)

О. Г. Романовський, д-р. пед. н., професор, член-кореспондент НАПНУ (заступник голови)

В. М. Бабасв, д-р. держ. упр., професор

В. П. Андрущенко, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України

Н. Г. Ничкало, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України

І. Д. Бех, д-р. психол. н., професор, академік НАПН України

В. І. Луговий, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України

В. Ю. Биков, д-р. техн. н., професор, академік НАПН України

С. О. Сисосва, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України

Р. С. Гуревич, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України

Л. Л. Товажнянський, д-р. техн. н., професор, почесний академік НАПН України

В. М. Князєв, д-р. філос. н., професор

П. І. Надолішний, д-р. держ. упр., професор

В. П. Тронь, д-р. держ. упр., професор

В. В. Рибалка, д-р. психол. н., професор

Т. І. Сущенко, д-р. пед. н., професор

В. О. Моляко, д-р. психол. н., професор

Н. А. Побірченко, д-р. психол. н., професор

Л. П. Пуховська, д-р. пед. н., професор

О. М. Псхота, д-р. пед. н., професор

В. В. Корженко, д-р. філос. н., професор

А. І. Грабченко, д-р. техн. н., професор

Є. Є. Александров, д-р. техн. н., професор

М. Д. Годлевський, д-р. техн. н., професор

О. С. Куценко, д-р. техн. н., професор

В. Б. Самородов, д-р. техн. н., професор

О. С. Пономарьов, професор

С. М. Пазнищ, д-р. філософії, професор

О. А. Ігнатюк, д-р. пед. н., професор

Н. В. Підбуцька, д-р. псих. н., професор (відповідальний секретар)

Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] : П78 зб. наук. праць / за ред. О. Г. Романовського. – Вип. 52 (56). – Харків : НТУ “ХПІ”, 2021. – 234 с.

Розглянуто психолого-педагогічні аспекти проблем підготовки фахівця, теоретико-практичні компоненти теорії управління, компоненти інноваційної складової розвитку освіти, психологічні проблеми соціального життя. Проаналізовано питання удосконалення рівня підготовки фахівця та інноваційних аспектів у сфері освіти та управління.

Адресовано науковим працівникам, педагогам, аспірантам, тим хто займається дослідженням проблем підготовки гуманітарно-технічної еліти.

ББК 74в7

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА З ПІДЛЕГЛИМИ

Взаємодія як соціально-психологічне явище це – процес впливу суб'єктів один на одного, що взаємно обумовлено та опосередковано їхньою спільною діяльністю або спілкуванням. Взаємодія являє собою такий план відношення особистості до оточуючих її людей. Основні компоненти взаємодії: спонукальний (мотиваційно-цільовий обмін), когнітивний (комунікативний процес як взаємоінформування й перцептивний процес як взаємсприйняття, самооцінка й взаєморозуміння), регулятивний (поведінковий процес як зміна поведінки один одного) й емоційний процес (як формування симпатії - антипатії). Ці процеси взаємодії розгортаються і здійснюються за допомогою певних психологічних механізмів та способів, дають певний ряд ефектів, у яких уособлюється та прослідковується багатогранність міжособистісної взаємодії.

Дослідники Я. В. Подоляк, М. І. Дьяченко, Л. О. Кандибович [1] під міжособистісною взаємодією військово-службовців розуміють направлений вплив військового керівника (начальника) на особистість військовослужбовця, військовий

підрозділ чи певні соціально-психологічні процеси, які в них виникають, з метою змінення їх станів, надання визначених якостей, за допомогою яких рішення буде реалізованим, а намічена мета – досягнутою.

Психологічним результатом міжособистісної взаємодії є встановлення нового рівня відносин між сторонами. Це може бути їхнє нарощування або ж руйнування, повне припинення. Часто сталі між суб'єктами взаємовідношення розглядаються лише як емоційні відносини. Виходячи з розуміння взаємовідносин як внутрішньої, особистісної основи взаємодії і запропонованої нами структури взаємодії, ми виділяємо в міжособистісних відносинах п'ять аспектів: спонукальний, комунікативний, перцептивний, емоційний і поведінковий.

Основними закономірностями мотиваційно-цільової взаємодії командирів в проблемних міжособистісних ситуаціях є змагання їх цілей і мотивів. Вона проявляється в тому, що намагання командира здійснити свої цілі, як зазвичай, перешкоджають задоволенню інтересів опонента, унеможливають досягнення підлеглими своїх цілей. Встановлено, що в проблемних ситуаціях командири часто наполягають на службових інтересах. Інтереси, що борються військовим керівником, не мають впливу на гостроту розвинення проблемної міжособистісної ситуації. В разі проблемної міжособистісної ситуації задоволення інтересів однієї сторони призводить до звуження можливостей по

задоволенню інтересів опонентів. Важливим психологічним механізмом, за допомогою якого проходить боротьба мотивів керівництва в умовах проблемної міжособистісної ситуації, є погодження їх цілей та інтересів. Найкращою для отримання загальної узгодженої цілі є спрямованість на справу і на іншого [2].

Показником правильності сприйняття проблемної міжособистісної ситуації можна вважати точність прогнозування її розвитку. Найчастіше конфліктні ситуації не піддаються прогнозу. Ще складніше прогнозуються передконфліктні ситуації. Точному прогнозу розвитку ситуації найчастіше стоїть на заваді її блискавичний перебіг, недостатньо відомостей про можливі дії опонента та неправильна оцінка складності й нагальності проблеми. Перекручування сприйняття мотивів поведінки сторін в проблемній міжособистісній ситуації полягає в приписуванні собі соціально привабливих мотивів, а іншій стороні – соціально несхвалювальних мотивів. Із наростанням напруженості ситуації зростає полярність в оцінюванні мотивації сторін. Це наочно видно під час переходу від передконфліктної до конфліктної ситуації. При сприйнятті висловань, дій та вчинків особиста позиція розглядається як така, що відповідає вимогам нормативних документів, обґрунтована та в цей час доцільна. Позиція опонента сприймається як невірна, така, що потребує доказів та є нормативно не підкріпленою. В оцінці особистості опонента закріплюється посилення та гіперболізація її негативних рис і властивостей.

У більшості проблемних ситуацій відбувається погіршення оцінки етичних рис опонента. При цьому, в залежності від складності ситуації, порядності опонента даються більш низькі оцінки. Перекручування сприйняття іншого в умовах проблемної міжособистісної ситуації приводить до формування негативного образу цього іншого, так званому «образу ворога».

Основною закономірністю поведінки військових керівників в проблемній міжособистісній ситуації є прагнення до реалізації такої стратегії поведінки, що сприяє досягненню поставленої мети.

Визначають чотири основні стратегії поведінки керівників в проблемній міжособистісній ситуації: нормативну, конфронтаційну, маніпулятивну і переговорну.

Стратегії поведінки реалізуються за допомогою тактик. Основними тактиками поведінки керівника в проблемній міжособистісній ситуації є: захоплення і утримання об'єкту, фізичне насильство, психологічне насильство, тиск, демонстративні дії, санкціонування, тактика коаліцій, фіксація своєї позиції, дружлюбність операції.

До особистісних чинників, що впливають на вибір стратегії поведінки керівника в проблемній міжособистісній ситуації, відносять: орієнтація мотивів керівника та опонентів; тип ставлення, що переважає, до свого оточення; рівень когнітивної складності особистості; ступінь порядності керівника. Більш за все від особистісних якостей залежить вибір стратегій поведінки

(конфронтаційної та маніпулятивної), дещо меншою мірою – переговорної.

Основною закономірністю емоційної взаємодії командирів у проблемній міжособистісній ситуації є посилення регулятивної ролі емоцій та переживань вдіях офіцерів. У проблемних ситуаціях вони є: показником важкості ситуації; такими регуляторами особистої поведінки керівника та поведінки іншої сторони; проявленням ставлення до опонента. Дослідження механізмів емоційної взаємодії показало, що віддзеркалення та особливо поляризація емоцій є деструктивними психологічними механізмами, а емпатія – механізмом конструктивної взаємодії офіцерів у проблемних ситуаціях [3].

Встановлено, що основним психологічним механізмом, за допомогою якого здійснюється боротьба мотивів, є узгодження їх цілей і інтересів. Найчастіше це виявляється в тих ситуаціях, де суперечність виникла між керівником і підлеглим або ж опонент був явно не правим, і офіцерові вдалося довести це.

В цілому лише 25 % проблемних ситуацій переростає в конфліктні. У умовах повсякденної служби командири ведуть себе дещо стриманно, більш-менш мирно розв'язують протиріччя, що виникли між ними, за допомогою конструктивного діалогу на етапі проблемної ситуації. Співвідношення числа конфліктних і проблемних ситуацій менше. Лише кожна сьома проблемна ситуація переростає в конфлікт. Але все ж по мірі зростання

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

відповідальності і важливості службових завдань, що виконуються, співвідношення числа проблемних і конфліктних ситуацій змінюється у бік збільшення кількості конфліктних ситуацій. Звідси можна зробити висновок – службово-бойова діяльність служить могутнім об'єктивним чинником в розвитку і загостренні проблемних ситуацій. У службово-бойовій обстановці офіцери жорсткіше і безкомпромісно вирішують суперечності в службових відносинах і за допомогою конфлікту. Хоча, з іншого боку, як було виявлено В. Стасюком, в бойовій обстановці конфлікти набагато більш швидкоплинні, ніж в повсякденних умовах [5].

Одним з ключових елементів спільної військової діяльності офіцерів є ієрархічні відносини між ними, відносини «керівництва-підпорядкування». Проблемні міжособистісні ситуації виникають переважно в ланці «керівник-підлеглий». Крім того, велика частина конфліктів по вертикалі виникає в ланці «безпосередній керівник – підлеглий».

Таким чином, спільна діяльність є основною детермінантою взаємодії керівників у проблемних ситуаціях. Виявлено, що частіше всіх такі ситуації виникають в основному виді військової діяльності командирів – в процесі службової діяльності.

Службова діяльність служить могутнім загострюючим об'єктивним чинником розвитку ситуації. Передконфліктна ситуація пов'язана з її швидким протіканням і необхідністю

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

ухвалення рішення на конфліктні дії. Чинник ієрархічних відносин діяльнісного типу є більш значимим в порівнянні з чинником міжособистісних відносин в аспекті впливу на виникнення і розвиток проблемних ситуацій. При їх виникненні основну роль грають об'єктивні чинники, а для конфліктних – суб'єктивні. Загостренню проблемних ситуацій сприяють: непоступливість опонентів; блокування базових потреб опонента; відстоювання обома керівниками особистих інтересів; високий рівень негативних емоцій; незалежність командирів один від одного; присутність інших, які можуть надати підтримку.

Зазначимо, що особливістю комунікації в проблемних ситуаціях є переважання інформації, що перевищує над інформацією, що констатується. Велика частина інформації в проблемній ситуації націлена на змінення поведінки або дій іншої сторони. В арсеналі керівника є накази та розпорядження, вказівки та вимоги, наголошення про службовий обов'язок [6]. Підлеглий, взаємодіючи з керівником, може апелювати до правових або етичних норм, висловлювати критичні зауваження, висувати пропозиції, звертатися з проханням. Всі ці комунікативні дії спрямовані або на активізацію діяльності (поведінки або спілкування) опонента, або на її зміну або припинення. Отже, обираючи конкретних комунікативних засобів в проблемних ситуаціях залежить від стратегії взаємодії, якій віддається перевага, ефективності зворотного зв'язку, гостроти ситуації, присутності в

проблемних ситуаціях інших військовослужбовців.

Розглянуті стратегії поведінки військових керівників в проблемних ситуаціях можуть реалізовуватись через різноманітні тактики. Практика свідчить, що одна й та сама тактика може застосовуватися в межах різних стратегій. Так, погроза або тиск, що рахуються як деструктивні дії, можуть застосовуватись у разі непоступливості іншої сторони.

Зазначимо, що військові керівники найчастіше орієнтовані в проблемних ситуаціях на вибір таких стратегій, як нормативна і маніпулятивна. Крім того, керівники частіше використовують ці стратегії, ніж їх підлеглі, а також коли командири не перебувають у відносинах підлеглості. Якщо у проблемній ситуації командир перебуває в ролі підлеглого, то він найчастіше прагне вирішити проблему за допомогою нормативної або переговорної стратегій. В цілому, підлеглий порівняно з керівником, рівними за посадовим статусом, частіше використовує переговорну стратегію, дуже рідко маніпулятивну і конфронтаційну. Коли проблемні міжособистісні ситуації виникають між командирами різних рівнів, які не перебувають у відносинах підлеглості, то вони найчастіше орієнтовані на нормативну або переговорну стратегії [2, 7].

Вважаємо, що коли у керівника виникає суперечлива ситуація у відносинах з підлеглим, він прагне максимально реалізувати свій службовий статус і можливості психологічної залежності підлеглого.

Таким чином, міжособистісна взаємодія має вирішальну роль у формуванні особистості майбутнього військового керівника.

Список літератури: 1. Анцупов А. Л., Федотов В. В. Психология взаимоотношений в воинском коллективе. М.: ГАВС, 1992. 68 с. 2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А., Пономаренко В. А. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект. Минск, 1985. 205 с. 3. Макаревич О. П. Стиль індивідуальної поведінки військовослужбовців у міжособистісних конфліктах: дис... канд. психол. наук. Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1996. 192 с. 4. Стасюк В. В. Система соціально-психологічного забезпечення функціонування аеромобільних військових підрозділів в умовах збройних конфліктів: дис... д-ра психол. наук. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2005. 365 с. 5. Хіміч В. В. Особливості діяльності командирів прикордонних підрозділів з розв'язання міжособистісних конфліктів серед підлеглих: дис... канд. психол. наук. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2008. 152 с. 6. Шрамченко А. Ф. Вопросы психологии управления войсками : [текст] М. : Воениздат, 1973. 196 с. 7. Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія / Підручник. К., 1995. 304 с.

Bibliography (transliterated): 1. Antsupov A. L., Fedotov V. V. Psykholohyia vzaymootnoshenyi v voynskom kollektvye. M.:

HAVS, 1992. 68 s. 2. Diachenko M. Y., Kandыbovych L.A., Ponomarenko V.A. Hotovnost k deiatelnosti v napriazhennykh situatsiyakh: psykholohycheskyi aspekt .Mynsk, 1985. 205 s. 3. Makarevych O. P. Styl individualnoi povedinky viiskovosluzhbovtziv u mizhosobystisnykh konfliktakh: dys... kand. psykol. nauk .Kyivskyi nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. K., 1996. 192 s. 4. Stasiuk V. V. Systema sotsialno-psykolohichnoho zabezpechennia funktsionuvannia aeromobilnykh viiskovykh pidrozdiliv v umovakh zbroinykh konfliktiv: dys... d-ra psykol. nauk . In-t psykolohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. K., 2005. 365 c. 5. Khimich V. V. Osoblyvosti diialnosti komandyriv prykordonnykh pidrozdiliv z rozv'iazannia mizhosobystisnykh konfliktiv sered pidlehykh: dys... kand. psykol. nauk. Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. Khmelnytskyi, 2008. 152 s. 6. Shramchenko A. F. Voprosy psykholohyy upravlenyy voiskamy : [tekst] M. : Voennydat, 1973. 196 s. 7. Korniev M. N., Kovalenko A. B. Sotsialna psykholohiia / Pidruchnyk. K., 1995. 304 s.

Гура Т. В., Кошкаров Ю. Ю., Платонова К. А.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА З ПІДЛЕГЛИМИ

В статті особлива увага приділена особливостям взаємодії між військовим керівником та його підлеглими. Визначено закономірності мотиваційно-цільової взаємодії командирів в

проблемних міжособистісних ситуаціях. Встановлено, що основним психологічним механізмом, за допомогою якого здійснюється боротьба мотивів, є узгодження їх цілей і інтересів. Найчастіше це виявляється в тих ситуаціях, де суперечність виникає між керівником і підлеглим.

Доведено, що основною закономірністю емоційної взаємодії командирів у проблемній міжособистісній ситуації є посилення регулятивної ролі емоцій та переживань в діях офіцерів.

Розглянуто стратегії поведінки військових керівників в проблемних ситуаціях, які можуть реалізовуватись через різноманітні тактики.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, військовий університет, тактика, стратегія, керівник, підлеглий.

Hura T. V., Koshkarov Yu. Yu., Platonova K. A.

FEATURES OF INTERPERSONAL INTERACTION OF THE MILITARY LEADER WITH SUBORDINATES

The article pays special attention to the peculiarities of interaction between the military leader and his subordinates. Regularities of motivational-target interaction of commanders in problematic interpersonal situations are determined. It is established

that the main psychological mechanism by which the struggle of motives is carried out is the coordination of their goals and interests. This is most often the case in situations where a contradiction arises between the leader and the subordinate.

It has been proven that the main regularity of the emotional interaction of commanders in a problematic interpersonal situation is the strengthening of the regulatory role of emotions and experiences in the actions of officers.

The strategies of military leaders' behavior in problem situations, which can be implemented through various tactics are considered.

Key words: interpersonal interaction, military university, tactics, strategy, leader, subordinate.

Гура Т. В., Кошкаров Ю. Ю., Платонова К.А.

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВОЕННОГО РУКОВОДИТЕЛЯ С ПОДЧИНЕННЫМИ

В статье особое внимание уделено особенностям взаимодействия между военным руководителем и его подчиненными. Определены закономерности мотивационно-целевого взаимодействия командиров в проблемных межличностных

ситуаціях. Установлено, що основним психологічним механізмом, посредством якого здійснюється боротьба мотивів, є погодження їх цілей і інтересів. Частіше це виявляється в тих ситуаціях, де протиріччя виникає між керівником і підлеглим.

Доказано, що основною закономірністю емоційного взаємодія командирів в проблемній міжособистісної ситуації є посилення регулятивної ролі емоцій і переживань в діях офіцерів.

Розглянуті стратегії поведінки військових керівників в проблемних ситуаціях, які можуть реалізовуватися через різні тактики.

Ключові слова: міжособистісне взаємодія, військовий університет, тактика, стратегія, керівник, підлеглий.

УДК 378

*Гура Т. В., Кравцова Н. В.,
Конкін В. М. м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ У СТУДЕНТІВ МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ: САМОПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА САМОРОЗВИВАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Формування духовності у студентів-майбутніх лідерів машинобудівного профілю було актуальним завжди, але сьогодні

ця актуальність набула особливого характеру. На підтвердження цього можна навести слова колишнього президента США Т. Ф. Рузвельта: «Дати освіту й не прищепити моральних принципів – значить виховати ще одну загрозу суспільству» [2].

Те, як людина ставиться до довкілля, до людей, до самої себе, як вона сприймає своє місце в житті суспільства, яка її участь у справах – це ті риси, що повинні складати моральну характеристику майбутнього машинобудівника, тому що саме в цих рисах безпосередньо відбивається світогляд, моральні переконання лідера, її погляди та спрямованість.

Аналіз сучасного стану формування духовних основ особистості майбутнього лідера машинобудівного профілю з погляду завдань всебічного гармонійного розвитку особистості дає підстави стверджувати, що ми далекі від цього ідеалу. Загалом переважна більшість громадян володіє значним обсягом знань, але рівень морально-духовної вихованості не може не викликати тривоги за майбутнє суспільства. Філософ стародавньої Греції Платон застерігав: «Освічена, але погано вихована людина страшніша за будь-якого звіра». У біблійній мудрості зустрічаємо, на перший погляд, дещо дивний постулат: «Примножуючи пізнання – ми примножуємо скорботу». На початку ХХ ст. російський учений-хімік Д. І. Менделєєв небезпідставно застерігав: «Знання без виховання – це меч в руках божевільного». Протиріччя між великим обсягом знань, новітніми інформаційними

технологіями і порівняно низьким рівнем морально-духовного стану людей відчутно загострилися в другій половині ХХ ст. Далекоглядні вчені усього світу висловлюють з цього приводу небезпідставну тривогу за майбутнє людства [3].

Серед них – Б. Франклін (1706–1790 рр.), який багато зробив для розквіту Америки. Життя видатного політика, одного з найбільш шанованих діячів та засновників США, ймовірно, найкращий історичний приклад людини, яка зробила себе сама. Він зміг перетворити себе настільки, що став успішним бізнесменом, дипломатом, відомим винахідником і громадянином світу [1, с. 141].

Досліджуючи питання на прикладі видатних історичних постатей нами з'ясовано, що для формування духовності особистості-лідера з широким світоглядом та духовними цінностями, необхідно сформувати у студента технічного університету машинобудівного профілю бажання і здатність до постійного самовдосконалення та навчання протягом усього життя. Доречно зазначити, що одним із дієвих методів формування духовності майбутніх лідерів технічного закладу вищої освіти є вивчення життєвих історій видатних особистостей. Сучасне українське суспільство характеризується високим рівнем динамізму та широким спектром змін. Для запровадження цих зміни потрібні молоді лідери, які мають сформувати відповідні команди та розробити нові ефективні програми модернізації суспільства. Такі

лідери з відповідною підготовкою в Україні є, головне – дати їм можливість здійснювати такі зміни. Важливо розуміти, що справжній лідер, незалежно від професії, має використовувати владу, яку він отримав, для служіння людям.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що на перший план формування особистості виходять два аспекти проблеми: основні компоненти особистості та їх розвиток. Проблема особистісно-професійного розвитку у період навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) широко подається у працях психологів і педагогів Б. Г. Ананьєва, А. А. Бодальова, І. Д. Беха, Р. С. Гуревича, Е. Ф. Зеєр, А. І. Климова, Е. Є. Коваленко, Н. В. Кузьминої, В. М. Кулікової, М. І. Лазарева, В. І. Лозової, В. Є. Михайличенко, О. С. Пономарьова, О. Г. Романовського, Ю. Г. Фокіна та ін.

Формування духовності студентів технічних ЗВО безпосередньо залежить від тих смислів і цінностей, які вони знаходять у професійній діяльності. Науковці підкреслюють, що завдання навчальної і професійної діяльності мають бути не тільки зрозумілими, а й внутрішньо прийнятими. Відомий вітчизняний психолог, академік І. Д. Бех зауважує, що надзвичайно важливим на ранніх етапах професійного становлення є осмислення студентом свого ціннісного простору, вміння побачити його зв'язок із цілями та завданнями обраної професії, а також залучення у спеціально організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів [4,

с. 111]. І. Д. Бех наголошує, що прагнення людини реалізувати себе через свою професію є однією з основних культурних цінностей. Залучення студентів до проектування своєї освіти може, з одного боку, зміцнювати професійну налаштованість, а з іншого – бути зразком для побудови життєвої і професійної стратегії [5, с. 112].

Для отримання особистісного сенсу майбутньої діяльності надзвичайно важливо, щоб освіта та виховання студентів переростало у процес самопізнання і саморозвитку, обумовлений чітким усвідомленням самого себе і своєї життєвої програми. У процесі професійного навчання виокремлюється завдання активізації прагнення до самопізнання. Усвідомлення своїх якостей, здібностей, можливостей розвитку сприяє змістовному насиченню навчальної діяльності і збагаченню смислових зв'язків. Через самопізнання студент починає орієнтуватися у ціннісно-смислового змісті своєї свідомості. Наявність і усвідомлення значущої цілі, ідеї, смислу, тобто змістовного компонента професійної спрямованості – важлива умова особистісного розвитку студента-лідера машинобудівного профілю.

Процес підготовки фахівців в технічному університеті обов'язково припускає оволодіння духовними цінностями, які надалі осмислюються і стають життєвими принципами. Їх роль і місце в професійному й особистісному розвитку фахівця є вельми значними. Саме цінності лежать в основі ухвалення рішення, тобто визначають прийняття тих або інших дій в межах даної професії.

Ступінь їх сформованості є передумовою життєвої позиції, установок особистості. Цінності визначають вибірковість людської поведінки. Висновок про їх вирішальну роль у саморегуляції поведінки особистості підтверджений соціологічними дослідженнями, проведеними під керівництвом В. Ядова [5].

Суттєву роль ціннісно-сислової сфери студента у процесі формування його професіоналізму відзначає академік І. Д. Бех. Автор пропонує програму формування у студентів ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, яка містить у собі такі блоки, як знайомство з майбутньою професійною діяльністю і створення узагальненого уявлення про неї; формування реального уявлення про професіоналізм в обраній галузі; формування ціннісних уявлень; створення образу Я-професіонал. Також автор приділяє велику увагу поступальній ході образу Я-теперішнього у напрямку до образу Я-майбутній.

Провідна ідея сучасної освіти виражена у спробі пов'язати результуючу складову освіти із запланованими змінами розвитку особистості. Так, у реальній практиці актуалізувався компетентнісний підхід, у рамках якого висловлюється ідея про те, що той, хто навчається, повинен не взагалі отримувати освіту, а досягти певного рівня компетентності у способах життєдіяльності у людському суспільстві. Організаційна і змістовна сторони освіти мають бути логічно вибудованими щодо самостійного вирішення проблем і засвоєнні соціального досвіду у цій сфері. Таким чином,

основним результатом освіти є підготовленість студентів до самостійного вирішення проблем у різноманітних сферах діяльності.

Сучасні педагогічні технології є гуманістичними за своєю філософською і психологічною сутністю, глибоко моральними, вони забезпечують розвиток активності, самостійності студентів, лідерських якостей, вміння спілкуватися під час вирішення проблем, бути доброзичливими, надавати допомогу іншим. У теорії і практиці вищої школи вже накопичений досвід їх виконання, представлений у роботах О. М. Олексюк, Л. А. Сподін, О. І. Гури, Т. А. Колденкової, В. І. Свистун та ін.

Професійний розвиток є невід'ємним від особистісного. Основою їх цілісності є внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації. Тому об'єктом формування духовності особистості студента машинобудівного профілю повинні бути інтегральні характеристики особистості: спрямованість, компетентність, емоційна і поведінкова гнучкість, комунікативність. Кожна з них є певним поєднанням або комбінацією значущих особистісних якостей, істотних для успішного розвитку духовності особистості.

Перед системою вищої технічної освіти стоїть завдання: розкрити і сформувати особистісний та лідерський потенціал студентів-майбутніх машинобудівників, розвинути їхні здібності до професійної діяльності у виробничих та соціальних умовах, що

передують. Тому у процесі вузівської підготовки необхідно створювати умови для формування духовності за рахунок саморозкриття особистісного та лідерського потенціалу студента машинобудівного профілю, а також для його формування та реалізації.

Вивчення цієї проблеми відбувається на підґрунті таких позицій: мотиваційний підхід, ґрунтований на мотивах діяльності (В. Г. Асєєв, Т. С. Тарасов, Л. А. Джидар'ян та інші); аксеологічний підхід, який розглядає потенціал як сукупність моральних, естетичних, інтелектуальних цінностей (Т. О. Готарьов, С. Б. Каверін, Н. О. Ковальова, Д. Б. Богоявленська та інші); акмеологічний підхід, де потенціал розглядається, як психологічне явище, що являє собою процес безперервного самовдосконалення та прагнення досягти вершини особистісного та професійного розвитку (Б. Г. Ананьєв, І. Д. Бех, О. О. Бодальов, Н. В. Кузьміна, В. М. Марков, Ю. В. Синягін та інші); творчий підхід або реалізація творчих можливостей та здібностей (І. М. Семенов, О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий, О. К. Чаплигін та інші).

Льїн Е.П. наголошує на тому, що методи навчання: а) стимулюють пізнавальну активність, збуджують інтерес; б) сприяють встановленню в групі атмосфери колективного пошуку, піднесення, напруги, участі, позитивних емоцій; в) дають змогу викладачеві «повертати навчальний матеріал перед поглядом різними його сторонами, підсилюючи їх стимулюючий вплив на

пізнавальну потребу» [6, с. 61].

Особливо важливі ці принципи в організації освітнього процесу у вищій технічній школі, тому формування духовності майбутнього фахівця-лідера машинобудівного профілю як особистості є необхідною умовою становлення його як професіонала. Дійсно, розвиток молодшої людини у ТЗВО як особистості і суб'єкта діяльності обов'язково повинен включати розвиток: інтелекту, емоційної сфери, стійкості до стресів, впевненості у собі та сприйняття себе, позитивного ставлення до світу та інших людей, мотивації самоактуалізації. Розвитку духовності у майбутніх лідерів машинобудівного профілю у процесі навчання в ТЗВО може сприяти розвиток у них таких особистісних якостей, як волевільність, рефлексія, усвідомлення своїх цілей і можливостей, освоєння навичок самопізнання і саморегуляції, самостійність.

Успішне навчання у ТЗВО зміцнює віру молодшої людини у свої власні сили і можливості, породжує надію на повноцінне у професійно-творчому плані цікаве життя і діяльність. Чим вищий рівень розвитку особистості як лідера, тим більш складним і розвиненим лідерським потенціалом вона характеризується. Недостатня успішність у навчальній діяльності також ускладнює адекватну реалізацію особистісного та лідерського потенціалу, тому що переживання, пов'язані з цим, відволікають людину від конструктивної діяльності, не сприяють росту впевненості у собі і

позитивній самооцінці.

Кожен з активних методів навчання має власну силу, яка збуджує внутрішню активність студента. Це складна і цікава проблема дидактики, яка чекає на своє дослідження на сучасній методологічній основі. Так, звертання до рефлексії викликає пробудження інтуїції, відповідного зрушення свідомості людини. Тільки у рефлексії як внутрішньому стані самоосмислення себе у реальності, може виховуватися й укріплюватися активність як глибинний стан свідомості і якість особистості, як спосіб самоорганізації людини, його самореалізації, а, в цілому, і формуватися її духовність.

Потреба в самореалізації виступає як основа особистісного потенціалу студента лише в тому випадку, коли вона стійко домінує в системі потреб, досить сильно проявляється, а її задоволення спрямоване на творчу, соціально-значиму діяльність. Велику роль при цьому відіграє процес професійного самовизначення. У зв'язку з цим цікавими є результати досліджень, які дозволяють Н. В. Бордовській та А. О. Реану виділити такі групи студентів: першу групу складають студенти, орієнтовані і на освіту як цінність, і на професію в процесі навчання у вищому закладі освіти (45 % респондентів); другу групу складають студенти, які орієнтовані на бізнес. Вони не виявляють інтересу до наукових пошуків як основи одержання професії і бачать в освіті інструмент і засіб для створення в майбутньому власної справи

(32 % респондентів); третю групу складають студенти, для яких проблема професійного самовизначення ще не вирішена (23 % респондентів) [30].

Мотиви самореалізації виникають на стадії практичного оволодіння професією. Тому про реалізацію особистісного та лідерського потенціалу в студентському віці на стадії навчання можна говорити лише умовно, тому що в цей період йде ще тільки накопичення професійного й особистісного потенціалу людини.

Одним з головних факторів, що гальмують формування духовності у майбутніх лідерів машинобудівного профілю, є недостатня здатність до пізнання і розуміння себе, своїх якостей, здібностей та інтересів. Мета навчання та виховання – допомогти майбутньому фахівцеві технічного профілю знайти місце в житті, побачити власну самоцінність як лідера, своє призначення, стимулювати прагнення до самовдосконалення. Необхідне також свідоме й емоційне захоплення вибраною професією, що приносить найвище задоволення і становить сенс і щастя життя; розуміння творчої природи професійної діяльності, що вимагає величезних нервово-психічних витрат, постійної роботи над собою.

Виходячи з результатів теоретичного аналізу цієї проблеми і результатів досліджень різних авторів, для успішної людини характерні:

1. Професійна зрілість. 2. Активна життєва позиція: щире бажання самореалізації; ціннісне самовизначення на трьох рівнях

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

(емотивний, когнітивний, діяльнісний); високий рівень мотивації досягнення успіху; наявність головної мети в житті і знання стратегії і тактики їх досягнення.

3. Високорозвинені уміння рефлексій: самопізнання, самооцінка, самоконтроль; самопрограмування на успіх, самовдосконалення; позитивна самооцінка і позитивне мислення; самопідкріплення шляхом самопереконання; відчуття оптимізму й упевненості в собі. 4. Самореалізація. При цьому результат оцінюється як успіх: самою особистістю (суб'єктивне переживання результату як значущої позитивної події); референтною групою (визнання успіху людьми, чия думка для суб'єкта значуща); об'єктивними даними показників успіху.

Важливу роль в формуванні духовності майбутнього лідера відіграє формування самосвідомості, яка є важливою складовою особистості. Її визначають як свідоме когнітивне сприйняття, оцінку індивідом самого себе, думки про себе. Самосвідомість належить цілісному суб'єкту і служить йому для організації його власної діяльності, його взаємовідносин. Лише завдяки самосвідомості ми розуміємо невідповідність властивостей нашої особистості соціально-моральним вимогам, які до нас висуваються; ми усвідомлюємо також невідповідність наших фізичних і психічних можливостей нашим прагненням.

Основними функціями самосвідомості вважаються самопізнання самого себе за допомогою усвідомлення образу свого

Я, розвиток і вдосконалення своєї особистості відповідно до соціально-моральних вимог суспільства, свідоме використання знань про механізми та закономірності психічної діяльності своєї особистості для найбільш успішного перетворення природи і суспільства. Самосвідомість людини формується у процесі її повсякденного спілкування з іншими людьми, крізь пізнання яких вона пізнає і усвідомлює краще саму себе. Це є усвідомленням нею своєї ідентичності, певної сталості, цілісності у різних ситуаціях. Свідомість, пізнаючи зовнішній світ, робить більш гнучкою, доцільною і продуктивною діяльність людини, у той час як самосвідомість, спрямована усередину фізичної і психічної суті людини, прагне підвищити ефективність і надійність людини як системи, яка діє у предметному світі.

Вдосконалення людини як системи, що самоорганізується і самопрограмується, можливе лише за однієї умови – обов'язкового розвитку самосвідомості. У процесі професійного навчання одним із важливих, але складних завдань є формування професійної свідомості студентів, що є підґрунтям для формування духовності студента-майбутнього лідера ТЗВО.

Внутрішній світ людини, її самосвідомість включає три тісно взаємопов'язані компоненти: самопізнання, самоконтроль, самовдосконалення. Самопізнання – одне з найскладніших і найважливіших завдань, оскільки воно зумовлює саморозвиток і самовдосконалення. Це спрямованість людини на пізнання своїх

фізичних, духовних можливостей і якостей, свого місця серед інших людей. Виділяють три його аспекти. По-перше, це аналіз результатів власної діяльності, своєї поведінки, спілкування і взаємовідносин з іншими людьми на основі існуючих норм. По-друге, це усвідомлення ставлення до себе інших людей. І, по-третє, самопізнання відбувається у самоспостереженні своїх станів, думок, аналізі мотивів вчинків.

Самопізнання складається із самоспостереження і самооцінки. Самоспостереження також має два рівні. За допомогою першого, самопізнання відбувається зовні, людина з боку спостерігає за своєю практичною діяльністю, співвідносить її результати зі своїми цілями й установками, а також із суспільними інтересами і цілями. Друга - спрямування усередину, у своє Я. Тут самоспостереження являє собою засіб пізнання людиною власної психіки, її індивідуальних особливостей, її готовності до вирішення завдань, що стоять перед нею. У психології це називають рефлексією. Рефлексія – це властивість відображати свої власні стани, відносини, переживання, що допомагає не тільки усвідомити, але за необхідності перебудувати їх, тобто управляти особистісними цінностями. Відрефлексувати – це означає пережити, пропустити через свій внутрішній світ, оцінити.

Самооцінці відводиться провідна роль у цілях дослідження проблем самосвідомості. З нею пов'язуються оцінні функції самопізнання, що вбирають у себе емоційно-ціннісне ставлення

особистості до себе, специфіку розуміння нею самої себе. Самооцінка є стрижнем цього процесу, показником індивідуального рівня його розвитку, його особистісним аспектом, органічно включеним до процесу самопізнання. Самооцінка дозволяє правильно оцінити свій духовний і фізичний стан, свої відносини із зовнішнім світом й іншими людьми. Самооцінка дозволяє правильно оцінити свій духовний і фізичний стан, свої відносини із зовнішнім світом та іншими людьми. Вона сприяє усвідомленню своїх сильних і слабких сторін, стимулює творче зростання. Ананьєв Б. Г. висловив думку, що самооцінка є найбільш складним і багатогранним компонентом самосвідомості, складним процесом опосередкованого пізнання себе, розгорненим у часі, пов'язаним із рухом від поодиноких, ситуативних образів через інтеграцію подібних ситуативних образів у цілісне утворення – поняття власного Я, безпосереднім виразом оцінки інших осіб, що беруть участь у розвитку особистості [7].

Самоконтроль є самокерованою поведінкою. Ступінь формування самоконтролю, управління самою собою у кожної людини неоднакова у різні вікові періоди життя, як і у різних людей, оскільки індивідуальні здібності до самопізнання і самооцінки надзвичайно розрізняються. Формування здібності до самоконтролю вимагає наявності вольового початку в поведінкових актах людини.

Як відомо, процес виховання багатогранний. Цей процес

ефективний у тому випадку, коли викликає у студентів необхідність до самовиховання й постійного самовдосконалення. «Виховання, що спонукає до самовиховання, – писав свого часу В. О. Сухомлинський, – це і є, я в цьому глибоко переконаний, сьогодення виховання. Вчити самовихованню набагато важче, ніж організувати недільний відпочинок» [8].

Самовдосконалення особистості пов'язано з удосконаленням психіки. Відомо, що самовиховання людини тісно пов'язано з процесом самопрограмування, але не зводиться до нього. Останнє є початковим етапом будь-якого самовдосконалення і його основним методом. Яку б мету не ставила перед собою людина, успіх у її досягненні, головним чином, залежить від того, наскільки ефективно здійснюється її самопрограмування, тобто наскільки міцно зконструйована програма, що підтримується особистісними та соціальними потребами, якою мірою враховується вплив зовнішнього середовища. Отже, самопізнання – одне з найскладніших і найважливіших завдань, оскільки воно зумовлює саморозвиток і самовдосконалення. Це спрямованість людини на пізнання своїх фізичних, духовних можливостей і якостей, свого місця серед інших людей.

Надзвичайно важливим на ранніх етапах професійного становлення є осмислення студентом технічного університету свого ціннісного простору, вміння побачити його зв'язок із цілями та завданнями обраної професії, а також залучення у спеціально

організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів. Наявність і усвідомлення значущої цілі, ідеї, смислу, тобто змістовного компонента професійної спрямованості – важлива умова формування духовності студента-майбутнього лідера машинобудівного профілю.

На основі вище зазначеного, можна зробити висновок, що процес підготовки фахівців в ТЗВО обов'язково припускає оволодіння духовними цінностями, які надалі осмислюються і стають життєвими принципами майбутніх лідерів машинобудівного профілю.

Список літератури: 1. Антонов А. И. Микросоциология семьи. М., 1992. 348 с. 2. Бодалев А. А. Психология личности. М. : МГУ, 1988. 180 с. 3. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика : учеб. М., СПб. : Питер, 2004. 299 с. 4. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного саамовдосконалення : теорія і практика : моногр. Х. : НТУ «ХП», 2009. 432 с. 5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб. : Питер, 2004. 509 с. 6. Марков В. Н., Синягин Ю. В. Потенциал Личности. *Мир психологии*. 2000. № 1(21). С. 250-261. 7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у двох кн. К. : Либідь, 2004. 2006. Кн. 2 : Соціальна психологія: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія : підруч. для вищ. навч. закл. / [голов. ред. В. М. Куценко; ред. С. М. Каверіна]. К. : Либідь, 2006. 557. 8. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е изд., доп. М. :

Азбуковник, 2000. 940 с.

Bibliography (transliterated): 1. Antonov A. Y. Mykrosotsyolohyia semy. M., 1992. 348 s. 2. Bodalev A. A. Psykholohyia lychnosty. M. : MNU, 1988. 180 s. 3. Bordovskaia N. V., A. A. Rean Pedahohyka : ucheb. M., SPb. : Pyter, 2004. 299 s. 4. Ihnatiuk O. A. Formuvannia hotovnosti maibutnoho inzhenera do profesiinoho samovdoskonalennia : teoriia i praktyka : monohr. Kh. : NTU «KhPI», 2009. 432 s. 5. Ylyn E. P. Motyvatsyia y motyvy. SPb. : Pyter, 2004. 509 s. 6. Markov V. N., Yu. V. Syniahyn Potentsyal Lychnosty. Myr psykholohyy. 2000. № 1(21). S. 250-261. 7. Orban-Lembryk L. E. Sotsialna psykholohiia [Tekst] : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. : u dvokh kn. K. : Lybid, 2004–2006. Kn. 2 : Sotsialna psykholohiia: Sotsialna psykholohiia hrup. Prykladna sotsialna psykholohiia : pidruch. dlia vyshch. navch. zakl. / [holov. red. V. M. Kutsenko; red. S. M. Kaverina]. K. : Lybid, 2006. 557. 8. Ozhehov S. Y., Shvedova N. Iu. Tolkovyi slovar russkoho yazyka. 4-e yzd., dop. M. : Azbukovnyk, 2000. 940 s.

Гура Т. В., Кравцова Н. В, Конкін В. М.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ У СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ
ЛІДЕРІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ:
САМОПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА
САМОРОЗВИВАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

В статті визначено, що розвитку духовності у майбутніх лідерів машинобудівного профілю у процесі навчання в закладах

вищої освіти (ЗВО) може сприяти розвиток особистісних якостей: вольових, рефлексивних, усвідомлення своїх цілей і можливостей, освоєння навичок самопізнання і саморегуляції, розвиток самостійності. Формування духовності студентів технічних ЗВО безпосередньо залежить від тих смислів і цінностей, які вони знаходять у професійній діяльності.

В статті доведено, що формування професійної свідомості студентів є підґрунтям для формування духовності студента-майбутнього лідера ТЗВО. Зроблений детальний аналіз самопізнання як спрямованості людини на пізнання своїх фізичних, духовних можливостей і якостей.

Особлива увага при формуванні духовності приділяється самооцінці, самосвідомості, самоконтролю, самовдосконаленню так як формування духовності вимагає наявності вольових якостей з боку студента-майбутнього лідера машинобудівного профілю.

В статті підкреслений зв'язок самовдосконалення особистості з її самовихованням, самопрограмуванням на успіх. Доведено, що самопізнання – одне з найскладніших і наважливіших завдань виховання духовності, оскільки воно зумовлює саморозвиток і самовдосконалення особистості студента - майбутнього лідера машинобудівного профілю.

Ключові слова: духовність, студент - майбутній лідер машинобудівного профілю, заклад вищої освіти, самоосвіта, саморозвиток, самовдосконалення, самопізнання.

FORMATION OF SPIRITUALITY IN STUDENTS-FUTURE
LEADERS OF MACHINE-BUILDING FIELD: SELF-KNOWLEDGE
AND SELF-DEVELOPING ASPECTS

It is stipulated in the article that the development of spirituality in future leaders of engineering in the process of studying in higher education institution (HEI) can contribute to the development of the following personal qualities: volitional, reflective, awareness of their goals and capabilities, skills of self-knowledge and self-regulation, and independence. The formation of the spirituality of students of technical higher education institution directly depends on the meanings and values that they find in their professional activities.

It is proved in the article that the formation of professional students' consciousness is the basis for the formation of the spirituality of the student-future leader of THEI. A detailed analysis of self-knowledge as a person's focus on knowledge of his physical, spiritual capabilities and qualities is made.

Particular attention in the formation of spirituality is paid to self-esteem, self-awareness, self-control, and self-improvement as the formation of spirituality requires the presence of strong-willed qualities of the student-future leader of the engineering field.

The connection of self-improvement of the individual with his

self-education, self-programming for success is emphasized. It is proved that self-knowledge is one of the most difficult and important tasks of spiritual education, as it determines the self-development and self-improvement of the student's personality - the future leader of the machine-building field.

Key words: spirituality, student - future leader of machine-building field, institution of higher education, self-education, self-development, self-improvement, self-knowledge.

Гура Т. В., Кравцова Н. В, Конкин В. М.

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНОСТИ У СТУДЕНТОВ-БУДУЩИХ
ЛИДЕРОВ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ:
САМОПОЗНАТЕЛЬНЫЙ И САМОРАЗВИВАЮЩИЙ АСПЕКТЫ

В статье особое внимание уделено особенностям взаимодействия между военным руководителем и его подчиненными. Определены закономерности мотивационно-целевого взаимодействия командиров в проблемных межличностных ситуациях. Установлено, что основным психологическим механизмом, посредством которого осуществляется борьба мотивов, есть согласование их целей и интересов. Чаще это проявляется в тех ситуациях, где противоречие возникает между руководителем и подчиненным.

Доказано, что основной закономерностью эмоционального взаимодействия командиров в проблемной межличностной ситуации есть усиление регулятивной роли эмоций и переживаний в действиях офицеров.

Рассмотрены стратегии поведения военных руководителей в проблемных ситуациях, которые могут реализовываться через различные тактики.

Ключевые слова: межличностное взаимодействие, военный университет, тактика, стратегия, руководитель, подчиненный.

УДК 378

Грень Л. М., Курбанова Х. Ш.

м. Харків, Україна

**МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ
БАКАЛАВРІВ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ЯКІСТЬ СВОЄЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Важливим завданням вищих закладів освіти, що здійснюють підготовку майбутніх бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей, є надання якісних знань здобувачам освіти, а це, у свою чергу, потребує від професорсько-викладацького складу

високої професійної компетентності, постійного творчого пошуку, урізноманітнення методів навчання, використання позитивного міжнародного досвіду під час навчання. Не менша відповідальність за якість навчання покладена на здобувачів освіти, майбутніх бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей.

Майбутні бакалаври хіміко-технологічних спеціальностей повинні володіти не тільки позитивним ставленням до обраної ними сфери діяльності й міцними професійними знаннями у галузі своєї спеціалізації з урахуванням останніх наукових розробок, а й знаннями у галузі суміжних наук, творчими підходами до вирішення завдань, умінням розв'язувати нестандартні завдання, використовувати різні інформаційні джерела та уміти використовувати для аналізу отриманих даних інформаційні й комунікаційні технології загального й професійного призначення.

Серйозні вимоги пред'являються і до особистісних якостей майбутніх бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей, головними з яких є уміння працювати в команді, розуміння ступеня відповідальності за результати своїх дій як перед колективом, так і перед суспільством й усвідомлення необхідності постійного підвищення свого професійного рівня.

Погоджуємось із думкою дослідників, що «реалії сьогодення вимагають підготовки фахівців інженерних спеціальностей широкого профілю, які володіють не тільки науково-технічними, а й соціально-гуманітарними знаннями і

компетенціями з огляду на зростаючу соціальну роль інженера, його включеність у такі життєво важливі сфери, як виробництво, екологія, етика, економіка, право» [3, с. 30].

Ключовим поняттям професійної етики є відповідальність. Дослідники розглядають відповідальність як контроль за діяльністю суб'єкта з позиції виконання ним прийнятих норм і правил, що реалізується в різних формах [2]. У своїх дослідженнях характеризують відповідальність як здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій прийнятим у суспільстві або в колективі нормам; як залежність людини від чогось, що сприймається нею як визначальна підстава для прийняття рішень і здійснення дій [3].

Відповідальність означає спроможність правильно зрозуміти потреби інших людей як свої особисті. Людина тоді поводить відповідально стосовно інших, коли поважає в них особистість. Бути відповідальними означає розумне вміння керувати особистою поведінкою, не даючи волі ірраціональним пристрастям.

Науковці розрізняють різні види відповідальності: юридичну, економічну, соціальну, моральну, професійну відповідальність, відповідальність учених, теологічну відповідальність тощо.

Моральна відповідальність означає здатність передбачити наслідки кожного свого вчинку і прагнення запобігти можливому негативному ходу подій. Моральна відповідальність – це

усвідомлена особистістю необхідність узгоджувати і творчо направляти свою поведінку в інтересах суспільства. Велика роль у формуванні моральної відповідальності бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей належить педагогіці успіху. Саме в центрі її уваги – «унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях» [1, с. 40]. Кожний людський вчинок як наслідок обраного рішення в ситуації морального вибору так чи інакше порушує інтереси інших людей, суспільства. Оскільки моральний вибір виражає реальний зв'язок особистості з іншими людьми, а отриманий результат набуває певного значення для інших людей, що завжди накладає відповідальність на особистість. Ця відповідальність умовно може бути поділена на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня відповідальність є атрибутом такої моральної категорії, як совість, вона виражає спроможність особистості усвідомлювати наслідки своїх вчинків, діяти відповідно до цих усвідомлень, керуючись нормами моралі. Зовнішня відповідальність виявляється у вигляді санкцій суспільства на дії особистості.

Нести відповідальність означає приймати на себе всі наслідки своїх вчинків. Відповідальній поведінці протистоїть безвідповідальна – це вчинки, які відбуваються без урахування

наслідків для себе та інших. Безвідповідальність завжди пов'язана з байдужістю й легковажністю або з надмірною самовпевненістю. Насамперед, безвідповідальність означає спробу перекласти наслідки своїх вчинків на інших.

Дослідники виділяють такі ознаки відповідальності, як точність, пунктуальність, дисциплінованість, чесність, принциповість особистості у виконанні обов'язків і її готовність відповідати за наслідки своїх дій. Водночас зазначені якості не можуть реалізуватися успішно, якщо в людини не розвинені моральні риси, зокрема: здатність до співпереживання, чуйність до чужого болю й радості.

До поняття моральної відповідальності майбутніх бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей можемо віднести високу цілеспрямованість в оволодінні майбутньою професійною діяльністю, здатність до творчості у подальшій роботі за фахом, самостійність в ухваленні рішень й оволодінні науково-практичними навичками, що виступають найважливішими передумовами високої конкурентоспроможності сучасного хіміка-технолога, затребуваності його потенціалу на ринку трудових послуг.

Список літератури: 1. Грень Л. М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність: дис. канд. пед. наук:13.00.04, Харків, 2010. 223 с. 2. Лапузіна О. М. Формування професійної

етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2006. 23 с.

3. Созикіна Г.С. Формування соціальної відповідальності майбутніх інженерів автомобільно-дорожньої галузі у процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04, Харків, 2019. 295 с.

Bibliography (transliterated): 1. Hren L. M. “Pedahohichni umovy formuvannia u studentiv vyshchychk tekhnichnykh zakladiv spriamovanosti na uspishnu profesiinu diialnist [Pedagogical conditions for the formation of students of higher technical institutions focus on successful professional activities]”: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04, Kharkiv, 2010. 223 p. 2. Lapuzina O. M. “Formuvannia profesiinoi etyky u maibutnikh inzheneriv na osnovi sytuatsiinoho navchannia [Formation of professional ethics in future engineers based on situational training]”: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Vinnytsia, 2006. 23 p. 3. Sozykina H. S. “Formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti maibutnikh inzheneriv avtomobilno-dorozhnoi haluzi u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of social responsibility of future engineers of the road industry in the process of professional training]”: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04, Kharkiv, 2019. 295 p.

Грень Л. М., Курбанова Х. Ш.

МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ
ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ЯКІСТЬ
СВОЄЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито роль моральної відповідальності майбутніх інженерів хімічного профілю за якість їх підготовки у період навчання у закладах вищої освіти.

Ключові слова: відповідальність, інженери хімічного профілю, моральна відповідальність, якість, підготовка.

Hren L. M., Kurbanova H. Sh.

MORAL RESPONSIBILITY OF FUTURE BACHELORS OF
CHEMICAL AND TECHNOLOGICAL SPECIALTIES FOR THE
QUALITY OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING
IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article reveals the role of moral responsibility of future chemical engineers for the quality of their training during their studies in higher education institutions.

Key words: responsibility, chemical engineers, moral responsibility, quality, training.

Грень Л. М., Курбанова Х. Ш.

МОРАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БУДУЩИХ БАКАЛАВРОВ
ХИМИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ЗА
КАЧЕСТВО СВОЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье раскрыта роль моральной ответственности будущих инженеров химического профиля за качество их подготовки в период обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: ответственность, инженеры химического профиля, нравственная ответственность, качество, подготовка.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту (тренера з виду спорту), невід'ємним аспектом є професійна етика, яка займає важливе місце в системі етичного знання. Для успішної реалізації професійної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, окрім професійних компетентностей, необхідна педагогічна майстерність та сукупність важливих категорій моралі і етичних цінностей. У суспільстві під етичними цінностями вважають розуміння добра і зла, честі і совісті, відповідальності, любові до ближнього і своєї держави, поваги до своєї професії та інші.

Проведений науковий аналіз сучасної літератури визначає, що проблема професійної етики активно вивчається науковцями, так Н. Борейко з співавторами у своїх роботах розглянули формування педагогічної культури як складову професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, науковці наголосили, що «професійна етика виступає насамперед одним з показників педагогічної культури майбутніх фахівців» [1, с. 27]. В. Бралаган, Л. Гуцаленко, Н. Зди́рко у своєму навчальному посібнику, професійну етику визначають, як специфічний етичний

кодекс людей певної професії, автори наголошують, що сенс професійної етики пов'язано з гуманізацією суспільної праці, адже у закладених професійних етичних кодексах, гуманістичні імперативи мають величезне значення у загальнолюдських відносинах [2, с. 13, 24].

Романовський О., Пономарьов О. та інші у своїй роботі «Зміст і сутність педагогічної діяльності» досить змістовно проаналізували педагогічну етику та визначили, що для успішної діяльності, окрім професійної компетентності, педагогічної майстерності, велике значення мають його культура і педагогічна етика. Автори назвали основні категорії педагогічної етики: педагогічний обов'язок, педагогічна справедливість, педагогічна честь, педагогічний авторитет [3]. Можна погодитись з авторами, адже педагогічна етика несе в собі сутність моралі та етичних цінностей.

Особливістю професійної етики є зв'язок конкретної групи людей і наявності для цієї групи єдиних моральних правил і норм поведінки, які відображаються у певних документах – кодексах, статутах, клятвах.

Зрозуміло, що професійна етика це теоретичне обґрунтування професійної моралі, яка у свою чергу визначає відношення фахівця до своєї професії, професійного обов'язку, людей які оточують і мають безпосередній зв'язок з його діяльністю.

Професійна етика у сфері фізичної культури розглядається і описується, як педагогічна етика та є самостійним розділом науки та з'єднує специфічні принципи моралі у діяльності тренера з виду спорту.

Визначенням особливостей педагогічної етики майбутнього фахівця фізичної культури і спорту є досить актуальним, оскільки безпосередня взаємодія тренера з вихованцями визначає вплив на процес їх навчання, виховання, тренування, фізичного, психологічного і соціального розвитку особистості.

Діяльність майбутнього фахівця фізичної культури і спорту пов'язана з високою мірою професійної відповідальності, яка включає в себе не тільки виконання своїх трудових обов'язків, але й відповідальність за здоров'я своїх вихованців, уміння спілкуватися з людьми різних вікових категорій: діти їх батьки, колеги тренери та судді, допоміжний персонал та інші. Важливою умовою для тренера з виду спорту знаходиться у відповідній спортивній формі.

У процесі своєї професійної діяльності майбутній тренер з виду спорту має дотримуватись певних етичних принципів: законність, компетентність, справедливість, гуманність, демократичність, відповідальність, спортивна честь, почуття обов'язку, самокритичність, конфіденційність.

Професійна етика майбутнього фахівця фізичної культури і спорту, багатьма авторами розподілена на компоненти:

- 1) Моральна свідомість: етичні знання, моральні погляди,

рефлексія почуттів та вчинків;

2) моральна діяльність: сфера реалізації моральної поведінки майбутнього фахівця;

3) моральні відносини: єдність моральної свідомості і моральної діяльності, як результат міжособистісні стосунки людей у сфері фізичної культури і спорту.

У висновок можна підкреслити, що професійна етика фахівця фізичної культури і спорту (тренера з виду спорту) описується в документі (кодексі) в якому зібрані сукупність норм і правил регулюючих поведінку фахівця на основі загальнолюдських моральних цінностей з урахуванням особливостей професії, виду спорту та конкретних ситуації: регулювання конфліктів та відповідальність за порушення діяльності.

Список літератури: 1. Борейко Н., Зінченко Л., Пономарьов О., Сластіна А. Формування педагогічної культури майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. Праць / За ред. О. В. Тимошенка. Київ: Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 1 (121) 20. С. 25–30.* 2. Бралатан В., Гуцаленко Л., Здирко Н. Професійна етика: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 252 с. 3. Романовський О., Пономарьов О., Пазиніч С. Зміст і сутність педагогічної діяль-

ності : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2007. 228 с.

Bibliography (transliterated): 1. Boreiko N., Zinchenko L., Ponomarov O., Slastina A. Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv u haluzi fizychnoi kultury i sportu. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya № 15. Naukovo-pedahohichni 48roblem fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. Nauk. Prats / Za red. O. V. Tymoshenka. Kyiv: Vyd. NPU im. M. P. Drahomanova, 2020. Vyp. 1 (121) 20. S. 25–30. 2. Bralatan V., Hutsalenko L., Zdyrko N. Profesiina etyka: navch. Posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 252 s. 3. Romanovskyi O., Ponomarov O., Pazynich S. Zmist i sutnist pedahohichnoi diialnosti : navch. Posib. Kharkiv : NTU «KhPI», 2007. 228 s.

Зінченко Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті розглянуто особливості професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, розглянуті етичні принципи на яких базується поведінка майбутнього фахівця. Проаналізовані компоненти професійної етики. Підкреслено, що професійна етика має стати важливим

компонентом підготовки етики майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Ключові слова: професійна етика, педагогічна етика, фізична культура і спорт, тренер з виду спорту, майбутній фахівець фізичної культури і спорту.

Zinchenko L. V.

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL ETHICS OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORT

The article considers the features of professional ethics of future specialists in physical culture and sports, the ethical principles on which the behavior of the future specialist is based. Components of professional ethics are analyzed. It is emphasized that professional ethics should become an important component of ethics training for future specialists in physical culture and sports.

Key words: professional ethics, pedagogical ethics, physical culture and sports, sports coach, future specialist in physical culture and sports.

Зинченко Л. В.

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

В статье рассмотрены особенности профессиональной этики будущих специалистов физической культуры и спорта, рассмотрены нравственные принципы на которых базируется поведение будущего специалиста. Проанализированы компоненты профессиональной этики. Подчеркнуто, что профессиональная этика должна стать важнейшим компонентом подготовки этики будущих специалистов физической культуры и спорта.

Ключевые слова: профессиональная этика, педагогическая этика, физическая культура и спорт, тренер по виду спорта, будущий специалист физической культуры и спорта.

ФОРМУВАННЯ «ЯКІСНОГО» МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ЛІДЕРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ «ВИКЛАДАЧ – ЗДОБУВАЧ – ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Постановка проблеми. Система вищої освіти в Україні продовжує оновлення, інтегруючись в європейський та світовий освітній простір. В Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. визначений комплекс заходів щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, стрижнем якого є підготовка «якісних» кадрів, тобто, висококваліфікованих кадрів, професійна компетентність, яких має відповідати світовим стандартам.

Вирішення проблем професійної підготовки будь-якого майбутнього фахівця, у тому числі педагогічного, багато в чому залежить від адекватності та ефективності обраних засад організації освітнього процесу у закладі вищої освіти (С. Архангельський, А. Алексюк, В. Биков, В.Гриньова, О. Гура, М. Євтух, І. Зязюн, Л. Кайдалова, О.Романовський, С. Сисоєва, А. Сущенко, Т.Сущенко, О. Сухомлинська та ін) [3-4,7].

Особливого значення набуває питання відповідальності в

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІтарНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

професійній діяльності фахівців різних галузей: О. Романовський (гуманітарно-технічної еліти), О. Дубініна (фахівців з програмної інженерії), О. Ігнатюк (магістрантів з педагогіки вищої школи), Л. Зінченко (майбутніх фахівців фізичної культури), О. Пономарьов, Н. Серєда М. Чоботарьов (відповідальність у контексті педагогіки вищої школи), Н. Biedermann, J.-L. Patry, A. Weinberger (відповідальність як ключовий концепт підготовки педагога, вимірювання рівня відповідальності особистості педагога за допомогою CILI (The Criteria of Inquiry Learning Inventory)).

Основна мета виступу полягає в розкритті особливостей формування «якісного» майбутнього педагога-лідера через призму відповідальності «викладач-здобувач-заклад вищої освіти».

Виклад основного матеріалу. Відповідальність особистості – феномен, що присутній у функціональній структурі будь-якої цілеспрямованої дії, все більш привертає увагу сучасних науковців-дослідників. Реформи, що відбуваються у системі вищої освіти України задля забезпечення у ній якісних змін, вимагають перегляду концептуальних засад професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Результат такої підготовки акумулюється у формуванні майбутнього викладача як гуманно зорієнтованої особистості бути лідером з притаманними йому професійними якостями, де відповідальність розглядається в категорії як значуща. Відтак, «якісний» професіонал – майбутній педагог-лідер має ставитися з відповідальністю до всього, що він робить в житті, до

всього, що він створює і чим живе. Відповідальною повинна бути особистість, в першу чергу, перед собою для отримання певних знань та реалізації їх у процесі життєдіяльності. На необхідність розв'язання вказаної проблеми акцентовано увагу в нормативно-правових документах, які реалізують державну політику в галузі вищої освіти, про що свідчать Закон України «Про вищу освіту» (2013, зі змінами 2017), Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2014), Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (2017) [1-2, 5-6].

У процесі формування майбутніх педагогів-лідерів значна роль належить викладачу, його відповідальність визначається у наступному: здійсненні навчання з урахуванням специфіки предмету, який викладається на високому професійному рівні; забезпеченні належного у повному обсязі якісного викладання навчальних дисциплін (освітніх компонентів) освітніх програм підготовки здобувачів освіти другого та третього рівнів підготовки спеціальності 011 «освітні, педагогічні науки», належним виконання своїх посадових обов'язків, передбачених посадовою інструкцією; дотриманні прав і свобод здобувачів освіти згідно із Законодавством України, дотриманні морально-етичних норм та вимог професійної етики; повазі честі і гідності учасників освітнього процесу; застосовуванні педагогічно доцільні форми, методи навчання та виховання, які мають забезпечити високу якість освіти; розвиткові у здобувачів освіти пізнавальної активності,

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

самостійності, розвиткові творчих здібностей, формуванні громадянської, лідерської позиції, здатності до праці і життя в умовах глобалізації сучасного світу; виконанні правил і норм охорони праці, техніки безпеки і протипожежного захисту, забезпеченні охорони життя і здоров'я студентів в період освітнього процесу; у врахуванні особливостей психофізіологічного розвитку тих, хто навчається, стану їх здоров'я, дотримуватися умов, необхідних для отримання освіти особами із обмеженими можливостями; систематичному підвищенні свого професійного рівня та проходженні атестації у встановленому порядку.

Відповідальність майбутнього педагога-лідера у процесі його підготовки як здобувача вищої освіти можна схарактеризувати в такий спосіб: у виконанні навчального плану за напрямом підготовки (спеціальності) у встановлені терміни; належному виконанні здобувачем обов'язків, передбачених статутом ЗВО і правилами внутрішнього розпорядку; дотриманні академічної успішності, академічної доброчесності.

У формуванні майбутніх педагогів-лідерів відповідальність ЗВО можна визначити у наступному: наданні здобувачам освіти освітніх послуг на рівні стандартів вищої освіти; узгодження інтересів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів, забезпечення умов для грамотного викладання; наданні здобувачам права користування читальними залами, бібліотеками, спортивними і культурними комплексами, що належать Університету, в

установленому порядку; інформуванні здобувачів про правила і вимоги відносно організації надання освітньої послуги, її змісту і якості, про права і обов'язки під час надання і отримання вказаної послуги, а також інших послуг відповідно до контракту.

Отже, ефективність професійної підготовки значною мірою залежатиме від того, наскільки вища школа звільниться від шаблонів старих ідей і повернеться обличчям до майбутнього. Шлях вдосконалення – це розв'язання цих проблем залежить від здатності закладу вищої освіти до реалізації широкого комплексу заходів щодо удосконалення системи вищої професійної освіти, серед яких особливої актуальності набуває проблема відповідальності у системі «викладач-здобувач-заклад вищої освіти».

Список літератури: 1. Верховна Рада України. *Закон України Про вищу освіту (документ 1556-VII, зі змінами)*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Дата звернення: Листоп. 7, 2021. 2. Верховна Рада України. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (документ 344/2013)*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. Дата звернення: Листоп. 7, 2021. 3 Dubinina, O. N., Ihnatiuk, O. A., Sereda, N. V. Pedagogical Acme-Technology Of Formation Of Responsibility Among Leader-Professionals During The Process Of Professional Education // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2020. – №

4. – С. 83-92 (фахове видання України) <http://tipus.khpi.edu.ua/>.
4. Ігнатюк О.А. Професіоналізм особистості як об'єкт вивчення. – Проблеми інженерно-педагогічної освіти. - Х:УІПА,2006. – № 12. – С. 241-247. 5. *Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект)*. [Електронний ресурс]. Доступно: http://tntpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncercs.pdf. Дата звернення: лист. 7, 2021. 6. *Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект)*. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf. Дата звернення: лист. 7, 2021. 7. *Формування психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності: монографія / за ред. О. Г. Романовського та О. С. Пономарьова.* - Харків:Видавець Савчук О.О., НТУ «ХПІ», 2011. – 336 с.

Bibliography (transliterated): 1. Verkhovna Rada Ukrainy. *Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu (dokument 1556-VII, zi zminamy)*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Data zvernennia: Lystopad 7, 2021. 2. Verkhovna Rada Ukrainy. *Pro Natsionalnu stratehiuu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku (dokument 344/2013)*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. Data zvernennia: lystopad 7, 2021. 3. Dubinina, O. N., Ihnatiuk, O. A., Sereda, N. V. *Pedagogical Acme-Technology Of Formation Of Responsibility Among Leader-Professionals During The Process Of Professional Education // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy.* – 2020. – № 4. –

s. 83-92 (fakhove vydannia Ukrainy) <http://tipus.khpi.edu.ua/> 4. Ihnatiuk O.A. Profesionalizm osobystosti yak ob'ekt vyvchennia. – Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity. - Kh:UIPA,2006. – № 12. – s. 241-247. 5. Kontsepsiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv (proiekt). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proiekt_koncepc.pdf. Data zvernennia: lyst. 7, 2021. 6. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku (proiekt). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf. Data zvernennia: lyst. 7, 2021. 7. Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv do profesiinoi diialnosti: monohrafiia/ za red. O. H. Romanovskoho ta O. S. Ponomarova.- Kharkiv:Vydavets Savchuk O.O., NTU «KhPI», 2011. – 336 s.

Ігнатюк О. А.

ФОРМУВАННЯ «ЯКІСНОГО» МАЙБУТНЬОГО
ПЕДАГОГА-ЛІДЕРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
«ВИКЛАДАЧ – ЗДОБУВАЧ – ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Статтю присвячено проблемі якості формування майбутнього педагога-лідера в контексті концепцій розвитку вищої освіти й сталого розвитку України до 2030 року. Наголошується на формуванні майбутнього викладача як гуманно зорієнтованої

особистості лідера з притаманними йому професійними якостями, де відповідальність розглядається в категорії як значуща. Схарактеризовано відповідальність в системі «викладач-здобувач-заклад вищої освіти».

Ключові слова: відповідальність, викладач, здобувач, заклад вищої освіти, педагог-лідер, підготовка.

Ihnatiuk O. A.

FORMING OF «QUALITY» FUTURE TEACHER-LEADER
THROUGH PRISM OF RESPONSIBILITY «TEACHER-
COMPETITOR-ESTABLISHMENT OF HIGHER EDUCATION»

The article is sanctified to the problem of quality of forming of future teacher-leader in the context of conceptions of development of higher education and steady development of Ukraine to 2030. An accent is in-process done on forming of future teacher as humanely oriented personality of leader with inherent to her professional qualities, where responsibility is examined in a category as meaningful. Description over of responsibility is brought in the system «Teacher-competitor-establishment of higher education».

Key words: higher education, responsibility, teacher-leader, preparation, teacher, competitor.

Игнатюк О. А.

ФОРМИРОВАНИЕ «КАЧЕСТВЕННОГО» БУДУЩЕГО
ПЕДАГОГА-ЛИДЕРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОТВЕТСТВЕННОСТИ
«ПРЕПОДАВАТЕЛЬ – СОИСКАТЕЛЬ – ЗАВЕДЕНИЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»

Статья посвящена проблеме качества формирования будущего педагога-лидера в контексте концепций развития высшего образования и устойчивого развития Украины до 2030 года. В работе сделан акцент на формировании будущего преподавателя как гуманно ориентированной личности лидера с присущими ей профессиональными качествами, где ответственность рассматривается в категории как значимая. Приведена характеристика ответственности в системе «преподаватель-соискатель-учреждение высшего образования».

Ключевые слова: высшее образование, ответственность, педагог-лидер, подготовка, преподаватель, соискатель.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІ ЗА ДОЛЮ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сьогодні людська цивілізація переживає складні часи. Показово, що той справді критичний стан, в якому вона опинилася, зумовило безвідповідальне ставлення людей до своєї діяльності та до її впливу на природу як середовище їхнього мешкання. Критичність цього стану полягає в реальності загрози самому існуванню нашої цивілізації. Свідченням цієї реальності виступають такі явища, як глобальне потепління і зростання частоти стихійних лих та їхньої інтенсивності. Одним з відчутних її проявів стала і пандемія коронавірусу Covid-19, інфікування яким охопило вже майже 250 мільйонів осіб, з яких понад 5 мільйонів померли.

Через пандемію коронавірусу серйозного негативного впливу зазнали світова економіка і соціальна сфера, істотно ускладнились умови життя й діяльності сотень мільйонів людей та їхніх взаємовідносини. Оптимістичні прогнози вчених стосовно завершення пандемії у наступному році не мають надійного підґрунтя ще й через непередбачувані мутації коронавірусу. На як наведені вище, так і на інші серйозні й цілком реальні загрози

існуванню нашої цивілізації першими звернули увагу представники наукової інтелігенції. Їхні попередження змусили уряди країн здійснювати необхідні заходи, спрямовані на обмеження шкідливого впливу господарської діяльності людей, а отже і зниження рівня загрози.

Глибоко аргументована позиція вчених і використання переконливих методів впливу на владу і широку громадськість відіграла визначальну роль у формуванні не тільки системи практичних дій, але й у становленні й розвитку екології як важливої наукової галузі. Водночас почалось активне формування екологічної свідомості та екологічної культури, якою є, за визначенням В. О. Лозового та його співавторів, «свідомлена й усталена система уявлень про стан природного середовища і здатність до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною і природою та використання екологічних знань в усіх без винятку сферах життєдіяльності» [1, с. 372].

Дійовість впливу вчених на представників владних кіл та інших людей зумовлена не тільки переконливістю аргументації, а й високим їх авторитетом в суспільстві як справжніх інтелігентів, носіїв моральності й духовності. Їхня занепокоєність критичним станом довкілля та загострене відчуття власної відповідальності за подальшу долю людей і людської цивілізації знаходить адекватний відгук в серцях і головах багатьох людей. Цей відгук виникає завдяки тій чесності й порядності, тій непоказовій доброзичливості,

які виступають одним з проявів їхньої істинної інтелігентності вчених та яку люди постійно спостерігають у їхніх вчинках, діяльності й поведінці.

Сучасний занадто технізований і комерціалізований світ активно сприяє формуванню у людей легковажного ставлення до своєї культури й духовності, до гуманістичних цінностей. В нашій же країні справу ускладнює бідність широких верств населення, яким дійсно не до духовності й культури. Однак негарзди минатимуть, і соціум знову потребуватиме моральності, порядності й доброзичливості. Зберегти ж ці якості в суспільній свідомості здатна саме інтелігенція. Не випадково О. С. Пономарьов та його співавтори стверджують, що «інтелігентність являє собою один з істотних показників духовно-моральної і соціальної зрілості людини. Її проявами виступають чесність і порядність, небайдужість до болі і страждань інших людей, активна громадянська позиція і усвідомлення свого громадянського обов'язку, відповідальність перед народом і висока особиста культура» [2, с. 31].

Збереження духовних цінностей та їх передача наступним поколінням істотною мірою здійснюється в системі освіти, здійснюється педагогами, які реалізують суспільну місію освіти. Педагог, як ми вже зазначали раніше, «який є справжнім інтелігентом, завжди здійснює позитивний вплив на переважну більшість студентів. Вплив його інтелігентності обумовлений в

першу чергу тим, що сотні студентських очей, немов лазерним променем, просвічують» моральнісні і психічні, ціннісні й естетичні риси його особистості як вченого і педагога, його справжнє ставлення до студентів». Добре ж відомо, що «у інтелігентного педагога немає іншого морального вибору, окрім совісті, щиросердності і доброзичливості» [4, с. 154]. В основі ж інтелігентності педагога лежать, по-перше, почуття його власної відповідальності за якість підготовки студента та за його особистісний розвиток, по-друге, безкорисливість і постійна готовність допомогти студенту, який цього потребує, по-третє, неперервне самовдосконалення і розвиток своїх креативних здібностей. Однак чи не основною передумовою розвитку інтелігентності педагога слід вважати прагнення і здатність здійснювати особистісний розвиток студентів як справжніх професіоналів та інтелігентів, прищеплювати їм риси чесності, гідності, благородства й відповідальності.

Різні дослідники наводять певні варіанти переліку важливих якостей, притаманних інтелігентові. Ми ж вважаємо, що всю множину його якостей можна звести до таких чотирьох інтегральних показників. Першим з них виступає висока професійна компетентність інтелігента, другим – його духовно-культурний світ, третім – почуття особистої відповідальності за все, що відбувається навколо нього, четвертим – доброзичливість і повага до людей, їхньої гідності, прав і свобод. Ці риси активно

сприяють досягненню злагоди принаймні в близькому оточенні інтелігента, а також поліпшенню взаємовідносин у більш широкому колі людей, з якими йому доводиться взаємодіяти або хоча б спілкуватися.

Але з позицій запобігання глобальним загрозам, що постають сьогодні перед людською цивілізацією, визначальною особистісною якістю буквально кожного інтелігента має вважатися його відповідальність. Відповідальність за відомо, що саме в людині, у її цивілізації природа досягає можливостей свого самопізнання й успішно реалізує ці можливості. І страшно навіть подумати, що нагромаджені видатні матеріальні й духовні цінності як результати досягнень людського мозку можуть безслідно зникнути через безвідповідальний характер господарської діяльності людини та її хижацьке ставлення до природи як середовище мешкання людини та джерело ресурсів, необхідних для її існування й нормальної життєдіяльності.

Діяльність же інтелігенції повинна бути спрямована на формування і розвиток в суспільній свідомості і у свідомості кожного індивіда відчуття відповідальності за гармонізацію взаємовідносин у надзвичайно складній системі «людина – суспільство – природа - техносфера». Адже тільки гармонія й відсутність чи принаймні мінімізація шкідливого впливу хоча б одного елемента цієї системи на будь-який інший її елемент здатна зберегти природу і людину як її невід’ємний складник. Досягнення

ж цієї гармонії вимагає не просто відповідальності, але й творчого підходу до виконання кожним своїх виробничих завдань і функцій та його спрямування на гармонізацію.

Слід буквально кожному чітко усвідомити, що «підвищення людської відповідальності за свою творчість, за власні вчинки і навіть помисли передбачає доскональне знання всіх особливостей природного і соціально-культурного середовища, яке реконструює людина». Вважаємо за необхідне підкреслити при цьому, що інакше «будь-який необережний вчинок або непродумана дія може завдати непоправної шкоди природі, суспільству і самій людині» [3, с. 109]. Водночас слід рішуче викривати безпідставні фантазії про можливе переселення людства на Марс чи якусь іншу планету. По-перше, це вимагатиме неймовірних витрат, по-друге, природні умови на інших планетах скоріш за все несумісні з вимогами нормальної життєдіяльності людей, а по-третє, навіть у разі здійсненності цього варіанту людство через свою безвідповідальність з часом зробить з нею те ж, що ми скоїли з Землею.

Таким чином, єдиним практично безальтернативним варіантом постає відновлення нормальної коеволюції людини і навколишнього природного середовища нашої планети. Адже це тільки на ній, в її специфічних неповторних умовах, в процесі надзвичайно тривалого розвитку, протягом мільйонів років виникло й еволюціонувало життя, яке згодом призвело до появи людини та її культури. Розвиток свідомості, формування суспільства та

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

взаємовідносин між людьми та різними їхніми спільнотами поступово, суперечливо й непослідовно, через прояви агресивності, сприяли формуванню механізмів регулювання цих взаємовідносин. Перебіг вказаних процесів на загальному тлі розвитку духовності й культури та зростання частки людей, зайнятих розумовою діяльністю призвів до появи інтелігенції.

Безумовно, ті представники розумової діяльності ще не могли вважатися інтелігенцією в сучасному сенсі цього поняття. Однак вони поступово склали потенціал перетворення інтелектуалів в інтелігентів. Про це свідчать розвиток і досягнення як античної філософії, так і філософської думки різних регіонів стародавньої цивілізації та їхня виразно гуманістична спрямованість, пошук справедливої моделі суспільного устрою, турбота про доброзичливість взаємовідносин між людьми. Отже, духовність сучасної інтелігенції та її розуміння своєї відповідальності за долю людської цивілізації ґрунтується на традиціях гуманістичної філософії та глибокому осмисленні тих загроз, які виникають перед людством і вимагають визначення ефективних шляхів і засобів, спрямованих на збереження і примноження досягнень цивілізації.

Список літератури: 1. Морфологія культури : тезаурус; за ред. В. О. Лозового. – Харків : Право, 2007. 384 с.
2. Пономарьов О. С., Романовський О. Г., Ігнатюк О. А., Згурська М. П. Професійна культура педагога : навч.-метод. посіб. –

Харків: НТУ «ХП», 2011. 198 с. 3. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця : навч.-метод. посіб. – Харків: Підручник НТУ «ХП», 2012. 220 с. 4. Цільова підготовка лідерів і гуманітарно-технічної еліти. З досвіду роботи факультету соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХП» : монографія; за заг. ред. А. В. Кіпенського та О. С. Пономарьова. – Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 295 с.

Bibliography (transliterated): 1. Morfolohiia kultury : tezaurus; za red. V. O. Lozovoho. – Kharkiv : Pravo, 2007. 384 s. 2. Ponomarov O. S., Romanovskyi O. H., Ihnatiuk O. A., Zghurska M.P. Profesiina kultura pedahoha : navch.-metod. posib. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2011. 198 s. 3. Ponomarov O. S., Chebotarov M. K. Vidpovidalnist v systemi profesiinoini kompetentnosti fakhivtsia : navch.-metod. posib. – Kharkiv: Pidruchnyk NTU «KhPI», 2012. 220 s. 4. Tsilova pidhotovka lideriv i humanitarno-tekhnichnoi elity. Z dosvidu roboty fakultetu sotsialno-humanitarnykh tekhnolohii NTU «KhPI» : monohrafiia; za zah. red. A. V. Kipenskoho ta O. S. Ponomarova. – Kharkiv : Drukarnia Madryd, 2021. 295 s.

Кіпенський А. В., Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЗА ДОЛЮ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Показано, що активна господарська діяльність і безвідповідальне ставлення людей до навколишнього природного

середовища призвело до реальної загрози самому існуванню людської цивілізації. виправити цю ситуацію може тільки активний вплив інтелігенції на суспільну свідомість та розвиток відповідальності за нормалізацію взаємовідносин в системі «людина-суспільство-природа-техносфера».

Ключові слова: господарська діяльність, природа, реальність загрози, інтелігентність, відповідальність, цивілізація.

Kipenskyi A. V., Ponomarev O. S., Chebotaryov M. K.

RESPONSIBILITY OF THE INTELLIGENCE FOR THE FATE OF CIVILIZATION

It is shown that active economic activity and irresponsible attitude of people to the natural environment has led to a real threat to the very existence of human civilization. Only the active influence of the intelligentsia on the public consciousness and the development of responsibility for the normalization of relations in the system «man-society-nature-technosphere» can correct this situation.

Key words: economic activity, nature, reality of threat, intelligence, responsibility, civilization.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ ЗА СУДЬБЫ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Показано, что активная хозяйственная деятельность и безответственное отношение людей к окружающей природной среде привело к реальной угрозе самому существованию человеческой цивилизации. Исправить эту ситуацию может только активное воздействие интеллигенции на общественное сознание и развитие ответственности за нормализацию взаимоотношений в системе «человек-общество-природа-техносфера».

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, природа, реальность угрозы, интеллигентность, ответственность, цивилизация.

УДК 378:621:37.041

Kravtsova N. V. Kharkiv, Ukraine

THE IMPORTANCE OF RESPONSIBILITY IN SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF MACHINE-BUILDING SPECIALTIES IN QUARANTINE CONDITIONS

Changes in the educational environment, which were caused by pandemic measures because of the threatening spread of Coronavirus

disease COVID-19, contributed to the significant transformation in the organization of vocational education of students of machine-building specialties, its reformatting to distance and hybrid forms of education. The use and implementation of appropriate information and communication tools in such forms of organization of educational process necessitates the applicants to possess certain competencies: information and communicative competencies; competences of personal cognitive activity, organization of own activity, reflection, etc.

On the one hand, such modern educational conditions expect a clear awareness of the need for self-development and self-improvement from applicants of higher technical education, that means a significant degree of self-education activity, but on the other hand, students experience a crisis of erudition and creativity while being in forced partial or complete self-isolation, without usual communication with teachers and sharing thoughts and knowledge with classmates. It can be even observed that students (surely, some of them) show a certain low quality of presenting scientific and educational studies conducted by them.

The lack of full-fledged pedagogical control with the dominance of online and hybrid forms of education among technical HEIs, which conduct teaching students of machine-building specialties, increases the probability (during completing individual assignments) of students' writing-off the material, which is required, from Internet sources, thereby, fabrication, falsification, and

embezzlement of someone's studies, conclusions and opinions, what contributes to the presence of plagiarism in students' works.

It must be emphasized that the majority of students of machine-building specialties appropriate someone else's opinions without malicious intent, like with «childlike spontaneity». It is connected to the fact that in the conditions of quarantine measures and the significant dominance of forms of learning «at a distance», a student, being in his isolated room, feels like a «snail, limited by the shell of the quarantine». And in this case, the Global Network, to some extent, becomes his or her friend (mentor, teacher), who answers all his or her questions, quickly and conveniently helps him or her, attracts with accessibility. Consequently, a student loses vigilance and forgets that the Internet is a source of other people's opinions, studies, discoveries and achievements.

Certainly, such work is not an independent one, did by an applicant of higher technical education, this interaction «student-Internet» changes places of his or her illusions and reality. In this regard, it can be considered that only self-awareness and a developed sense of self-responsibility will allow a future bachelor in machine-building to realize for himself or herself such values as avoiding delusion or plagiarism, observing honesty when performing individual work, conducting his or her own research and writing scientific publications.

The educational environment, as a complex system influenced by a large number of factors, has synergistic patterns of

self-organization, self-development and self-government [1, p. 114]. It should be borne in mind that pandemic restrictions, which are now destroying the traditional system of professional training of bachelors of machine-building specialties, have a significant impact on the inertia of their manifestation. Therefore, it becomes obvious that studying under the current crisis measures in the absence of a certain orderliness of the educational process requires from students an even more responsible attitude to the organization of self-educational activity, showing reflection, their own development and improvement. Awareness of the need to be responsible for their own educational work for modern quarantine challenges in technical HEIs will help future bachelors in machine-building to avoid many undesired and improper actions and to evaluate individual work objectively and fairly.

We support the position of scientists V. E. Mikhailichenko, I. V. Halushchak, T. V. Hura, who believe that during gaining experience of independent work by machine-building students, pedagogical modeling is significantly important, which is aimed at establishing of intellectual, emotional, strong-willed and other personal qualities, as well as it is focused on successful professional activity [2, p. 8].

So, we again emphasize the importance of responsibility in order to conduct effective self-educational activity of machine-building students in special studying conditions.

Список літератури: 1. Пономарьов О.С., Чеботарьов М.К.

Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця: навч.-метод. посіб. Х.: Вид-во Підручник НТУ «ХПІ», 2012. 220 с.

2. Михайличенко В. Е., Галушчак И. В., Гура Т. В. Роль моделирования в формировании опыта самостоятельной работы студентов в процессе обучения в вузе. *Восточно-европейский научный журнал*. 2020. № 2 (54). С 4-9.

Bibliography (transliterated): 1. Ponomaryov O. S., Chebotarev M. K. Responsibility in the system of professional competence of a specialist: teaching method. manual. Kh.: Vyd-vo Pidruchnyk NTU «KhPI», 2012. 220 s. [in Ukrainian]. 2. Mikhailichenko V. E., Halushchak I. V., Hura T. V. The role of modeling in the formation of students' independent study experience during the high school studying process. *East European Scientific Journal*. 2020. № 2 (54). S 4-9.

Kravtsova N. V.

THE IMPORTANCE OF RESPONSIBILITY IN
SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF
MACHINE-BUILDING SPECIALTIES IN
QUARANTINE CONDITIONS

The article focuses on the problem of proper self-educational activity of future bachelors of mechanical engineering specialties. It

is emphasized that in technical institutions of higher education, while sufficient pedagogical interaction is impossible under conditions of quarantine restrictions, the responsibility of students is significantly important. The problem of the lack of full-fledged pedagogical control with the dominance of online and hybrid forms of education increases the probability (during completing individual assignments) of students' writing-off from Internet sources, thereby, fabrication, falsification, and embezzlement of someone's studies, conclusions and opinions, what contributes to the presence of plagiarism in students' works and is strictly prohibited in the Law of Ukraine «On Higher Education». The important role of responsibility in the independent activity of students during the pandemics has been proven.

Key words: responsibility, competence, future bachelors of machine-building specialties, self-educational activity, pandemic events, independent work.

Кравцова Н. В.

ВАЖЛИВІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У САМООСВІТНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МАШИНОБУДІВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

В статті акцентовано увагу на проблемі належної самоосвітньої діяльності майбутніх бакалаврів машинобудівних

спеціальностей. Підкреслено, що в технічних закладах вищої освіти при неможливості достатньої педагогічної взаємодії за умов карантинних обмежень відповідальність студентів набуває особливого значення. Проблема відсутності повноцінного педагогічного контролю при домінуванні онлайн та змішаних форм навчання підвищує ймовірність (при оформленні індивідуальних домашніх завдань) практики списування студентами з інтернет-джерел, тобто фабрикацію, фальсифікацію та присвоєння чужих досліджень, висновків та думок, що означає наявність плагіату в роботах студентів та категорично заборонено в Законі України «Про Вищу освіту». Доведено важливу роль відповідальності під час самостійної діяльності студентів в умовах пандемії.

Ключові слова: відповідальність, компетентність, майбутні бакалаври машинобудівних спеціальностей, самоосвітня діяльність, пандемічні заходи, самостійна робота.

Кравцова Н. В.

**ВАЖНОСТЬ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В
САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ
МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В
УСЛОВИЯХ КАРАНТИНА**

В статье акцентировано внимание на проблеме надлежащей самообразовательной деятельности будущих

бакалавров машиностроительных специальностей. Подчеркнуто, что в технических учреждениях высшего образования при невозможности достаточного педагогического взаимодействия в условиях карантинных ограничений ответственность студентов приобретает особое значение. Проблема отсутствия полноценного педагогического контроля при доминировании онлайн и смешанных форм обучения повышает вероятность (при оформлении индивидуальных домашних заданий) практики списывания студентами из интернет-источников, т.е. фабрикации, фальсификации и присвоения чужих исследований, выводов и точек зрения, что означает наличие плагиата в работах студентов и категорически запрещено Законом Украины «Про Вищу освіту». Доказана важная роль ответственности во время самостоятельной деятельности студентов в условиях пандемии.

Ключевые слова: ответственность, компетентность, будущие бакалавры машиностроительных специальностей, самообразовательная деятельность, пандемические мероприятия, самостоятельная работа.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ДУХОВНОГО СВІТОГЛЯДУ

Історія людства – це історія пошуку істини. В усі часи людина намагалася проникнути у секрети буття, пізнати саму себе, зрозуміти оточуючий світ та закони, що їм керують. До головних питань про походження життя, про взаємовідносини людини та Всесвіту додається природне бажання покращити якість життя, поширити сферу діяльності на все більш обширні області. Кожна цивілізація характеризується певним уявленням про те, що таке людина та оточуючий її світ, як людина повинна жити та до чого прагнути. Таке явище в свідомості людей носить назву «світогляд».

Світогляд – це система узагальнених поглядів на об'єктивний світ і місце людини у навколишній дійсності; а також обумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їх переконання, ідеали, принципи пізнання та діяльності, ціннісні орієнтації. Світоглядні уявлення мають дати відповідь на головне питання – питання про призначення людини, які її цілі, цінності та способи людського буття. Найбільш суттєвою є проблема співвідношення буття світу та людського буття, а також, що та як формує внутрішній світ людини.

Світогляд – філософськи осмислене знання, ціллю якого є отримання істинного знання про світ, про те, як він влаштований, про його закономірності. В. І. Вернадський писав: «Науковий світогляд є створення й вираження людського духу; нарівні з ним прояв тієї ж праці слугує релігійний світогляд, мистецтво, громадська та особиста етика, соціальне життя, філософська думка або споглядання. Подібно цим великим відображенням людської особистості, і науковий світогляд змінюється в різні епохи у різних народів, має свої закони змін та певні ясні форми прояву» [1, с. 198].

Філософія є теоретичною формою світогляду, оскільки у рішенні онтологічних та гносеологічних проблем вона виходить зі світоглядних принципів та установок. Вона пропонує їх вирішення стосовно буття людини через розуміння її сутності та призначення. Філософія заснована на роздумах, логіці, думці, на синтезі того, що знаємо, на аналізі того, чого не знаємо. Межі філософії мають охоплювати повний зміст науки, релігії та мистецтва, чого неможна сказати про сучасну філософію. Сучасна філософія вважає, що людина не в змозі досягнути Нескінченне обмеженим людським розумом. Але в людській істоті закладено постійне прагнення розширювати межі своєї свідомості, що просвітлює свідомість та трансформує всю людську істоту.

В даний час відбувається перехід від розвитку матерії до

розвитку духу, що пояснює всі явища і події, що відбуваються в даний час. Це знання необхідне всім, так як увійти у Нову епоху та долучитися до нової раси, що зароджується, можна лише дотримуючись її вимог. Розкриття центрів найвищої свідомості, окрім підняття людства на найвищу ступінь еволюції, має своєю ціллю долучити людину до космічного будівництва. Кожний її центр, що відповідає такому ж центру Космоса і що виробляє таку ж енергію, вібрує в унісон з ним, приймає космічні вібрації та посиляє свої.

Людство підходить до розуміння того, що йому потрібен новий світогляд, в якому можна знайти причину, походження, зародження, формування та функціонування всього живого та свідомого. Це буде вчення духовного відродження та соціального перетворення. Людина повинна пізнати основи Буття, пізнати закони найвищого духовного світу, космічні закони. Знання законів є необхідною умовою життя всіх людських організацій та держав. Потрібно знати нові закони еволюції та вміти їми керувати.

Задача нового світорозуміння полягає в тому, щоб шляхом системного підходу вивести проблеми що вивчаються на глибинний універсальний рівень, звільнити розум від догм, чим подолати труднощі наукової парадигми та забезпечити прорив до технологічної досконалості суспільства, якісне оновлення банку накопичених знань, що спрямоване на розкриття його духовних якостей, прискорення процесів його розвитку та єднання з

найвищими силами природи. Нове життя висуває нові вимоги і людина має для вибору лише два шляхи: або мудро йти за течією еволюції, або чекати, поки життя, що розвивається, зробить її непотрібною [3].

Життя кожної людини складає невід'ємну частину життя всього світобудови. Еволюція життя всієї світобудови підлягає впливу переважаючого напрямку людських стремлінь, та розвиток життя на кожній планеті знаходиться у прямій залежності від ступеня розвитку людства цієї планети. Зважаючи на настільки велике значення людини у житті світобудови, її центри сил та сприйняття відповідають центрам енергій Космосу. Свідомість людини, що розвивається, здатна прийняти Закони та принципи нового світогляду, що включає філософію духовності. Вона являє собою філософію еволюції свідомості людства землі планетарного рівня.

Предметом нової філософії є Всесвіт та свідомість Людини, методом пізнання – зміни мислення з екстровертного на інтровертне, а методологією – так звана «робота над собою», що складається з рішення психологічних задач в повсякденних життєвих ситуаціях. Розвиток свідомості людини на цьому рівні здійснюється на базі самовдосконалення самої людини, що керує свідомістю за Найвищими Космічними Законами. Філософія духовності зможе стати фундаментом для будівлі нового суспільства та самовдосконалення людини, їх сутністю.

Духовний розвиток не може бути без вдосконалення свідомості. Ця робота може бути проведена лише на фізичному плані, де людина в процесі життя формує структури свідомості, які неможна сформувати в духовному світі. Тому людині необхідно для створення досконалої свідомості постійно перевтілюватись. Виходячи з цього, й проходить розвиток свідомості при духовному сходженні, який повинен будуватися індивідуально. Істина відкривається свідомості не як поданий матеріал, а як сформований свідомістю висновок конкретної людини на основі, як отриманої різносторонньої інформації, так і досвіду, напрацьованого самою свідомістю в процесі роздумів по конкретним проблемам. Істина не може бути виказана, вони може лише дозріти у свідомості.

Треба пізнати Істину про те, що є Бог та місце людини, її призначення у Світі. Для цього необхідно стати на Шлях Розвитку Космічної Божественної свідомості. Це життєво необхідне землянам саме зараз, тому що життя Сонячної системи та планети Земля має свої межі. Покоління людей постійно втілюються на ній для того, щоб духовно дозріти та вийти в безтілесне, космічне життя. Духовно розвиненій істоті Всесвіт дає більше сили, можливості для виконання завдань та робіт космічного масштабу. Пізнання світу веде до його осмислення, накопиченню досвіду, потім до усвідомлення, розумінню та просвітленню, тобто до постійного розширення

свідомості. В основі структури свідомості мають бути закладені істинні знання, а задачею науки є їх формулювання. Над підвищенням духовності мають працювати освіта, наука, та й саме суспільство.

За останні десятиліття почало створюватися нове, значною мірою прагматично орієнтований філософський напрямок, що зумів вбрати в себе як тисячолітній досвід розуміння природи людини на Сході, так й деякі ідеї та методи сучасної науки. У статті «Пошук наукової істини веде до Бога» фізика-теоретика, професора Гірно-Алтайського державного університету, академіка Болонської академії Ю. П. Кулакова сказано: «Відродження нашої епохи повинно розпочатися з відродження світогляду» [2, с. 72].

Світобудова так влаштована, що людина процвітає у своїй еволюції, тільки коли діє у згоді з космічними законами. Людина сама створює як свою долю, так і долю планеті, на якій живе. В її розпорядженні всі сили та енергія Космосу, у тому числі й психічна енергія, яка у вигляді людської думки панує над усіма енергіями. Еволюція кожної людини визначається її прагненням до добра і зла, духовним розвитком, а еволюція всієї світобудови схильна до впливу людських стремлінь.

За основною якістю свого духу та за потенціалом основної енергії усі люди однакові, але кожний стає тим, до чого прагне. Закони розвитку життя потребують вдосконалення всього суцього,

потенціал духу та основної енергії дано кожному саме для цієї мети. Ми нічого не знаємо про свої потенційні можливості. В області людської свідомості існує ще дуже багато непізнаного. Саме так створюється уявлення про самого себе, яке робить нас такими, які ми є. Треба зрозуміти механізми свідомості та спрямувати її на самовдосконалення, використовуючи волю, концентрацію думки, спрямовану уяву. Слід докласти зусиль, щоб досягти істинного розуміння світу і самого себе.

Список літератури: 1. Вернадський В. І. Наукова думка як планетне явище. – М., 1991. 2. Кулаков Ю. П. Пошук наукової істини веде до Бога // Взаємозв'язок фізичної та релігійної картини світу, Вип 1. – Кострома, 1996. 3. Успенський П. Д. Нова модель Всесвіту / пер. с англ. – СПб, М. 2003.

Bibliography (transliterated): 1. Vernadskyi V. I. Naukova dumka yak planetne yavyshe. – M., 1991. 2. Kulakov Yu. P. Poshuk naukovoi istyny vede do Boha // Vzaiemozviazok fizychnoi ta relihiinoi kartyny svitu, Vyp 1. – Kostroma, 1996. 3. Uspenskyi P.D. Nova model Vsesvitu / per. s anhl. – SPb, M.2003.

Михайличенко В. Є.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ДУХОВНОГО СВІТОГЛЯДУ

В статті розкрита роль світогляду у пізнанні світу та внутрішнього світу людини, а також роль філософії, яка є

теоретичною основою світогляду. Приведені дані про те, що в теперішній час людство підходить до розуміння того, що йому потрібен новий світогляд, що містить філософію духовності. Вона являє собою філософію еволюції свідомості людства землі, вчення духовного відродження та соціального перетворення, що неможливо без вдосконалення свідомості людини. Підкреслено, що еволюція всієї світобудови та всього людства схильна до впливу людських стремлінь, а еволюція кожної людини визначається її прагненням до добра і зла, духовним розвитком. Над підвищенням духовності повинні працювати освіта, наука та сама людина, якій треба докласти зусиль, щоб досягти істинного розуміння світу та себе.

Ключові слова: світогляд, філософія, духовний розвиток, самовдосконалення.

Mykhaylychenko V. E.

PHILOSOPHICAL BASIS OF SPIRITUAL OUTLOOK

The role of the worldview in the knowledge of the world and the inner world of a person, as well as the role of philosophy, which is the theoretical basis of the worldview is revealed in the article. Data are given that at present humanity is coming to an understanding that it

needs a new worldview, including the philosophy of spirituality. It represents the philosophy of the humanity consciousness evolution on earth, the doctrine of spiritual rebirth and social transformation, which is impossible without improving human consciousness. It is emphasized that the evolution of the entire universe and all of humanity is subjected to the influence of human aspirations, and the evolution of each person is determined by his aspiration for good and evil, spiritual development. Education, science and the person himself must work to improve spirituality, and he must make efforts to achieve a true understanding of the world and himself.

Key words: worldview, philosophy, spiritual development, self-improvement.

Михайличенко В. Е.

ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ДУХОВНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ

В статье раскрыта роль мировоззрения в познании мира и внутреннего мира человека, а также роль философии, которая является теоретической основой мировоззрения. Приведены данные о том, что в настоящее время человечество подходит к пониманию того, что ему нужно новое мировоззрение, включающее философию духовности. Она представляет собой

філософію еволюції свідомості людства землі, вчення духовного відродження і соціального перетворення, що неможливо без вдосконалення свідомості людини. Підкреслено, що еволюція всього світобудови і всього людства підвладна впливу людських прагнень, а еволюція кожної людини визначається її прагненням до добра і зла, духовним розвитком. Для підвищення духовності повинні працювати освіта, наука і сама людина, якій потрібно прикласти зусилля, щоб досягти справжнього розуміння світу і себе.

Ключові слова: світогляд, філософія, духовний розвиток, самовдосконалення.

УДК 154.4: 37.033

*Черемський М. П.
м. Харків, Україна*

ГУМАННА ПЕДАГОГІКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИХОВАННІ ДУХОВНО ДОВЕРШЕНОЇ, ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Сьогодні, в часи панування авторитарних підходів в освіті, виникає потреба в педагогіці, котра б шанувала особистість, виховуючи в ній кращі риси її характеру. Такою педагогікою виступає гуманна педагогіка, котра не

придушує особистість, а навпаки, створює всі умови для її самовираження та самоствердження. На жаль, сучасна українська педагогіка, яка і досі попри всі свої здобутки, продовжує сповідувати авторитарний стиль навчання й виховання, залишає поза увагою неповторний, самобутній світ особистості. Даний підхід освіти до особистості є недемократичним і антигуманним, а отже таким, що не сприяє вихованню духовно довершеної, творчої особистості.

Зв'язок проблеми з теоретичними та практичним завданнями. Побудова демократичного, гуманного суспільства передусім залежить від учителя, який має плекати в душах своїх вихованців насамперед такі духовні риси особистості як добро та краса. Наявність цих рис в людині є ознакою її духовної довершеності.

Аналіз публікацій. Серед сучасних публікацій, які здебільшого припадають на 60-80-ті роки ХХ століття варто відзначити, зокрема, праці Василя Олександровича Сухомлинського з його всевітньо відомою книгою «Серце віддаю дітям», в якій педагог виклав свій 30-ти літній досвід роботи з дітьми. Характерною рисою цієї книги є те, що вона повністю побудована на живих прикладах роботи вчителя зі своїми вихованцями. Вражає те, з якою любов'ю Василь Олександрович розповідає про кожного свого учня чи ученицю, їхні здібності й таланти, успіхи та невдачі. Педагог не поділяє дітей на

«відмінників» і «двієчників», як це заведено серед більшості вчителів, які бачать в своїх підопічних передусім цифри. Основним навчальним методом в «Школі радості» Василя Сухомлинського виступає творчість. Саме в ній, на думку педагога, розкривається повною мірою духовний світ особистості. Гуманній педагогіці присвячені також праці Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, М. Поташника, В. Кан-Каліка та ін. і звісно І. Зязюна. Всі вони відзначають, що гуманний підхід до особистості має бути визначальним та основоположним в навчально-виховній діяльності педагога.

Мета статті полягає у висвітленні ролі гуманної педагогіки у вихованні духовно довершеної, творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. Сучасне падіння духовної культури особистості зумовлено низьким рівнем гуманізму в нашому суспільстві. Основну вину за такий стан речей несе школа, навчання в якій і досі носить авторитарний характер. І це незважаючи на те, що ми маємо таких визначних педагогів-гуманістів як Гр. Сковорода, К. Ушинський, М. Пирогов, С. Русова, Гр. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов, І. Зязюн. Складається враження, що більшість учителів і викладачів не знайомі з педагогічною спадщиною Марка Фабія Квінтіліана, Яна Амоса Коменського, Жана-Жака Руссо, Йоганна-Генріха Песталоцці, Фрідріха Фребеля, Адольфа Дістервега, Дж. Дьюї, Ст. Холла та інших видатних педагогів-гуманістів. Адже чим

можна пояснити той факт, що переважна більшість наших освітян не володіють гуманними формами та методами навчання й виховання особистості. Достатньо прийти на будь-який урок, лекцію або практичне заняття і стане зрозумілим, що навчання та професійна підготовка носять здебільшого авторитарний характер. Прикриваючись навчальним планом, який, як правило, є відірваним від духовного світу особистості, адже складений чиновниками, далекими від живої особистості учня та студента, більшість учителів і викладачів займаються по-суті муштрою учнів і студентів, змушуючи їх зубрити незрозумілий їм навчальний матеріал. Основним стимулом тут виступає оцінка, а не любов до знань. Тому такий учень або студент не стане по-справжньому духовно довершеною, творчою особистістю.

По-іншому підходить до процесу отримання знань гуманна педагогіка.

Ставить в центр навчально-виховного процесу не навчальний план, а живу, неповторну особистість, вважаючи її найвищою цінністю. «Гуманістична позиція педагога, – за словами визначного грузинського педагога і психолога Шалви Олександровича Амонашвілі, чий 90-річний ювілей ми відзначаємо цього року, – має полягати в тому, щоб прийняти дитину такою, якою вона є, з тим досвідом, котрий в неї вже є, водночас включивши в зміст свого спілкування та відносин з нею її життя в усіх її проявах, ставши його співучасником» [1, с. 73].

Гуманна педагогіка в своїй основі є індивідуально-орієнтованою. Тобто навчання відбувається передусім з позиції учня, його життєвого досвіду. Саме особистий досвід дитини є природним підґрунтям її навчання. Без такого ґрунту знання не зможе вкорінитися в душі учня. Саме тому так важливо вивчати особистий досвід учня, його внутрішній світ. «Діючи з такої позиції, педагог має можливість пізнати дітей, побачити світ їхніми очима, розібратися в їхніх прагненнях...» [1, с. 73].

Навчання з позиції учня дає змогу дитині виражати власний світ думок, почуттів і фантазій. Завдяки такому навчанню, учень стає більш відповідальним та вимогливим до себе. На думку Шалви Амонашвілі, – «навчання стане сенсом життя для школяра, якщо воно керується з його ж позиції, включаючи його внутрішню готовність до розвитку, самостійності, самоствердження» [1, с. 34].

На жаль, наша система освіти не передбачає навчання з позиції учня, позбавляючи дитину її законного права на самовираження та самоствердження. Така педагогіка не є гуманною, адже вона ігнорує учня та його сферу зацікавлень. Саме цим пояснюється така велика кількість «двічників» в наших школах. Натомість, коли б педагог володів відповідними творчими вміннями та навичками роботи з учнями, він зміг би побудувати належний підхід до кожного учня, зокрема «двічника», в якому, на думку відомого російського педагога та філософа М. О. Добролюбова, – «заховуються такі духовні сили, котрі далеко

перевершують здібності так званих талановитих, спритних учнів, в них завжди можна знайти моральну стійкість і точність, а це настільки є важливим, що має викликати в нас особливу турботливість про них» [2, с. 255].

Видатний український педагог і письменник Василь Сухомлинський вкладав в поняття школи дійсно гуманний сенс, зауважуючи, що справжня школа – це «багатогранне духовне життя дитячого колективу, де вихователь та вихованець об'єднанні безліччю інтересів і захоплень» [3, с. 10].

Педагог вбачав проблему авторитарності освіти в тому, що вчитель сприймає школу лише як місце набуття знань і вмінь, натомість не виявляючи інтересу до особистості дитини, її захоплень і мрій. Такий вчитель, який не знає душі дитини, на думку Сухомлинського, не може бути вихователем. «Для такої людини за сімома печатями сховані думки, почуття та прагнення дітей» [3, с.10].

Василь Олександрович з боєм у серці говорить про тих вчителів, які обмежуючись лише знанням свого предмету, перетворюють навчальний процес на арену бойових дій, відгороджуючись від учнів кам'яною стіною, з-за якої вони ведуть «наступ» на свого «противника» – учнів. «Головною причиною потворних, неприпустимих відносин між наставником і вихованцем, – на думку Сухомлинського, – це взаємне недовір'я і підозрілість: іноді вчитель не відчуває потаємних порухів дитячої

душі, не переживає дитячих радощів та прикрощів, не прагне подумки поставити себе на місце дитини» [3, с. 10].

Висновки. Виходячи з вищесказаного, українська педагогіка має нарешті позбутися авторитарності, взявши на озброєння навчально-виховні методи гуманної педагогіки, що дасть змогу виховувати особистість в атмосфері поваги та довір'я до неї. Такий підхід сприятиме вихованню дійсно духовно довершених, творчих особистостей.

Список літератури: 1. Амонашвили Ш. А. Обучение, оценка, отметка. – М.: Знание, 1980. – 96 с. 2. Мудрость воспитания: Книга для родителей / Сост. Б. М. Бим-Бад, Э. Д. Днепров, Г.Б. Корнетов. – М.: Педагогика, 1987. – 288 с. 3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1988. – 272 с.

Bibliography (transliterated): 1. Amonashvyly Sh. A. Obuchenye, otsenka, otmetka. – M.: Znanye, 1980. – 96 s. 2. Mudrost vospytaniya: Knyha dlia rodytelei / Sost. B. M. Vym-Bad, E. D. Dneprov, H. B. Kornetov. – M.: Pedahohyka, 1987. – 288 s. 3. Sukhomlynskyi V. A. Serdtse otdaiu detiam. – K.: Rad. shkola, 1988. – 272 s.

Черемський М. П.

ГУМАННА ПЕДАГОГІКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИХОВАННІ ДУХОВНО ДОВЕРШЕНОЇ, ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Виховання духовно довершеної, творчої особистості потребує перебудови нашої освіти на засадах поваги до людини, її

особливостей та можливостей. Учень і студент мають нарешті отримати право на власну думку, почуття та фантазію. Відповідно навчання повинне відбуватися з позиції учня й студента. Завдання ж педагога полягає в тому, щоб створювати на заняттях радісну атмосферу творчого пошуку.

Ключові слова: гуманна педагогіка, духовно довершена, творча особистість, авторитарність, самостійність, самовираження, самоствердження.

Черемской М. П.

ГУМАННАЯ ПЕДАГОГИКА И ЕЁ РОЛЬ В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНО СОВЕРШЕННОЙ, ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ

Воспитание духовно совершенной, творческой личности нуждается в перестройке украинского образования на принципах уважения к человеку, его особенностей и возможностей. Ученик и студент должны наконец, получить право выражать собственную мысль, чувство и фантазию. Соответственно обучение обязано происходить с позиции ученика и студента. Задание педагога состоит в том, чтоб создавать на занятиях радостную атмосферу творческого поиска.

Ключевые слова: гуманная педагогика, духовно совершенная,

творческая личность, авторитарность, самостоятельность, самовыражение, самоутверждение.

Cheremsky M. P.

HUMANE PEDAGOGY AND HER ROLE IN EDUCATION SPIRITUAL PERFECT AND CREATIVE PERSONALITY

The education spiritual perfect and creative personality is needing in rebuilding of Ukrainian education on principles of respect to person and his peculiarities and possibilities. The pupil and student obliged at last to receive right of express own thoughts, feelings and fantasy. Education must to happen from position of pupil and student. The job of teacher consist in creation of joyful atmosphere of creative search on studies.

Key words: humane pedagogy, spiritual perfect, creative personality, authoritarian, independent, Self-expression, Self-strengthening.

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У сфері господарсько-правових відносин явищем перманентного характеру є вчинення суб'єктами господарювання правопорушень.

Відповідно до норм господарського законодавства за вчинення учасниками господарських правовідносин правопорушень у сфері господарювання до суб'єкта, який вчинив таке правопорушення застосовується різноманітного роду санкції (заходи відповідальності). Теорія господарського права такі санкції визначає як окремий вид юридичної відповідальності, а саме господарсько-правову відповідальність.

В юридичній літературі зазначене поняття досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців та практиків. Причин виникнення такого явища вкрай багато, але основними з них є такі: 1) багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин ; 2) відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встанов-

лення юридичного змісту цього змісту відповідальності; 3) різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки; 4) широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування; 5) відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності; 6) недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських; 7) різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності. [5]

Господарсько-правова відповідальність базується на принципах, які знайшли своє формальне закріплення в ст. 216 Господарського кодексу України (далі – ГК України) і згідно з якими:

1) потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

2) передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження в договорі;

3) сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань в натурі;

4) у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника

(продавця) продукції.

Зі змісту принципів господарського законодавства можна дійти висновку, що господарська відповідальність загалом є матеріальною відповідальністю і за правопорушення у сфері господарювання до правопорушника застосовуються санкції майнового (економічного) характеру.

Окрему увагу слід звернути на те, що господарське законодавство закріплює з-поміж інших такий принцип, як повна майнова відповідальність аж до оголошення банкрутом (ч. 4. ст. 205 ГК України).

У ст. 238 ГК України мова йде про те, що до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

Адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших санкцій тим, що вони застосовуються за порушення норм у сфері господарювання, а не за порушення договірних зобов'язань; компетенцією щодо застосування таких санкцій мають органи державної влади та органи місцевого самоврядування, також: вони можуть бути застосовані виключно до суб'єктів господарювання; строки застосування таких санкцій передбачені законом (ст. 250

ГК України).

Таким чином, господарсько правова відповідальність, виходячи з її ознак та процедури застосування, за формою є юридичною, а за змістом – економічною, і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства, і полягає у своєрідній реакції держави на правопорушення, що вчинені учасниками господарських відносин за порушення договірних та / або позадоговірних зобов'язань, і за яке законом чи договором передбачено застосування санкцій у встановленому порядку за відповідною процедурою. [3]

Отже, можемо дати наступне визначення господарсько-правової відповідальності – це застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладанні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктивного права.

Господарська санкція – це захід господарсько-правової відповідальності за порушення господарського законодавства, що покладається державою на правопорушника.

Для господарсько-правової відповідальності як інституту господарського права важливим є конкретизація правової природи господарських санкцій, які хоча і забезпечують окремі сфери господарювання, але потребують додаткового дослідження і

удосконалення. Це стосується, насамперед, таких адміністративно-господарських санкцій, які передбачені у Господарському кодексі України, але не знайшли свого відображення в інших законах.

Для удосконалення механізму застосування адміністративно-господарських санкцій необхідні насамперед повнота, несуперечність, чіткість формулювання вимог законодавства, забезпечених цими санкціями, а також підстав і порядку їхнього застосування.

Список літератури: 1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. 2. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // Відомості Верховної Ради України, - 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – ст. 144. 3. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – М., 2000. 4. Вінник О. М. Господарське право. Курс лекцій. – К.: Атіка, 2004. – С. 624 5. Господарське право: підручник / Д. В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. – Х.: Право, 2012. – 696 с.

Bibliography (transliterated): 1. Konstytutsiia Ukrainy. Pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 28 chervnia 1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – s. 141. 2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – st. 144. 3. Brahynskiy M. Y., Vytrianskyi V. V. Dohovornoe pravo.

Knyha pervaia: Obshchye polozheniia. – M., 2000. 4. Vinnyk O. M. Hospodarske pravo. Kurs leksii. – K.: Atika, 2004. – s. 624
5. Hospodarske pravo: pidruchnyk / D. V. Zadykhailo, V. M. Pashkov, R.P. Voichuk ta in.; za zah. red. D. V. Zadykhaila, V. M. Pashkova. – Kh.: Pravo, 2012. – 696 s.

Вергун В. Г., Давидова В. О.

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджується сутність, зміст та значення господарсько-правової відповідальності. Визначається сутність, правова природа і значення господарських санкцій. Особливу увагу приділено дослідженню правової природи адміністративно-господарських санкцій. Аналізуються характерні риси та види адміністративно-господарських санкцій.

Ключові слова: юридична відповідальність, відповідальність у сфері господарювання, санкції, господарські санкції, адміністративно-господарські санкції.

Verhun V. G., Davydova V. A.

PROBLEMS OF ECONOMIC RESPONSIBILITY IN UKRAINE

The nature, content and significance of economic and legal responsibility are examined. The essence, legal nature and significance of economic sanctions are determined. Special attention is paid to the study of the legal nature of administrative-economic sanctions. The characteristics and types of administrative-economic sanctions are analyzed.

Key words: legal liability, liability in the sphere of economic sanctions.

Вергун В. Г., Давыдова В. А.

ПРОБЛЕМЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Исследуется сущность, содержание и значение хозяйственно-правовой ответственности. Определяется сущность, правовая природа и значение хозяйственных санкций. Особое значение уделяется исследованию правовой природы административно-хозяйственных санкций. Анализируются

характерные признаки и виды административно-хозяйственных санкций.

Ключевые слова: юридическая ответственность, ответственность в сфере хозяйствования, хозяйственные санкции, административно-хозяйственные санкции.

УДК 354

*Грабар Н. С.
м. Харків, Україна*

ВПЛИВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах формування об'єднаних територіальних громад, розвиток зеленого туризму впливає на стабілізацію економічного розвитку сіл, забезпечення зайнятості сільського населення, їх виходу з соціально-економічної кризи, забезпечує демографічну стабільність. Зелений туризм в більшості країн світу розглядається як невід'ємна складова програми комплексного соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. В Україні важливо швидко подолати відставання у розвитку зеленого туризму шляхом державного регулювання на рівні самоорганізації населення. Розвиток кожної окремої територіальної громади впливає на функціонування певних галузей місцевого самоврядування, в тому числі і зеленого

туризму. Виникає необхідність звернути увагу на поняття «зелений туризм», вплив об'єднаних територіальних громад на розвиток зеленого туризму.

На сучасному етапі розвитку суспільства ефективність будь-якої територіальної громади залежить від розвитку туризму, що дає можливість для створення нових робочих місць, отримання прибутку від надання послуг туристам, підтримки життя і добробуту сільського населення, забезпечення соціально-економічного відродження сільської території.

У Розділі II ст.6 Закону України «Про туризм» зазначено: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності». Це положення цілком відповідає рекомендаціям декларації Гаазької міжпарламентської конференції з туризму (10–14 квітня 1989 р.) – інструменту, покликаному регулювати взаємовідносини країн у сфері туризму, де зазначено: «Країни повинні виробити оптимальну стратегію розвитку туризму для того, щоб максимально ефективно використовувати місцеву інфраструктуру і ресурси» [3].

Основні проблеми розвитку заповідної справи в Україні зумовлені, перш за все, недосконалістю системи управління в цій сфері, низьким рівнем фінансування, матеріально-технічного забезпечення, недостатнім розвитком спеціальних наукових досліджень, слабкою правовою відповідальністю за порушення

режиму заповідних територій та об'єктів» [2].

Найбільш важливим для розвитку туристичної галузі у законодавчому напрямку є створення вільних економічних зон та регіонів пріоритетного розвитку, які дозволять розвивати культурний та історичний потенціал периферійних територій за рахунок активізації інвестиційної діяльності, поліпшення інфраструктури, якості послуг.

Територіальну громаду потрібно визначати не лише як територіальне об'єднання жителів, а й об'єднання за схожими інтересами та цілями, пов'язаними із спільною територією. Для сільського населення такими інтересами можуть стати об'єднання зусиль, направлених на розвиток сільського зеленого туризму.

Об'єднана територіальна громада у розвитку зеленого туризму може вирішувати питання на рівні місцевого самоврядування різними формами, а саме: провести референдум, загальні збори громадян за місцем проживання, колективні та індивідуальні звернення жителів до органів і посадових осіб міського самоврядування, громадянські слухання, місцеві ініціативи та інші, які не заборонені законом.

Розвиток зеленого туризму не вимагає великих витрат, оскільки його основою є побут і особливості сільського життя. Однак, законодавством України не встановлено вимоги до власників садиб щодо організації побуту та зручностей для відвідувачів. Розвиток зеленого туризму має велике значення як для

туристів, так і для об'єднаної територіальної громади, що призведе до соціально-економічного розвитку території. Для туристів забезпечується активний відпочинок на селі, споживання свіжих продуктів харчування, спілкування з місцевими жителями, пізнання культури, звичаїв і традицій села, здобуття нових умінь, контакт з природою тощо. Для територіального розвитку зелений туризм дає можливість для додаткового доходу, покращується інфраструктура території, вирішення соціально-економічного забезпечення сільських територій, збереження культурної спадщини села, особистий розвиток сільського населення.

Згідно Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [1], було розроблено проект Програми розвитку сільського туризму в Україні.

Основними завданнями Програми стали:

- забезпечення розвитку сільського туризму, як пріоритетного напрямку туристичної діяльності в Україні;
- підвищення рівня добробуту сільського населення, скорочення міграції робочої сили з сільської місцевості до міст;
- розширення сфери зайнятості сільського населення;
- розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства як готових продуктів харчування;
- відродження і розвиток місцевих ремесел, місцевих фольклорних і культурних традицій, народних звичаїв, пам'яток

історико-культурної спадщини;

– стимулювання розвитку інфраструктури сільського туризму.

Програмою визначаються такі напрями розвитку сільського туризму в Україні: формування правового механізму розвитку сільського туризму; визначення економічних засад функціонування ринку сільського туризму; проведення інфраструктурних досліджень та залучення інвестицій в розвиток інфраструктури сільського туризму; розробка маркетингової політики на ринку послуг сільського туризму; формування кадрового потенціалу для розвитку сільського туризму [1].

Отже, забезпечення території шляхом сприяння сільського туризму пов'язано з особливостями природного середовища певної території, що створює матеріальну базу для розвитку сільського туризму. За таких умов сільським територіям потрібно доводити переваги розвитку сільського зеленого туризму, завойовувати авторитет серед інших видів туризму і, по можливості, збільшувати його.

Список літератури: 1. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-p>
2. Петранівський В. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. 2-ге вид., виправл. / В. Л. Петранівський, проф. Ф. Д. Заставний,

М. Й. Рутинський. К.: Знання. 2008. 575 с. 3. Про туризм: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1282–IV // ВВР України. 2003. №41. Ст. 241.

Bibliography (transliterated): 1. Kontsepsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2022 roku [Elektronnyi resurs] / Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/638–2013–r> 2. Petranivskiy V. Turystychnе kraieznavstvo: Navch. posib. 2–he vyd., vypravl. / V. L. Petranivaskiy, prof. F. D. Zastavnyi, M. Y. Rutynskiy. K.: Znannia. 2008. 575 s. 3. Pro turyzm: Zakon Ukrainy vid 18 lystopada 2003 r. № 1282–IV // VVR Ukrainy. 2003. №41. St. 241.

УДК 378.1

Кухаренко В. М., Гончарук С. С.

м. Харків, Україна

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У
МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ ІНТЕРАКТИВНИМИ МЕТОДАМИ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК
ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

На думку Glaser [1; 25], здатність критично мислити вимагає знання методів логічного дослідження та міркування. Однак, деякі з них можна набути та реалізувати лише через практику, можливо, керуючись освітнім середовищем, з подальшим

зворотним зв'язком. Розвиток таких здібностей критичного мислення, як розробка експерименту або побудова операційного визначення, може мати користь від вивчення їх основної теорії. Крім того, чітке знання про особливості людського мислення здається корисним як застереження. Людська пам'ять не лише піддається помилкам у деталях, оскільки люди вчаться на власному досвіді неправильного запам'ятовування, але настільки піддатлива, що детальний, чіткий і яскравий спогад про подію може бути повною вигадкою.

Критичне мислення щодо проблеми вимагає глибокого знання області, до якої належить проблема. Критично мислячим людям потрібен багатий фонд знань з предмету, що стосуються різноманітних ситуацій, з якими вони стикаються. Цей факт підтверджується включенням до числа здатностей людей, що критично мислять, прагнення стати і залишатися в цілому добре поінформованим.

Які освітні методи найбільш ефективні для розвитку схильностей, здібностей і знань критичного мислителя? Abramі та ін. [2] виявили, що діалог, ситуаційне навчання та наставництво підвищують ефективність освітнього втручання, і вони найбільш ефективні в поєднанні. Поєднання окремих інструкцій з критичного мислення з вивченням предмета, під час якого студентів заохочують до критичного мислення, було ефективнішим, ніж будь-яке окремо.

Сучасні дослідники оцінювали кожне освітнє втручання відповідно до ступеня, в якому воно включало діалог, ситуаційне навчання та наставництво. Вони виявили, що кожен з цих факторів підвищував ефективність освітнього втручання, і що вони були найбільш ефективними в поєднанні. Вони пояснили ці три фактори наступним чином.

Діалог: У критичному діалозі, який історично сходить до Сократа, люди разом обговорюють проблему. Діалог може бути усним або письмовим, а також спільним або змагальним, у дистанційному навчанні – синхронним або асинхронним. Це може бути у формі запитання, обговорення чи дебатів. Деякі навчальні програми, розроблені для розвитку критичного мислення, створюють «дослідницькі спільноти» серед студентів.

Важливим аспектом цього процесу - сформувати звичку думати, перш ніж діяти у всіх своїх різноманітних справах. Таким чином, кожен курсант придбає звичку спостерігати, критикувати та інтегрувати цінності в думки, щоб керувати діями, які б інтегрували їх насправді. Соціальний підтекст очевидний. Свідоме спрямування його дій до суспільних цілей стало незмінним показником прогресу.

Ситуаційне навчання: у навчанні, історія якого сягає Руссо (1762) і Dewey (1910), намагаються представити курсантам проблеми, які мають для них сенс, залучити їх і стимулювати до розпитування. Симуляції, рольові ігри та презентація етичних чи інших дилем є методами закріплення. Це можж бути як у синхрон-

ному, так і асинхронному режимі.

Наставництво: – це стосунки один на один, у яких хтось із більш відповідним досвідом (наставник) взаємодіє з кимось із меншим (підопічний). Наставник виступає як взірць і як критик, виправляючи помилки підопічного. Abramі та ін. [2] визначили три види наставництва в дослідженнях, які вони аналізували: індивідуальна взаємодія викладача та курсанта, діади під керівництвом однолітків і стажування.

Експерименти показали, що освітні заходи можуть покращити здібності та схильності до критичного мислення, виміряні стандартизованими тестами. Glaser [1] розробив навчальні матеріали, придатні для курсантів. Щоб перевірити їх ефективність, він разом зі своїм спонсором Гудвіном Вотсоном розробив тести критичного мислення Уотсона-Глейзера, які широко використовуються у всьому світі під назвою «Оцінка критичного мислення Уотсона-Глейзера». Зовсім недавно Abramі та ін. [2] підсумував у метааналізі найкращі наявні докази ефективності різних стратегій для навчання студентів критично мислити. Цей методологічно ретельний мета-аналіз надає вагомі статистичні докази того, що чіткі вказівки щодо критичного мислення можуть покращити здібності та схильності до критичного мислення, виміряні стандартизованими тестами.

Список літератури: 1. Glaser, Edward Maynard, 1941, An Experiment in the Development of Critical Thinking, New York:

Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University.
2. Abrami, Philip C., Robert M. Bernard, Eugene Borokhovski, David I. Waddington, C. Anne Wade, and Tonje Person, 2015, «Strategies for Teaching Students to Think Critically: A Meta-analysis», *Review of Educational Research*, 85(2):275–314. doi:10.3102/0034654314551063.

Bibliography (transliterated): Hleizer, Edvard Meinard, 1941, *Eksperyment z rozvytku krytychnoho myslennia*, Niu-York: Biuro publikatsii, Pedahohichnyi koledzh, Kolumbiiskyi universytet.
2. Abrami, Filip K., Robert M. Bernard, Yudzyn Borokhovskiy, Devid I. Uoddinhton, K. Enn Veid ta Tonie Person, 2015 r. «Stratehii navchannia studentiv myslyty krytychno: metaanaliz», *ohliad osvritnikh Doslidzhennia*, 85(2): 275–314. doi: 10.3102/0034654314551063.

Кухаренко В. М., Гончарук С. С.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ ІНТЕРАКТИВНИМИ МЕТОДАМИ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК
ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В роботі пропонується для формування критичного мислення у майбутніх офіцерів використовувати інтерактивні методи діалог, ситуативне навчання та наставництво. Ці методи можуть бути реалізовані у дистанційному навчанні та забезпечують результативність.

Ключові слова: критичне мислення, діалог, ситуативне навчання, наставництво, дистанційне навчання.

Кухаренко В. Н., Гончарук С. С.

ФОРМИРОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У
БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ИНТЕРАКТИВНЫМИ МЕТОДАМИ
ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ КАК
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В работе предлагается для формирования критического мышления у будущих офицеров использовать интерактивные методы диалога, ситуативное обучение и наставничество. Эти методы могут быть реализованы в дистанционном обучении и обеспечивают результативность.

Ключевые слова: критическое мышление, диалог, ситуативное обучение, наставничество, дистанционное обучение.

Kukharenko V. M., Goncharuk S. S.

FORMATION OF CRITICAL THINKING IN FUTURE OFFICERS
BY INTERACTIVE METHODS OF DISTANCE LEARNING
AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The paper proposes to use interactive methods of dialogue, situational learning and mentoring to form critical thinking in future

officers. These methods can be implemented in distance learning and ensure effectiveness.

Key words: critical thinking, dialogue, situational learning, mentoring, distance learning.

УДК 378.1

Кухаренко В. М., Лозко А. А.

м. Харків, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАСОБАМИ ІКТ У ВВНЗ

Концепція навчання, заснованого на компетенціях, проста: навчання найкраще вимірюється курсантами, які демонструють майстерність навчання, а не кількість годин, проведених у класі. Змінюючи систему освіти з урахуванням фактичного навчання курсантів, ми більш ефективно підготуємо кожного з них до майбутнього у все більш глобальному світі.

Освіта на основі компетенцій (competency based education CBE) – це система, в якій [1]:

- Курсанти щодня отримують можливість приймати важливі рішення щодо свого досвіду навчання, про те, як вони будуть застосовувати знання та демонструвати своє навчання.

- Оцінка – це значущий, позитивний та розширюючий можливості навчальний досвід для курсантів, який дає своєчасні, актуальні та дієві докази.

- Курсанти отримують своєчасну диференційовану підтримку залежно від їх індивідуальних потреб у навчанні.

- Успішність курсантів ґрунтується на свідоцтві майстерності.

- Курсанти активно навчаються, використовуючи різні способи та різний темп.

- Стратегії забезпечення рівності для всіх курсантів вбудовані у культуру, структуру та педагогіку систем освіти.

- Суворі загальні очікування щодо навчання (знання, навички та схильності) ясні, прозорі, вимірні та переносні.

Навчання на основі компетентностей – це перехід до гнучкої структури [2]:

1. Курсанти просуються вперед після продемонстрованої майстерності.

2. Компетенції включають чіткі, вимірні та переносні цілі навчання, які розширюють можливості курсантів. Завдяки більшій прозорості цілей навчання вони приймають відповідальність за свою освіту.

3. Оцінка має значення і дає курсантам позитивний досвід навчання. Особлива увага приділяється формуючим оцінкам, щоб викладачі краще розуміли, у чому курсанти помиляються, і що

необхідно поліпшити.

4. Курсанти отримують своєчасну та диференційовану підтримку залежно від їх індивідуальних потреб у навчанні.

5. Курсанти розвивають та застосовують широкий набір навичок, активно вивчають та застосовують навички критичного мислення.

Сильні сторони СВЕ у його гнучкості, оскільки курсанти можуть рухатися у своєму власному темпі. Це підтримує курсантів із різними знаннями, рівнями грамотності та іншими пов'язаними здібностями.

Тепер усі системи управління навчанням містять складні системи для оцінки та відстеження компетенцій. Таким чином, цілком імовірно, що підходи, що ґрунтуються на компетенціях, домінуватимуть у більшій кількості секторів вищої освіти.

СВЕ фокусується на досягненні та демонстрації певних елементів знань у предметній галузі. Це робить СВЕ високо структурованим і передбачуваним чимось на кшталт конвеєра знань. Викладач намічає, які компетенції він хоче, щоб люди мали в цій галузі. Потім він створює способи безпосередньо оцінити, чи є вони у них. Якщо в курсантів ще немає компетенції, викладач навчає їх або дозволяє вивчати їх самостійно. Особливо привабливим аспектом СВЕ є те, що він пред'являє мінімальні вимоги до знань викладачів про зміст, як цей контент найкраще засвоюється.

Існує п'ять принципів СВЕ [3]:

1. Освітній стандарт відображає надійні та дійсні компетенції.

2. Курсанти можуть навчатися у змінному темпі та отримують підтримку у їхньому навчанні.

У цьому принципі є проблеми, які включають:

- Адаптація звичайних термінів до варіативних з метою успішності студентів.

- Забезпечення розумного прогресу курсантів.

- Забезпечення пропедевтичної програми.

- Наявність кваліфікації викладача, яка дозволяє визначити, коли курсант відчуває труднощі і потребує допомоги.

- Постійно вимірювати, наскільки добре працюють кожен процес та всі запропоновані навчальні ресурси.

- Наявність легко доступних неакадемічних допоміжних послуг.

- Узгодження показників, які вони використовуватимуть для оцінки успіху програми СВЕ.

3. Ефективні навчальні ресурси доступні у будь-який час і можуть використовуватись повторно.

4. Чітко описаний процес зіставлення компетенцій з курсами, результатами навчання та оцінками.

5. Оцінки безпечні та надійні.

СВЕ може бути новим способом організації навчання курсантів. Викладачі, як і раніше, контролюють навчальний план (визначається як те, що курсанту потрібно вивчати і як оцінюватиметься навчання), тоді як курсанти мають добре розроблені персоналізовані навчальні ресурси, які постійно розвиваються. Таким чином, вони можуть здобути високоякісну освіту, що веде до продемонстрованого навчання за доступною ціною.

Список літератури: 1. Eliot Levine. Introduction to Competency-Based Education. URL: <https://aurora-institute.org/our-work/competencyworks/competency-based-education/>. 2. Janice Walton. Competency-Based Education: Definitions and Difference Makers URL: <https://www.gettingsmart.com/2017/12/12/competency-based-education-definitions-and-difference-makers/> 3. Sally M. Johnstone, Louis Soares. Principles for Developing Competency-Based Education Programs. *Change: The Magazine of Higher Learning*, Volume 46, 2014 - Issue 2 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00091383.2014.896705>.

Bibliography (transliterated): 1. Eliot Levain. Vstup do osvity na osnovi kompetentnosti. URL: <https://aurora-institute.org/our-work/competencyworks/competency-based-education/>. 2. Dzhenis Uolton. Osvita, zasnovana na kompetentnostiakh: vyznachennia ta vyznachennia vidminnostei URL-adresa: <https://www.gettingsmart.com/2017/12/12/competency-based-education-definitions-and-difference->

makers/ 3. Salli M. Dzhonston, Lui Soares. Pryntsyry rozrobky osvritnikh prohran na osnovi kompetentnosti. Zmina: Zhurnal vyshchoho navchannia, tom 46, 2014 – vypusk 2 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00091383.2014.896705>.

Кухаренко В. М., Лозко А. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ВВНЗ

Навчання на основі компетентностей – це перехід до гнучкої структури, яка дозволяє курсантам просуватися у навчанні після демонстрації майстерності, що часто відбувається у їхньому власному темпі з використанням технологій дистанційного навчання. Основною перевагою цього підходу є постійна діагностика з боку викладача та самооцінювання курсанта.

Ключові слова: діагностика, компетентність, навчання на основі компетентностей, дистанційне навчання.

Кухаренко В. Н., Лозко А. А.

ОРГАНИЗАЦИЯ ДИАГНОСТИКИ УРОВНЯ
СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ
СРЕДСТВАМИ ИКТ В ВВУЗах

Обучение на основе компетентностей – это переход к гибкой структуре, позволяющей курсантам продвигаться в учебе после демонстрации мастерства, что часто происходит в их собственном темпе с использованием технологий дистанционного обучения. Основным преимуществом этого подхода является постоянная диагностика со стороны преподавателя и самооценка курсанта.

Ключевые слова: диагностика, компетентность, обучение на основе компетентностей, дистанционное обучение.

Kukhareenko V. M., Lozko A. A.

ORGANIZATION OF DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF
FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE
OFFICERS BY MEANS OF INFORMATION
AND COMMUNICATIONS

Competency based education is the transition to a flexible structure that allows cadets to advance in learning after demonstrating

skills, which often takes place at their own pace using distance learning technologies. The main advantage of this approach is the constant diagnosis by the teacher and self-assessment of the cadet.

Key words: diagnostics, competence, competence-based learning, distance learning.

УДК 349.2

Лисенко І. В., Лисенко А. М.

м. Харків, Україна

ПРАВО ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У наш час працевлаштування іноземців в Україні є таким же актуальним питанням, як і працевлаштування українських громадян. За даними Державної служби зайнятості, у 2018 році в Україні працювало найбільше громадян Туреччини, Росії, Китаю, Білорусії та Азербайджану. Більшість іноземців працювали з нами у сфері торгівлі та ремонту, а також у промисловості, телекомунікаційній сфері, науці та освіті, будівництві. Згідно офіційній статистиці, більшість іноземних робітників приїжджало з країн із вищим рівнем економічного розвитку та рівнем доходу на душу населення, ніж наша [1]. Залучення іноземних громадян до роботи в нашій державі відбувається, насамперед, завдяки інвес-

тиційним проектам.

Стаття 26 Конституції України передбачає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також несуть ті самі обов'язки, що й громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2]. Ці засади також закріплені в ст.3 Закону України «Про зайнятість населення». Так, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, які визнані в Україні біженцями, яким надано притулок в Україні, які визнані особами, які потребують додаткового захисту, яким надано тимчасовий захист, а також особи, які отримали дозвіл на імміграцію в Україну, мають право на працевлаштування на підставі та у порядку, встановленому для громадян України. Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для працевлаштування на певний строк, приймаються роботодавцями на роботу на підставі дозволу на працевлаштування іноземців та осіб без громадянства, виданого в порядку, встановленому Законом України «Про зайнятість населення», якщо інше не передбачено міжнародними договорами України (ст.42 Закону України «Про зайнятість населення»).

Іноземці та особи без громадянства не можуть призначатися на посаду чи займатися трудовою діяльністю, якщо відповідно до законодавства призначення на відповідну посаду чи здійснення

відповідного виду діяльності пов'язане з належністю до громадянства України, якщо інше не передбачено законодавством. міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідна особливість працевлаштування іноземців - на підставі дозволу, виданого компетентним державним органом у порядку, визначеному законом, - відповідає світовій практиці, оскільки держави зацікавлені в працевлаштуванні, перш за все, своїх громадян і готові допустити на національний ринок праці лише тих іноземців, потреба в яких в той чи інший момент дійсно існує. Крім того, питання працевлаштування іноземців тісно пов'язане з міграційними ризиками, тому передбачена законодавством процедура отримання дозволу на роботу зазвичай пов'язана з набуттям права на тимчасове або постійне проживання в державі працевлаштування.

Резидент Дія Сіті може без дозволу отримувати роботи (послуги), що виконуються (надаються) іноземцями та особами без громадянства за контрактами. Така особа може за власним бажанням отримати дозвіл. У положеннях ст. 42 Закону України «Про зайнятість населення» вказані випадки, коли роботодавець зобов'язаний звернутися до територіального органу державної служби зайнятості про анулювання дозволу. Зокрема, такий обов'язок існує у разі припинення трудовий договір (контракт) з іноземцем. Крім того, у багатьох випадках саме такий орган може

анулювати дозвіл. Наприклад, у зв'язку з несплатою роботодавцем за видачу або переоформлення дозволу, ненадання роботодавцем у встановлений строк копії трудового договору (контракту), укладеного з іноземцем, встановлення факту працевлаштування іноземця на інших умовах, ніж ті, що визначені дозволом або іншим роботодавцем тощо. Деякі категорії іноземців можуть бути працевлаштовані в Україні без спеціального дозволу. Серед них:

– іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні;

– іноземці та особи без громадянства, які набули статусу біженця відповідно до законодавства України або отримали дозвіл на імміграцію в Україну;

– іноземці та особи без громадянства, які визнані особами, які потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист в Україні;

– особи, визнані центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) (Державна міграційна служба України); особами без громадянства, у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянству, реєстрації фізичні особи, біженці та інші передбачені законодавством категорії мігрантів;

– працівники іноземних ЗМІ, акредитовані для роботи в Україні;

– спортсмени, які набули професійного статусу, митці та

артисти для роботи в Україні за фахом, аварійники для виконання невідкладних робіт;

– священнослужителі, які є іноземцями та тимчасово перебувають в Україні на запрошення релігійних організацій для проведення канонічної діяльності лише в таких організаціях за офіційною згодою органу, що зареєстрував статут (положення) відповідної релігійної організації; іноземців та осіб без громадянства;

– інші іноземці та особи без громадянства у випадках, передбачених законом та міжнародно-правовими договорами України, обов'язковість яких надана Верховною Радою України (частина шоста статті 42 Закону України «Про зайнятість населення» [2].

З 2017 року національне законодавство України містить визначення «особливі категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні». Такими особами є іноземні високооплачувані спеціалісти (тобто іноземці чи особи без громадянства, заробітна плата яких становить не менше 50 мінімальних заробітних плат); засновники та/або учасники та/або бенефіціари (контролери) юридичної особи, створеної в Україні; випускники ВНЗ, що входять до першої сотні у світових рейтингах університетів, відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України; Міністри України; іноземні творчі працівники; іноземні ІТ-спеціалісти. Для таких категорій можна отримати дозвіл

на роботу на більш тривалий термін (до 3 років), вимоги для мінімальної заробітної плати іноземця не застосовуються, а іноземні високооплачувані фахівці мають додаткові права на роботу неповний робочий день.

Роботодавець може отримати дозвіл за умови виплати заробітної плати у розмірі не менше 5 мінімальних заробітних плат (станом на листопад 2021 року 30000 грн.) іноземним працівникам у громадських об'єднаннях, благодійних організаціях та навчальних закладах, а також 10 мінімальних заробітних плат для всіх інших категорій працівників. Вимоги щодо мінімальної заробітної плати не застосовуються у випадок отримання дозволу на працевлаштування особливих категорій іноземців.

До 2019 року законодавство України теоретично передбачало можливість виплати заробітної плати іноземним працівникам в іноземній валюті (на відміну від громадян України, яким можна було виплачувати лише гривні), але на практиці через невідповідність низки нормативно-правових актів така виплата в іноземній валюті була складною. Після набрання чинності Законом України «Про валюту та валютні операції» заробітну плату іноземцям можна буде виплачувати лише в гривнях, однак (щодо громадян України) у трудовому договорі (контракті) розмір заробітної плати може бути зазначений в іноземній валюті (з виплатою в еквіваленті в гривнях).

За загальним правилом заробітна плата іноземців, які

працюють в Україні, підлягає оподаткуванню на тих самих підставах і в такий самий спосіб.

Іноземці, чії роботодавці платять ЄСВ мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги Фонду соціального страхування України, у тому числі у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності («лікарняний лист»). Проте, за даними Державної фіскальної служби України, іноземці, які працюють у представництвах іноземних компаній, не підлягають загально-обов'язковому соціальному страхуванню, а , тому не мають права отримувати матеріальну підтримку та соціальні послуги від Фонду соціального страхування України.

Хоча законодавство про працю формально не передбачає спеціальних підстав для звільнення іноземців, роботодавець, який зобов'язаний отримати дозвіл на роботу для іноземця, повинен враховувати, що іноземець не може працювати без такого дозволу. Таким чином, якщо дозвіл скасовано або не поновлено, роботодавець повинен мати можливість звільнити іноземця. Для цього з іноземцями укладається строковий трудовий договір (контракт), термін дії якого прив'язується до терміну дії дозволу.

Дозвіл на роботу для іноземця є підставою для отримання таким іноземцем дозволу на проживання в Україні, що дозволяє іноземцю перебувати та проживати в Україні протягом усього терміну дії дозволу. відповідний вид на проживання видається територіальними органами Державної міграційної служби України.

На відміну від дозволу, посвідку на проживання отримує іноземець, а не його роботодавець, хоча роботодавці надають іноземцям необхідну для цього допомогу, і зазвичай саме вони організують підготовку необхідних документів.

В умовах глобальної конкуренції за робочу силу наші роботодавці та держава мають подбати про найкращі умови для збереження власних трудових ресурсів та залучення висококваліфікованих іноземних кадрів. Для цього необхідно заохочувати іноземні інвестиції, що супроводжується передачею ноу-хау в управлінні, технології тощо. Також варто звернути увагу на іноземних студентів, які добре зарекомендували себе і хочуть залишитися тут, в Україні. Тобто потрібно працювати над пошуком додаткових джерел трудових ресурсів, які будуть підтримувати економічне зростання.

Список літератури: 1. Available at: <https://boi.org.ua/publications/press/1182-nozemci-shukachi-roboti-v-ukrayini-hto-zvidki-i-skilki/>. 2. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text>.

Bibliography (transliterated): 1. Dostupnyi za adresoiu: <https://boi.org.ua/publications/press/1182-nozemci-shukachi-roboti-v-ukrayini-hto-zvidki-i-skilki/>. 2. Dostupnyi za adresoiu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text>.

Лисенко І. В., Лисенко А. М.

ПРАВО ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У даній статі розглядаються питання працевлаштування іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні. Проводиться аналіз норм чинного національного законодавства у сфері зайнятості населення. На підставі проведеного аналізу авторами внесені пропозиції щодо нормотворчих змін у трудових відносинах.

Ключові слова: право на працю, іноземні громадяни, особи без громадянства, дозвіл на працевлаштування.

Lysenko I. V., Lysenko A. M.

THE RIGHT OF FOREIGN CITIZENS TO WORK IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

This article considers the issues of employment of foreign citizens and stateless persons in Ukraine. The analysis of the norms of the current national legislation in the field of employment is carried out. Based on the analysis, the authors made proposals for rule-making changes in labor relations.

Key words: right to work, foreign citizens, stateless persons, employment permit.

Лысенко И. В., Лысенко А. Н.

ПРАВО ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН НА ТРУД В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В данной статье рассматриваются вопросы трудоустройства иностранных граждан и лиц без гражданства в Украине. Проводится анализ норм действующего законодательства в сфере занятости населения. На основании проведенного анализа авторами внесены предложения по нормотворческим изменениям в трудовых отношениях.

Ключевые слова: право на труд, иностранные граждане, лица без гражданства, разрешение на трудоустройство.

УДК 159.9

Рилова А. Д., Черкашин А. І.

м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

На даний момент людство переживає дуже непростий та водночас переломний період свого існування. Усі існуючі правила, до яких ми так звикли, залишились у вчорашньому дні. Для того,

аби говорити про успіх сьогодні, треба представляти з себе дійсно щось дуже значуще. Саме тому, розглянемо особисті якості сучасного фахівця та його ролі, котрі формують його, як затребувану особистість.

По-перше, зазначимо, що лідерство – це набір особистих якостей людини, які підкреслюють його особливий керуючий соціальний статус в групі, але, крім цього, лідерство – це також і властивість характеру, котра стає в центрі поведінки та життєвих принципів людини.

Термін лідер є багатозначним і перекладається як той, хто веде за собою, йде попереду, показує шлях. Його можна представити у таких ракурсах:

- це член групи, за яким вона визнає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях;
- це індивід, який має мету, здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків у групі;
- це авторитетна особа, яка уміє впливати на людей, сміливо бере на себе відповідальність і вірить в успіх;
- це людина, яка навчилася управляти собою, контролювати свої думки, слова, емоції і вчинки та передавати їх іншим для наслідування;
- це особистість, яка наділена визначеними якостями, вміннями, навичками та якій вірять, довіряють і яку люблять;

- це яскравий харизматик, якого сприймають, оцінюють як обдаровану особливими внутрішніми та зовнішніми рисами індивідуальність, здатну утримувати на собі інтерес, захоплювати, ефективно впливати на інших.

Всі люди у світі поділяються на лідерів і тих, хто слідує за лідером. І ті, й інші однаково важливі. Без підлеглих робота лідерів не мала б сенсу, а без лідера підлеглі не змогли б нічого зробити. Де двоє або троє зібрані разом – там має бути лідер. Мета лідерства – внести порядок і зуміти організувати. Мета лідерства визначає його відповідальність. Для того щоб нести відповідальність – відповідати за порядок і правильне керівництво – лідерам повинна бути надана влада [1, с. 23].

Таким чином, стає зрозумілим те, що сучасний фахівець априорі є лідером. Лідером не тільки для своєї команди, а і для себе. Сьогодні ринок потребує від організацій не просто задовільних результатів, роботу слід виконувати з величезною досконалістю, і тільки тоді є шанс досягти успіху та показати гідний результат. Лідер є домінуючим обличчям будь-якого суспільства, організованої групи, організації, колективу. Лідера вирізняють якості, що характеризують цей тип: виражені емоції, відкритість, багато енергії, сильна воля, компетентність, комунікативність, гнучкість, харизма – усе це спонукає людей йти за такою людиною і вірити в неї. Це людина, яка не лише уміє впливати на людей і підпорядковувати їх своїй волі, але й уміє організовувати роботу

колективу або групи людей і нести відповідальність за виконані вчинки. Справжній лідер уміє переконувати, мотивувати і направляти людей, він також робить усе можливе для того, щоб підвищити працездатність колективу. Він живе інтересами групи і залучає нових учасників, уміє приймати ефективні рішення і формує політику колективу з урахуванням усіх можливих чинників.

Сьогодні без самостійності, без готовності швидко пристосовуватися до змін, переорієнтуватися, без уміння знайти підхід до вирішення проблеми або терміново розв'язати нестандартне завдання важко досягти професійного успіху. Ринок і конкуренція потребують фахівців-професіоналів із неординарним творчим мисленням. Крім того, слід підкреслити те, що кожен професіонал демонструє гармонічне поєднання в собі усіх тих ролей, які з'являються під час трудової діяльності. Сучасний фахівець – це і гарний організатор робочого процесу, і досвідчений професіонал свого діла, і просто харизматична та «приємна» у спілкуванні людина.

Організаційна роль фахівця проявляється, перш за все, в умінні грамотно розподіляти свій робочий час, простір та задачі. А також, доречно делегувати обов'язки, для досягнення високої якості кінцевого результату. Роздрукувати документи зможе і помічник або секретар...

Професійну роль зазвичай завжди розміщують на перші сходинки, і не даремно. Саме досвідченість та глибинні знання

свого діла здатні забезпечити стійкий фундамент для досягнення професійного успіху. Сьогодні у світі розповсюджується тенденція того, що традиційна вища освіта не є першопрчиною професіоналізму. Дуже багато молодих людей обирають онлайн курси, але на мою думку, професіоналів високого класу здатне зростити саме довготривале навчання у вищому навчальному закладі в колаборації з високим рівнем особистісної мотивації до досягнення успіху.

Соціальні ролі фахівців поєднують у собі не тільки здатність людини до встановлення взаємовигідних професійних стосунків, але і загальне сімейне благополуччя та вміння використовувати емоційний інтелект кожного дня, спілкуючись як з колегами, так і з консультантом в магазині. Бути людиною з великої літери та нести позитивні світлі наміри – головна соціальна задача сучасного фахівця.

Отже, сучасний фахівець, вирішуючи велику кількість проблем та задач, постійно проявляє лідерські якості, це є запорукою успіху. Бути лідером сьогодні означає не задовольнятися досягнутими результатами. Лідери завжди в русі, вони змінюються, намагаються удосконалюватися все своє життя. Кожного дня сучасний фахівець відіграє велику кількість ролей, так тонко поєднуючи їх одна з одною, не залишаючи сумнівів, що можливо все.

Список літератури: 1. Романовський О. Г. Особистість

сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства / О. Г. Романовський, Н. В. Серeda // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 20-27. 2. Масквелл Д. Воспитај в себе лидера / пер. с англ. Г. И. Левитан. – Минск : Попурри, 2002. – 224 с. 3. Дегтяр А. Співвідношення понять «керівництво» та «лідерство» в управлінні сучасною організацією / А. Дегтяр, М. Бублій // Лідер. Еліта. Суспільство = Leader. Elite. Society. – 2020. – № 1. – С. 52-63. 4. Чеботарьов М. К. Розвиток духовності лідера як завдання вищої школи / М. К. Чеботарьов // Духовність як складова української державності : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 9-10 квітня 2019 р. – Харків : ХНУБА, 2019. – С. 206-208.

Bibliography (transliterated): 1. Romanovs'kij O. G. Osobistist' suchasnogo kerivnika v aspekti teorii duhovnogo liderstva / O. G. Romanovs'kij, N. V. Sereda // Teoriya i praktika upravlinnya social'nimi sistemami: filosofiya, psihologiya, pedagogika, sociologiya. – 2013. – № 3. – S. 20-27. 2. Maskvell D. Vospitaj v sebe lidera / per. s angl. G. I. Levitan. – Minsk : Popurri, 2002. – 224 s. 3. Degtyar A. Spivvidnoshennya ponyat' «kerivnictvo» ta «liderstvo» v upravlinni suchasnoyu organizacieyu / A. Degtyar, M. Bubl'ij // Lider. Elita. Suspil'stvo = Leader. Elite. Society. – 2020. – № 1. – S. 52-63. 4. CHEbotar'ov M. K. Rozvitok duhovnosti lidera yak zavdannya vishchoї shkoli / M. K. CHEbotar'ov // Duhovnist' yak skladova ukraїns'koї derzhavnosti : zb. nauk. pr. za materialami

Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 9-10 kvitnya 2019 r. – Harkiv :
HNUBA, 2019. – S. 206-208.

Рилова А. Д., Черкашин А. І.

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Дана стаття присвячена особливостям сформованості лідерських якостей сучасних фахівців. Ми розглянули актуальне бачення науковців на феномен лідерства. Сучасний фахівець – апріорі є лідером. Актуальні тенденції передбачають наявність у спеціалістів певних якостей, які забезпечують соціальну відповідальність та фінансовий успіх.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, сучасні спеціалісти, сучасне лідерство.

Rylova A. D., Cherkashin A. I.

LEADERSHIP QUALITIES OF THE MODERN SPECIALIST

This article is devoted to the peculiarities of the formation of leadership qualities of modern professionals. We considered the current vision of scientists on the phenomenon of leadership. The modern

specialist is a priori a leader. Current trends imply that specialists have certain qualities that ensure social responsibility and financial success.

Key words: leadership, leadership qualities, modern specialists, modern leadership.

Рылова А. Д., Черкашин А. И.

ЛИДЕРСКИЕ КАЧЕСТВА СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Данная статья посвящена особенностям сформированности лидерских свойств современных профессионалов. Мы рассмотрели актуальное видение ученых на феномен лидерства. Современный специалист – априори является лидером. Актуальные тенденции предполагают наличие у специалистов определенных качеств, обеспечивающих социальную ответственность и финансовый успех.

Ключевые слова: лидерство, лидерские качества, современные специалисты, лидеры.

ЦІНІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЛІДЕРСЬКІЙ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Для ефективної професійної діяльності психолог повинен мати певний набір ціннісних орієнтацій, спираючись на які можна розвиватись як професіонал та особистість.

Проблемою основи розвитку майбутніх психологів як професіоналів займаються такі вчені як С. Доскач, Є. Пряжнікова, Н. Пряжніков, Т. Дегтяренко, С. Арабаджи – Сапункова.

Будь-яка робота, будь-який вид діяльності передбачає певний набір морально-етичних та професійних цінностей. П. Гуревич звертає увагу, що цінність, це насамперед, ставлення особистості до світу, пропущене через себе. Проблемою цінностей займалися такі вчені як Н. Добринін, А. Сірий, Г. Ріккет, А. Маслоу, Р. Пент, Т. Парсонс.

Американська психологічна асоціація у процесі вивчення цінностей у роботі психолога виділила 6 етичних принципів:

- 1) цілісність (повага до інших);
- 2) пошану прав та переваг інших людей;
- 3) турбота про благополуччя людей;
- 4) професійна та наукова відповідальність;

- 5) соціальна відповідальність;
- 6) компетентність.

Професія психолога передбачає постійний розвиток. Ціннісні орієнтації виявляються необхідними у процесі визначення свого шляху розвитку у психології. У процесі навчання у ЗВО майбутні психологи перебувають у шляху пошуку своїх ціннісних орієнтацій у професії. Для них прикладом може бути викладач, який взаємодіє з ними під час навчального процесу та має свої певні ціннісні орієнтації, які студенти можуть взяти за основу.

Вплив ціннісних орієнтацій особистості викладача на формування студентів – психологів як лідерів і успішних фахівців також досить значуще. Під час лекцій та практичних занять викладач транслює через призму свого сприйняття різних ситуацій особисте ставлення до того чи іншого факту чи психологічного феномену. Конкретним прикладом дає основу для формування у студентів ставлення до проблеми, що вивчається.

Досить важливим є усвідомлення майбутніми психологами цінності своєї професії та виконуваної роботи, а також формування розуміння, чим корисна ця професія для суспільства.

Як було зазначено вище, ціннісні орієнтації впливають на формування майбутніх студентів – психологів як лідерів та у дослідженні авторів є складовими структури формування лідерських якостей у майбутніх психологів у процесі професійної підготовки.

Список літератури: 1. Гуревич П. С. Основы философии. 2013. 946 с. 2. Електронний ресурс: Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.apa.org/ethics/code/code-1992.aspx>.

Bibliography (transliterated): 1. Gurevich P. S. Foundations of philosophy. 2013. 946 s. 2. Electronic resource: Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct – Access mode: URL: <http://www.apa.org/ethics/code/code-1992.aspx>.

Романовський О. Г., Каблаш В. В.

ЦІНІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЛІДЕРСЬКІЙ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглянуто основу структури ціннісних орієнтацій у процесі формування лідерських якостей майбутніх психологів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: майбутні психологи, лідерські якості, ціннісні орієнтації.

Romanovsky O. G., Kablash V. V.

VALUE ORIENTATIONS IN THE LEADERSHIP STRUCTURE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article examines the basis of the structure of value orientations in the process of forming the leadership qualities of future psychologists in the process of professional training.

Key words: future psychologists, leadership qualities, value orientations.

Романовский А. Г., Каблеш В. В.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ В СТРУКТУРЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

В статье рассмотрена основа структуры ценностных ориентаций в процессе формирования лидерских качеств будущих психологов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: будущие психологи, лидерские качества, ценностные ориентации.

ПРАВочИННІСТЬ ОБІГУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ В УКРАЇНІ

Розвиток галузі промисловості дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння має загальнодержавне значення. Якість та безпечність виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння знаходиться у прямій залежності від налагодженої, дієвої законодавчої бази, що регулює обіг дорогоцінних металів і враховує певні особливості [1]. Крім того, золотий запас держави зберігає важливу роль в забезпеченні стійкості фінансової системи та, відповідно, економіки в цілому, є гарантом платоспроможності держави на світовому ринку, тому прагнення до накопичення дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння незмінно сприяє розвитку їх видобутку з надр і підвищеній уваги до галузі в цілому [2].

Сьогодні систему нормативно-правових актів, що визначають правові та організаційні засади адміністративно-правового регулювання обігу дорогоцінних металів становить сукупність нормативних документів. До них відносяться, наприклад: міжнародні акти, Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Господарський кодекс

України, Податковий кодекс України; Закони України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», «Про захист прав споживачів», «Про Національний банк України», Укази Президента України «Про затвердження положення про Державну пробірну службу України»; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку матеріалів, продуктів та послуг, що не можуть бути використані як плата за користування надрами», «Про створення Державного сховища дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України», «Про порядок продажу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння»; постанови Національного банку України Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України, Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України.

Отже, нормативні засади обігу дорогоцінних металів складає значна кількість правових актів, які умовно можливо поділити ті що регулюють відносини, що виникають при обігу дорогоцінних металів та ті, що визначають правові основи державного контролю за обігом дорогоцінних металів [3]. Крім того, аналіз зазначених нормативно-правових актів, дозволяє дійти

висновку, що в Україні фактично існують декілька секторів адміністративно-правового регулювання дорогоцінних металів, впорядковані відповідними нормами права [4].

Проведений аналіз чинного законодавства дозволяє визначити наступні особливості законодавства України, що регулює обіг дорогоцінних металів:

– є близько 100 підзаконних нормативних актів, які конкретизують один закон у сфері обігу дорогоцінних металів, що в свою чергу призводить до нестабільності та внутрішньої суперечливості законодавчих актів у сфері обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

– має міжгалузевий характер, адже до складу норм у сфері обігу дорогоцінних металів належать норми конституційного, адміністративного, фінансового, господарського, цивільного, митного права;

– декларативність багатьох положень законодавства про обіг дорогоцінних металів та відсутність механізмів реалізації нормативних актів;

– комплексність, адже чинне законодавство регулює правовідносини стосовно всіх аспектів обігу дорогоцінних металів:

– з'являється тенденція лібералізації обігу дорогоцінних металів [4].

Проте, велика кількість правових актів, що деталізують та конкретизують положення провідного Закону України «Про

державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» не призводить до підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а має наслідком збільшення кількості вузькоспеціалізованих актів, що призводить до колізій та прогалин чинного законодавства.

Список літератури: 1. Положення про здійснення державного пробірного контролю за якістю ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, призначених для реалізації суб'єктами господарювання [Електронний ресурс] // Єдиний держаний реєстр нормативних актів. – 23. – Режим доступу до ресурсу: https://ips.ligazakon.net/document/view/reg5937?an=784&ed=2001_05_18. 2. Діхтяренко К.Ю. Дисертація фінансово-правове регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / Діхтяренко Кирило Юрійович – Київ, 2019. – 205 с. 3. Романов В. П. Адміністративно-правові засади обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / Романов Валерій Петрович – Київ, 2017. – 220 с. 4. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 9. ст. 34.

Bibliography (transliterated): 1. Polozhennia pro zdiisnennia derzhavnoho probirnoho kontroliu za yakistiu yuvelirnykh ta pobutovykh vyrobiv z dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia, pryznachenykh dlia realizatsii subiektamy hospodariuvannia [Elektronnyi resurs] // Yedyni derzhanyi reiestr normatyvnykh aktiv. – 23. – Rezhym dostupu do resursu: https://ips.ligazakon.net/document/view/reg5937?an=784&ed=2001_05_18. 2. Dikhtiarenko K. Yu. Dysertatsiia finansovo-pravove rehuliuвання obihu dorohotsinnykh metaliv v Ukraini : dys. kand. yur. nauk : 12.00.07 / Dikhtiarenko Kyrylo Yuriiiovych – Kyiv, 2019. – 205 s. 3 Romanov V. P. Administratyvno-pravovi zasady obihu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia v Ukraini : dys. kand. yur. nauk : 12.00.07 / Romanov Valerii Petrovych – Kyiv, 2017. – 220 s. 4. Pro derzhavne rehuliuвання vydobutku, vyrobnytstva i vykorystannia dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia ta kontrol za operatsiiamy z nymy : Zakon Ukrainy vid 18.11.1997 № 637/97-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. № 9. st. 34.

Семко М. О., Ларінцева Н. В.

ПРАВОЧИННІСТЬ ОБІГУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ В УКРАЇНІ

Розглянуто нормативно-правові аспекти, що визначають правові та організаційні засади адміністративно-правового

регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні та доведено наявність суттєвих обмежень встановлених законодавством України.

Ключові слова: законодавство України. адміністративно-правове регулювання, нормативно-правові акти, дорогоцінні метали, обіг.

Semko M. O., Larintseva N. V.

JURISDICTION OF HANDLING OF PRECIOUS METALS IN UKRAINE

The normative-legal aspects that determine the legal and organizational principles of administrative-legal regulation of the circulation of precious metals in Ukraine are considered and the existence of significant restrictions established by the legislation of Ukraine is proved.

Key words: legislation of Ukraine. administrative and legal regulation, normative legal acts, precious metals, treatment.

Семко М. А., Ларинцева Н. В.

ПРАВОМОЧНОСТЬ ОБРАЩЕНИЯ ДРАГОЦЕННЫХ МЕТАЛЛОВ В УКРАИНЕ

Рассмотрены нормативно-правовые аспекты, определяющие правовые и организационные основы административно-правового регулирования обращения драгоценных металлов в Украине и доказано наличие существенных ограничений, установленных законодательством Украины.

Ключевые слова: законодательство Украины, акты, административно-правовое регулирование, нормативно-правовые драгоценные металлы, обращение.

УДК 37.013.41(477.54)

*Бахтіна С. А.
м. Харків, Україна*

«ДЕТИ – НАШ ВЕЧНЫЙ, НЕРАЗРУШИМЫЙ ПАМЯТНИК» – РЯДКИ З БЕЗСМЕРТНОГО ДУХОВНОГО ЗАПОВІТУ ПЕДАГОГА КАТЕРИНИ ВАСИЛІВНИ ЗАДОНСЬКОЇ «БЫЛЬ XIX СТОЛЕТИЯ»

У наш складний, неоднозначний час, який називають кризою сучасної цивілізації, коли переважає нехтування

загальнолюдськими моральними принципами і нормами, важливо згадати, що і в XIX – на початку XX ст. наші співвітчизники, про життя яких ми майже нічого не знали на протязі семидесяти років, переживали катаклізми історії, стикалися з проблемою як зберегти у собі людину, виховати гідне покоління, а саме: цілісну, всебічно розвинену особистість. Познайомитись з їхніми духовними та інтелектуальними цінностями (думками, вчинками) допоможуть нам у створенні духовного світу сучасної людини, на мій погляд, спогади Катерини Василівни Задонської, написані самим життям автора, де простежується доля представників роду Захаржевських, Задонських та Неклюдових.

Катерина Василівна Задонська, у дівочтві Неклюдова (1834-1918), з раннього дитинства до глибокої старості з перервами вела особистий щоденник, у якому записувала всі з її погляду важливі події та своє ставлення до них [1]. Цей щоденник став основою її п'ятитомної праці, яку вона присвятила дітям, «Быль XIX столетия».

Дитинство К. В. Задонської пройшло в маєтку батьків – Ржевці, в 15 верстах від Вовчанська, в 60 верстах від Бурлука і Катеринівки (Вовчанський повіт Харківської губернії). Як згадує у своєму щоденнику Катерина Василівна: «Я была и вспоена и вскормлена и воспитана любовью, и без любви для меня жизни нет. Я и сама привыкла любить. Кроме любви ничего не видела в первые годы жизни» [1, с. 132].

Після смерті чоловіка Андрія Воїновича Задонського залишилася з трьома малолітніми дітьми у Німеччині і десять років займалася їх освітою, вихованням, сама вивчала досвід німецьких педагогів [1, с. 136].

Наша співвітчизниця у щоденнику звертається до своїх дітей. Вона пристрасно любить Батьківщину і передає дітям цю любов, виховує їх з думкою, що вони повинні бути корисними громадянами, повинні вивчитися і повернутися додому, щоб своїми знаннями приносити користь. Вона вчила їх домагатися мети, стати освіченими людьми. Прищеплювала їм любов до прекрасного, вчила їх насолоджуватися мистецтвом.

Задонська К. викорінювала в дітях марнославство, самолюбство, гордість, пояснювала, що бути дворянином і мати знатну рідню - не доблесть. «Тот, кто не трудится, – писала вона – нравственно – не существует. Вам придется сильно бороться с собой. Не от тружеников Вы жизнь получили. Вам предстоит пересоздавать себя». Вона усвідомлює, що її діти будуть жити в інший час. – «Боритесь, трудитесь, ломайте себя (ветхого человека) без устали!». Вона вчить дітей бути чесними: «... Ведь быть нечестным просто стыдно. Неприлично, даже неловко становится от этого сознания в среде порядочных людей. «Что такое порядочность? Это соединение внутреннего благородства с внешней благовоспитанностью» [1, с. 137].

Катерина Задонська відчуває необхідність ділитися своїми

думками і спостереженнями в справі виховання дітей. Вона сподівається, що це принесе деяку користь тим матерям і батькам, які будуть читати її записи. «Вся мировая политика, все завоевания Александров Македонских и Наполеонов, все научные открытия, так повлиявшие на материальную жизнь народов – все это игрушки в сравнении с делом воспитания бессмертной человеческой души». «Дети – наш вечный, неразрушимый памятник» [1, с. 138].

У 1878 році К. В. Задонська з дітьми повертається на Батьківщину. Три роки вони живуть у Харкові в будинку І. К. Максимовича, де Катерина Василівна продовжує займатися вихованням, освітою своїх дітей, приділяє увагу дітям рідного брата Олексія Неклюдова.

Задонська К. В. прагне віддавати свої знання педагога. До Катерини Василівни часто заглядають «на вогник» родичі, знайомі, сусіди, друзі, часто приходять за порадами у питаннях виховання дітей. Спосіб життя сім'ї Задонської сприятливо впливає на багатьох. 1 квітня 1880 року Катерина Василівна записує в своєму щоденнику: «Вчера Максимовичи зашли ко мне на огонек, потом мы все пошли к Лоранам и там провели время. Я так радуюсь: все они стали серьезнее думать о воспитании детей. – Я Вам завидую, говорит мне наш хозяин. Вы так хорошо воспитываете Ваших детей».

Треба сказати, що Борису Максимовичу – сину власника будинку на той час, про який йдеться мова, було 9 років, і його

батьки під сильним позитивним враженням спілкування з сім'єю Задонської намагалися виховувати і своїх дітей ввічливими, добрими, глибоко релігійними, борцями за істину, патріотами своєї Батьківщини. У 1896 у Бориса Івановича Максимовича, народиться син Михайло, який сьогодні відомий як святитель Іоанн Шанхайський і Сан-Францисзький, один з найбільших подвижників православ'я причислений до лику святих. [7, с. 86, 88-89]. Наважуюся припустити, що не останню роль у долі майбутнього святителя зіграв той історичний момент знайомства сім'ї Максимовичів з сім'єю Задонської.

Катерина Василівна насправді випромінювала любов. Силу її любові відчували її знайомі, друзі її дітей, усі, хто знаходився з нею поруч. Шкільні друзі сина Василя – Джемс Ледлі разом з Вільгельмом Крахтом відвідали у 1880 році на запрошення Василя Задонського Великий Бурлук. К. Задонська занотувала у щоденнику: «Как мне было весело обнять под моим кровом этих родных нам по душе чужестранцев... Для моего Джемми я устроила спокойный уголок с письменным столиком и книгами. Мой родной мальчик! Вижу еще его добрые глаза, полные слез, когда он, дрожа от радости, обнимал свою мам Z. А наш милый Вильгельм весь сиял и приветливо улыбался» [5, с. 202]. Мамою Z Джеммі називав К. В. Задонську.

Примітна зустріч Задонської навесні 1881 року по дорозі з Бурлука до Харкова з учнем її школи – Євгеном Лелюком, який зі

знайомим їхав до свого брата. В той час вона відчула свою відповідальність, духовний зв'язок з дітьми, які виховуються під її піклуванням. Свого учня вона ласкаво називала Євгеша. Брат Є. Лелюка, перший соліст-альт в хорі Літинського в Харкові виявився її хрещеником [6, с. 94-95].

Задонську також хвилювала доля молодого обдарованого піаніста Еміля Зауера, учня Миколи Рубінштейна, якого вона підтримувала як морально так і матеріально [4, с. 80], [5, с. 43].

Катерина Василівна Задонська власним прикладом виховує дітей, продовжує хороші починання рідних, які були патріотами своєї батьківщини, людьми глибоко віруючими, чесними, добрими, безкорисливими, гідними поваги, не думали про особисту вигоду, не вели дозвільний спосіб життя, були трудівниками, представляли еліту дворянського суспільства.

За спогадами Катерини Василівни Задонської стосовно життя в домі батьків «В моей семье было простое сердечное обхождение со всяким человеком, отзывчивость к чужому горю и радости, готовность помочь ближнему чем возможно» [3, с. 19].

Зі сторінок її спогадів ми визнаємо, що Катерина Василівна разом з Володимиром Задонським відкрила школу у Великому Бурлуці, опікувалася її життям, була попечителькою училищ у Великому Бурлуці і Катеринівці. [1 с. 138-139; 2, с. 127].

Воїн Дмитрович Задонський поважав у кожній людині особистість, з усіма був однаково уважний і привітний, ставився до

своїх селян із винятковою турботливістю: влаштував лікарні та виписував лікарів [6, с. 205].

Іван Воїнович Задонський продав свій маєток Петрикове, щоб врятувати брата Андрія від кредиторів і віддати його борг [4, с. 6, 476].

Лев Воїнович Задонський, який закінчив академію Генштабу і швидко просувався по службі, коли дізнався про важке матеріальне становище товариша, пішов у відставку, поступившись своїм місцем. Один час був мировим суддею у Вовчанську і залишив про себе добрі спогади, як про святу людину. Був не згоден з селянською реформою і роздав свої землі селянам у селах Котівка, Пільна, Красне на Дінці у Вовчанському повіті. [4, с. 94-95].

Володимир Воїнович Задонський після смерті брата Андрія став опікуном його родини, на протязі майже десяти років (1868-1878), незважаючи на фізичне нездоров'я, щиро допомагав Катерині Задонській: виплачував борги кредиторам, рятував будинок в Бурлуці від продажу, дітям був як другий батько по дбайливості і доброті [3, с. 365, 369], [5, с. 6].

Андрій Якович Донець-Захаржевський, за спогадами сучасників, відрізнявся особливою добротою, лагідним і чутливим серцем. Він любив відзначати Дні Різдва Христового, Великдень, свого Ангела, до нього приходили і без запрошення. У ці дні він займався благодійністю: тасмно посилав гроші, повертав векселі,

допомагав матеріально людям, що потрапили в бідy. Не любив, щоб йому дякували [4, с. 174].

Катерина Василівна Задонська прожила довге складне життя. У грудні 1918 року вона була жорстоко вбита у своєму маєтку у Великому Бурлуці під час відзначення власних іменин бандою Сахарова. [2, с. 128].

Смерть О. В. Задонської, як і смерть фізична та духовна тих багатьох, хто ніс у цей світ світло, красу, моральні принципи, освіченість, внесла розкол, і поняття «пам'ять минулого» ми починаємо усвідомлювати лише зараз.

Життя К. В. Задонської можна вважати за ідеал християнської моралі. Її думки, так необхідні нам сьогодні, у вигляді золотих розсипів пронизують усю книгу. Наша співвітчизниця написала не просто книгу спогадів, присвячену своїм дітям «Быль XIX столетия», вона залишила нам усім безсмертний духовний заповіт жити по Совісті, Честі, Правді, у Любові, Злагоді, Згоді, Праці, Співчутті.

Список літератури: 1. Бахтина С. А. Memoires de la Fee aux Miettes: К 185-летию со дня рожд. писательницы, автора воспоминаний «Быль XIX столетия» Екатерины Васильевны Задонской (1834-1918) и 110-летию со дня издания ее пятитомного труда (1907-1909) / С. А. Бахтина // Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. – Харків, 2020. – Число 44. – С. 130-144. 2. Бахтіна С.А. Садиба Донець-Захаржевських – Задонських у

сел. Великий Бурлук Великобурлуцького району Харківської області (колишне с. Великий Бурлук Вовчанського повіту Харківської губернії): До 180-річчя від дня освячення храму Преображення Господнього (1839) та садибного будинку (1841) / С. А. Бахтіна // Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. – Харків, 2020. – Число 45. С. 97-142. 3. Задонская Е. Быль XIX столетия: (Детям моим): в 5 т. Т.1 / Е. Задонская. – Харьков: Тип. журн. «Мирный труд», 1907. – 414 с., 5 л. ил. 4. Задонская Е. Быль XIX столетия : (Детям моим): в 5 т. Т.2 / Е. Задонская. – Харьков: Тип. журн. «Мирный труд», 1908. – 518 с., 36 л. ил. 5. Задонская Е. Быль XIX столетия : (Детям моим): в 5 т. Т.4 / Е. Задонская. – Харьков: Тип. журн. «Мирный труд», 1909. – 414 с., 5 л. ил. 6. Задонская Е. Быль XIX столетия : (Детям моим): в 5 т. Т.5 / Е. Задонская. – Харьков: Тип. журн. «Мирный труд», 1909. – 423 с., 15 л. ил. 7. Черномаз П. А. Слобожанские ветви родового древа святителя Иоанна Шанхайского и Сан-Францисского (Максимовича) / П. А. Черномаз // Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. – Харків, 2018. Чис.38. – С. 86-95.

Bibliography (transliterated): 1. Bakhtina S. A. Memoires de la Fee aux Miettes: K 185-letiyu so dnya rozhd. pisatel'nitsy, avtora vospominaniy «Byl XIX stoletiya» Ekateriny Vasilevny Zadonskoy (1834-1918) i 110 – letiyu so dnya izdaniya eyo pyatitomnogo truda (1907-1909) / S. A. Bakhtina // Kulturna spadshchyna Slobozhanshchyny : zb. nauk. st. – Kharkiv, 2020. –

Chyslo 44. – S. 130-144. 2. Bakhtina S.A. Sadyba Donets-Zakharzhevskykh – Zadonskykh u sel. Velykyi Burluk Velykoburlutskogo raionu Kharkivskoi oblasti (kolyshnie s. Velykyi Burluk Vovchanskogo povitu Kharkivskoi gubernii): Do 180-richchia vid dnia osviachennia khramu Preobrazhennia Gospodnogo (1839) ta sadybnogo budunku (1841) / S. A. Bakhtina // Kulturna spadshchyna Slobozhanshchyny : zb. nauk. st. – Kharkiv, 2020. – Chyslo 45. –S. 97-142. 3. Zadonskaya E. Byl XIX stoletiya (Detyam moim): v 5 t. T.1 / E. Zadonskaya . – Kharkov : Tip. zhurn. «Mirnyy trud», 1907 – 414 s., 5l. il. 4. Zadonskaya E. Byl XIX stoletiya (Detyam moim): v 5 t. T.2 / E. Zadonskaya. – Kharkov : Tip. zhurn. «Mirnyy trud», 1908 – 518 s., 36. il. 5. Zadonskaya E. Byl XIX stoletiya (Detyam moim): v 5 t. T.4 / E. Zadonskaya . – Kharkov : Tip. zhurn. «Mirnyy trud», 1909 – 414 s., 5l. il. 6. Zadonskaya E. Byl XIX stoletiya (Detyam moim): v 5 t. T.5 / E. Zadonskaya. – Kharkov : Tip. zhurn. «Mirnyy trud», 1909 – 423 s., 15l. il. 7. Chernomaz P. A. Slobozhanske vetvi rodovogo dreva svyatitelya Ioanna Shankhayskogo I san-Frantsysskogo (Maksimovicha) / P. A. Chernomaz // Kulturna spadshchyna Slobozhanshchyny : zb. nauk. st. – Kharkiv, 2018. – Chyslo 38. – S. 86-95.

Бахтіна С. А.

«ДЕТИ – НАШ ВЕЧНЫЙ, НЕРАЗРУШИМЫЙ ПАМЯТНИК» –
РЯДКИ З БЕЗСМЕРТНОГО ДУХОВНОГО ЗАПОВІТУ
ПЕДАГОГА КАТЕРИНИ ВАСИЛІВНИ ЗАДОНСЬКОЇ
«БЫЛЬ XIX СТОЛЕТИЯ»

В статті йдеться про необхідність відновити втрачену систему духовних загальнолюдських цінностей наших співвітчизників XIX – початку XX століття.

Ключові слова: Задонська К. В., особистий щоденник, освіта, виховання любов'ю, Максимовичі, Задонські, Неклюдови.

Bakhtina S. A.

«CHILDREN ARE OUR ETERNAL, INDESTRUCTIBLE
MONUMENT»– LINE FROM THE IMMORTAL SPIRITUAL
COMMITMENT OF THE TEACHER EKATERINA VASILIEVNA
ZADONSKAYA «BY THE XIX CENTURY»

The article deals with the need to restore the lost system of spiritual values of our compatriots in the XIX-early XX century.

Key words: Zadonska K. V., special schodennik, ovita, vikhovannya love, Maksimovichi, Zadonski, Neklyudovi.

Бахтина С. А.

«ДЕТИ – НАШ ВЕЧНЫЙ, НЕРАЗРУШИМЫЙ ПАМЯТНИК» –
СТРОЧКИ ИЗ БЕССМЕРТНОГО ДУХОВНОГО ЗАВЕЩАНИЯ
ПЕДАГОГА ЕКАТЕРИНЫ ВАСИЛЬЕВНЫ ЗАДОНСКОЙ
«БЫЛЬ XIX СТОЛЕТИЯ»

В статье говорится о необходимости восстановить утраченную систему духовных общечеловеческих ценностей наших соотечественников XIX-начала XX века.

Ключевые слова: Задонская Е. В., личный дневник, образование, воспитание любовью, Максимовичи, Задонские, Неклюдовы.

УДК 93/94 (477):001:66

*Гутник М. В.
м. Харків, Україна*

**МЕФОДИЙ ІВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ У ВИРІ ПОДІЙ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

Наявні біографічні факти про відомого хіміка ХХ ст. Мефодія Івановича Кузнецова доволі суперечливі та містить багато

«бїлих» плям. На прикладї дїяльностї цього науковця спробуємо розглянути казус, що став мїрилом совїстї мїж рїзними моральними зобов'язаннями науковця, як «бїльшовицького» ректора Харкївського технологїчного інституту, та його погодження на співпрацю з владою окупантїв пїд час другої свїтової вїйни.

Народився майбутній учений 20 червня (2 липня) 1879 р. у мїстї Пльос Костромської губернії (нинї Іванївська область РФ) у родинї службовця. Навчався у мїському училищї мїста Пльос, а потїм у Костромському реальному училищї, яке закінчив у 1899 р. Того ж року вступив на хїмїчне вїддїлення Харкївського технологїчного інституту. По закінченню закладу у 1904 р. М. І. Кузнецов залишився працювати лаборантом на кафедрї хїмїчної технологїї для пїдготовки для професорського звання. Науковим керївником став професор О. П. Лїдов. У лабораторїї ХТІ працював над темами «Електролітичне вїдновлення олеїнової кислоти у стеаринову» та «Утворення формальдегїду при неповному горїнні метилового спирту в присутностї каталїзаторїв».

Вже наступного 1905 р. М. І. Кузнецов виконав наукову експериментальну роботу: «Вїдношення газоподїбних вуглеводнїв до розжареного магнїю», яку (у співавторствї з О. П. Лїдовим) було надруковано у «Журналї Росїйського фїзико-хїмїчного товариства». Ця стаття стала результатом перших серйозних наукових пошукїв молодого науковця. Були проведенї кїлькїсні вимїрювання, що охоплювали складнї хїмїчнї перетворення. Результати наукового

пошуку професора О. П. Лідова та М. І. Кузнєцова мали значне практичне значення і згодом були застосовані на хімічних підприємствах.

У 1906 р. вийшла ще декілька публікацій М. І. Кузнєцова, зокрема «Формальдегід, його добування, властивості та застосування». Тій же тематиці була присвячена і публікація, що вийшла у «Вістях Харківського технологічного інституту».

У січні 1907 р. М. І. Кузнєцова відряджено до Дрезденської вищої технічної школи, де молодий науковець продовжив розпочаті у ХТІ дослідження вже під керівництвом професора Вальтера Гемпеля. Близько місяця присвятив проведенню дослідів на фабриці «Hugo Blank» у Берліні. Результатом дослідження стало впровадження на цій фабриці запропонованого М. І. Кузнєцовим способу виробництва формальдегіду, який згодом було запатентовано у США, Німеччині та Швеції.

По поверненню з Дрездена М. І. Кузнєцов працював у лабораторії органічних і фарбувальних речовин ХТІ на посаді лаборанта. Читав лекції з технології білкових речовин, сухої перегонки дерева, паперового виробництва. Восени 1908 р. першим у Російській імперії почав читати лекції з коксування вугілля і готувати фахівців у цій галузі. З власної ініціативи запропонував запровадити до навчального плану інституту факультативний курс «Коксування вугілля, з утилізацією побічних продуктів». Влітку 1909 р. набував досвіду на скляному заводі у м. Мерєфі. Науковцю

вдалося повністю ознайомитися з таким новим для нього напрямком хімічної технології як скловиробництво.

У 1912 р. для забезпечення навчальною літературою з хімічної технології, М. І. Кузнецов видав друком перший російськомовний підручник з виробництва коксу «Виробництво коксу, його властивості та дослідження. Утилізація побічних продуктів коксового виробництва». Цей підручний тривалий час був єдиним навчальним посібником у цій галузі. Доповнений підручник видано друком у 1916 р. Його праці присвячені також і технології цукровиробництва: «Технічні підприємства Тростянецького маєтку Л. Є. Кеніг і спадкоємці» (1913 р.), «Технічні підприємства Гутянського маєтку Л. Є. Кеніга» (1913 р.).

У 1917 р. М. І. Кузнецова призначено завідувачем лабораторії інституту, науковець керував проектуванням з цукрового виробництва. У 1919 р. М. І. Кузнецова обрано штатним професором кафедри технології органічних та фарбувальних речовин. Восени того ж року вчений стає завідувачем кафедри технології органічних і красильних речовин.

Відповідно до постанови Раднаркому УРСР від 05 червня 1920 р. «Про прискорений випуск інженерів» у ХТІ було сформовано дві групи студентів. Спеціальна комісія під головуванням М. І. Кузнецова опікувалася підготовкою інженерів-технологів і повинна була забезпечити їхній випуск за 4 місяці! З розгортанням громадянської війни, тогочасний ректор ХТІ

професор І. А. Красуський перебував у Катеринодарі, де намагався виклопотати гроші для інституту у керівників «білого» руху й Харківський технологічний інститут залишився без очільника. Фактично у цей час М. І. Кузнецов виконував обов'язки ректора.

Сам заклад згідно постанови Реввоенради прирівнювали до військово-навчальних закладів. Студенти, викладачі та службовці переводилися на становище мобілізованих, забезпечувалися військовим обмундируванням та армійським пайком. 15 жовтня 1920 р. на зборах професорсько-викладацького складу інституту оголосили, що загальне керівництво інститутом покладається на ректора і комісара, яким надавалися рівні права. У 1921 р. М. І. Кузнецов перейшов на посаду проректора з навчальної частини.

З моменту утворення у 1930 р. на базі хімічного факультету ХПІ (назва закладу у грудні 1929 р. – квітні 1930 р.) окремого Хіміко-технологічного інституту М. І. Кузнецова затверджено завідувачем кафедри технології коксобензольного виробництва (з 1933 р. – кафедра технології пірогенних процесів, а з 1946 р. – хімічної технології палива), яка утворилася на базі кафедри технології органічних та фарбувальних виробництв. Також науковець був членом кваліфікаційної комісії механічного факультету.

11 листопада 1935 р. рішенням ВАК СРСР М. І. Кузнецова без захисту дисертації було затверджено у науковому ступені

доктора технічних наук. 22 лютого 1939 р. науковця було обрано дійсним членом АН УРСР. У 1936–1937 рр. він працював заступником директора Харківського хіміко-технологічного інституту (ХХТІ) з наукової роботи.

Під час Другої світової війни М. І. Кузнецов залишився у окупованому німцями Харкові, де очолював хімічний відділ науково-технічної управи. Управа об'єднувала всі науково-дослідні інститути, і за першочергову мету, мала відновлення Донбасу. При Харківській міській управі науковець також виконував обов'язки директора Науково-дослідного інституту горючих копалин.

На території ХПІ німецька влада планувала відкрити політехнічний інститут, що об'єднав би усіх науковців механіко-машинобудівного, хіміко-технологічного, електротехнічного та будівельного інститутів.

Треба зазначити, що організованій евакуації технічних закладів не відбулося і з різних причин, в об'єднаному німцями ХПІ залишилося 336 співробітників. Далі кількість працівників впродовж років окупації змінювалася: у січні 1942 р. – 300 осіб, у березні 1943 р. – 344 особи. Більшість із них це підсобні робітники. З 7 січня 1942 р. співробітникам почали видавати пайки. Пайок представляв собою один кілограм пророслого мокрого жита і півтора-два солоних огірка на тиждень. Наступного тижня знову пайок з жита, але замість огірка кормовий буряк низької якості. Через деякий час співробітники інституту урочисто отримали 30

обідів на 300 осіб в їдальні управи. На ці 30 обідів могли потрапити лише кваліфіковані професори.

З весни 1942 р. уся територія інституту була в городах. Науковці вирощували картоплю, квасолю, помідори, огірки. Після першого звільнення Харкова у лютому 1943 р. М. І. Кузнецов намагався евакуюватися з Червоною армією, доїхав до Чугуєва, де йому дозволили залишитися у власному маєтку. Пізніше він повернувся вже у знов окупований Харків і вирішив пристати на пропозицію директора УХІНу, доктора хімічних наук, професора Боннського університету Кюна їхати до Львова. Професор Кюн добре володів російською мовою та був знайомий з багатьма Харківськими хіміками ще з часів VI Менделєєвського з'їзду 1932 р.

Німці розуміли цінність фахівців й мали нагальну потребу у наукових кадрах для Німеччини, й тому створювали прийнятні умови для роботи таких науковців.

За спогадами тогочасних працівників інституту Мефодій Іванович був надзвичайно чесною людиною, ніяк не міг пристосуватися до «нового життя», не міг спекуляцією займатися і перебував у страшній скруті. Переїзд науковець виправдовував своїм поважним віком та необхідністю опіки над дочкою і для якої бажав кращого життя. Спочатку він вирішив евакуювати апаратуру вуглекислого інституту, а потім вирішив прихопити ще й ту апаратуру і прилади, з якими він працював у ХТІ. Було надано декілька вагонів, куди були загружено прилади. У Львові науковцю

з родиною дали гарний пайок, надали прекрасну квартиру та можливість здійснювати наукові дослідження. Вченого поважали і жодним чином не чіпали, а не дверях його квартири висіла написана німецькою мовою табличка з «бронєю». Далі він був вивезений німцями до Кракова, потім до Потсдама й Берліна. Після звільнення Берліна звернувся у радянське консульство з проханням допомогти повернутися додому.

У жовтні 1945 р. науковець репатрійований та повернувся до Харкова. Післявоєнна країна конче потребувала кваліфікованих науковців. Тому М. І. Кузнецов продовжив працювати у ХХТІ професором кафедри технології пірогенних процесів. Жодних репресивній дій з боку радянської влади до професора не було задіяно. У віці 71 року, 09 листопада 1950 р., науковця не стало.

Як видно із життєописа професора М. І. Кузнецова, йому неодноразово доводилося «домовлятися» із правлячою владою та своєю совістю. Бурхливі події першої половини ХХ ст. позначилися на долі кожної людини. Важко пояснити мотиви поступків й оцінити духовно-моралісні якості людини у військовий час. Цінним для нас сьогодні залишився науковий доробок професора М. І. Кузнецова.

Список літератури: 1. Гутник М. В. Основні здобутки вчених, фундаторів хімічної технології у Харківському технологічному інституті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Гутник М. В., Голова В. В., Радогуз С. А. // Проблеми та

перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Зб. наук. пр. За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 16 листопада 2016 року. Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації. – Харків: НТУ «ХПІ», 2017. – Вип.47 (51). – Т.2. – С. 196–203.

2. Лаврова І. О. Кузнєцов Мефодій Іванович. Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1386 (дата звернення 17.10.2021).

3. Кузнєцов Мефодій Іванович. В. о. ректора ХТІ в 1920-1921 рр. = Kuznetsov Mefodiy Ivanovych. Acting Rector of KhTI in 1920-1921 // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»: істор.-презентац. вид. = National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute": hist.-based presentation publ. / голова редкол. Є. І. Сокол; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Київ: Логос Київ: Стежка В. В., 2017. – С. 60.

4. Кузнєцов Мефодій Іванович. Сайт бібліотеки НТУ «ХПІ» Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_%D0%9A.html (дата звернення 17.10.2021)

5. Жуменкова Д. В. Організація німцями Харківського політехнічного інституту в 1941 р. / Жуменкова Д. В., Журило Д. Ю. // Матеріали XVI Всеукр. конф. молодих учених та спец. Історія освіти, науки і техніки в Україні, присвяч. ювіл. датам від дня народж видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників сільськогосподарської дослідної справи в Україні за своїми напрями. – Вінниця :ФОП Корзун Д. Ю., 2021. – С. 206–209.

6. Город и война: Харьков в

годы Великой Отечественной войны/ Сб. статей. – СПб.: Алетейя, 2012. – 568 с.

Bibliography (transliterated): 1. Gutnyk M. V. Osnovni zdotky` vcheny`x, fundatoriv ximichnoyi texnologiyi u Xarkivs`komu texnologichnomu insty`tuti napry`kinci XIX – na pochatku XX st. / Gutny`k M. V., Golova V. V., Radoguz S. A. // Problemy` ta perspekty`vy` formuvannya nacional`noyi gumanitarno-texnichnoyi elity`. Zb. nauk. pr. Za materialamy` Mizhnarodnoyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi 16 ly`stopada 2016 roku. Duxovno-moral`nisni osnovy` ta vidpovidal`nist` osoby`stosti u doli lyuds`koyi cy`vilizaciyi. – Xarkiv: NTU «XPI», 2017. – Vy`p.47 (51). – T.2. – S. 196–203. 2. Lavrova I. O. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. Rezhy`m dostupu: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=1386 (data zvernennya 17.10.2021). 3. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. V. o. rektora XTI v 1920-1921 rr. = Kuznetsov Mefodiy Ivanovych. Acting Rector of KhTI in 1920-1921 // Nacional`ny`j texnichny`j universy`tet «Xarkivs`ky`j politexnichny`j insty`tut» : istor.-prezentacz. vy`d. = National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» : hist.-based presentation publ. / golova redkol. Ye. I. Sokol ; Nacz. texn. un-t «Xarkiv. politexn. in-t». – Ky`yiv : Logos Ky`yiv : Stezhka V. V., 2017. – S. 60. 4. Kuznyeczov Mefodij Ivanovy`ch. Sajt biblioteky` NTU «XPI» Rezhy`m dostupu: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_%D0%9A.html (data

zvernennya 17.10.2021) 5. Zhumenkova D.V. Organizaciya nimcyamy` Xarkivs`kogo politexnichnogo insty`tutu v 1941 r. / Zhumenkova D. V., Zhurylo D. Yu. // Materialy` XVI Vseukr. konf. molody`x ucheny`x ta specz. Istoriya osvity`, nauky` i teknyky` v Ukrayini, pry`svyach. yuvil. datam vid dnya narodzh vy`datny`x ucheny`x v galuzi agrarny`x nauk – osnovopolozhny`kiv sil`s`kogospodars`koyi doslidnoyi spravy` v Ukrayini za svoymy` napryamamy`. – Vinny`cya :FOP Korzun D.Yu., 2021. – S. 206–209. 6. Gorod y` vojna: Har`kov v roky Vely`koj Otechestvennoj vojny/ Sb. statej. – SPb.: Aletejya, 2012. – 568 s.

Гутник М. В.

МЕФОДІЙ ІВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ У ВИРІ ПОДІЙ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Розглядається науковий та творчий доробок М. І. Кузнецова. Запропоновано оцінити духовно-моралістичні цінності науковця, що опинився в умовах складних політичних обставин першої половини ХХ ст. Подані відомості з особистого життя науковця.

Ключові слова: Кузнецов М. І., хімічна технологія, історія НТУ «ХП».

Gutnyk M. V.

MEFODII IVANOVYCH KUZNIETSOV IN THE MAELSTROM OF EVENTS OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

The scientific and creative heritage of M. I. Kuznetsov is considered. It is proposed to evaluate the spiritual and moral values of a scientist who found himself in the conditions of difficult political circumstances of the first half of the 20th century. Information on the scientist's personal life is presented.

Key words: Kuznetsov M.I., chemical technology, history of NTU «KhPI».

Гутник М. В.

МЕФОДИЙ ИВАНОВИЧ КУЗНЕЦОВ В ВОДОВОРОТЕ СОБЫТИЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX СТ.

Рассматривается научное и творческое наследие М. И. Кузнецова. Предложено оценить духовно-нравственные ценности ученого, оказавшегося в условиях сложных политических обстоятельств первой половины XX в. Представлены сведения из личной жизни ученого.

Ключевые слова: Кузнецов М. И., химическая технология, история НТУ «ХПИ».

УДК 726.2.012.28+726.3+726.5

Іванов В. М.

м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ БУДІВНИЦТВА КУЛЬТОВИХ СПОРУД В ХАРКОВІ В НОВІТНІЙ ЧАС

На момент розпаду СРСР в Харкові залишалось дуже небагато діючих культових споруд. З православних храмів на 1991 рік діяли Свято-Благовіщенський кафедральний собор, Свято-Казанський храм на Лисій Горі, Свято-Озерянський на Холодній Горі, Свято-Вознесенський храм (Липовий Гай), Свято-Преображенський храм (Лідне), Свято-Покровський храм (Основа), Трьохсвятительський храм (Москалівка), Петро-Павлівський (Журавлівка) щойно відкрилися Усікновенський та Олександроневський храми. Щодо інших конфесій з 1990 року почалося відродження єдиної вцілілої синагоги, - хоральної синагоги на початку вул. Пушкінської, а також з 1991 року римо-католицького Успенського собору по вул. Гоголя.

Починаючи зі святкування у 1988 році 1000-ліття Хрещення Київської Русі, і після розпаду Радянського Союзу скасовується заборона на будь-яке релігійне життя. Починається відродження

духовності разом з відбудовою та відкриттям храмів. Можна відслідкувати хронологію відкриття вцілілих, але зачинених у радянський час храмів.

В 1989 р. Харківській єпархії УПЦ було повернено Свято-Пантелеймонівський храм на вул. Клочківській. В подальшому в 1990 р. були освячені його дзвони, а в 1991 р. головний престол.

Того ж 1989 року повернено майже зруйновану будівлю Миколаївського храму по вул. Цементній (Григорівка).

В 1992 р. Церкві повернено Свято-Покровський монастир. Починається його відродження, а також відродження духовної освіти. В 1993 році відкривається Харківське Духовне Училище, яке до 1996 року знаходилося в підвалі Архієрейського будинку, а в 1996 році було перетворене на Духовну Семінарію, але до 2000 року Семінарія базувалася у Василівському храмі на території Петро-Павлівського храму на Журавлівці, а вже з 2000 року зайняла будівлю на території монастиря (колишній будинок для вдів священиків), яку займає і сьогодні.

Також в 1992 році Церкві було повернено Свято-Троїцький храм по пров. Троїцькому (кол. Івана Дубового). Храм знаходився у вкрай поганому стані, проте поступово він був відбудований.

Навесні того ж року напівзруйновану будівлю Іоанно-Богословського храму на Іванівці передано парафії під юрисдикцією УПЦ КП (наразі під юрисдикцією ПЦУ).

В 1994 році було відкрито Миколаївський храм (сел.

Жихор).

В 1999 році в перебудованій будівлі колишнього Свято-Дмитрівського храму по вул. Полтавський Шлях відкрито Свято-Дмитрівський катехитично-пастирський центр УАПЦ, згодом відновлено баню над вівтарем. У 2020 р. центр перейшов під юрисдикцію Харківського екзархату УГКЦ.

Деякі храми пройшли довгий шлях у пострадянський час, щоб знову відкрити свої двері вірянам. Лише в 2016 році Харківській єпархії УПЦ було остаточно повернено всю будівлю Успенського собору, в якій з 1986 р. розташовувався зал органної музики Харківської філармонії. Богослужіння в той час проводилися за домовленістю з філармонією на 2 поверсі дзвіниці у приділі святої мучениці Параскеви.

В 2021 році почалися регулярні богослужіння в будівлі Антоніївського університетського храму по вул. Університетській, раніше з 1990-х років богослужіння проходили раз на місяць у фойє ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, що знаходиться поруч.

Також радісно, що на місцях деяких остаточно зруйнованих більшовиками храмів нині побудовано нові, хоча й за іншими проектами. Це наприклад Мироносицька церква навпроти ХНАТОБу ім. М. Лисенка, яку освятив в 2015 р. особисто Блаженніший Митрополит Київський та всієї України Онуфрій (Березовський). Наразі будується Свято-Духівський храм у парку біля ПК ХЕМЗ, хоча й не зовсім з того боку ПК ХЕМЗ, де стояв

його попередник.

До початку 2000-х років окрім зачинених в радянські часи храмів поступово будувалися нові у районах, які було збудовано за радянських часів і які до революції не існували або не мали храмів. Найпершим з таких за часом освячення можна вважати храм на честь 2000-річчя Різдва Христового на перехресті пр. Науки, вул. Ахсарова та вул. Дерев'янка. Загалом на даний момент Харківська Єпархія УПЦ в межах міста нараховує 4 благочиння. 1 благочиння включає територію Шевченківського та Холодногірського районів, 2 благочиння – Новобаварський та Основ'янський райони, 3 благочиння – Слобідський, Київський та Московський райони й 4 благочиння – Немишлянський та Індустріальний райони міста. Загалом на даний момент в 4 благочиннях нараховується 62 храми та каплиці, частина с них ще добудовується.

Харківська єпархія ПЦУ в межах міста нараховує 4 храми, так само й Харківський екзархат УГКЦ. Що стосується Римокатолицької Церкви, то Харківсько-Запорізька дієцезія нараховує в межах м. Харкова 5 парафій.

Є в Харкові й інші постраждалі від рук більшовиків релігійні конфесії. У 2006 році караїмській релігійній громаді було повернуто будівлю їх кенаси по Подільському провулку (кол. вул. Гамарника). Того ж року по вул. Конторській на місці зруйнованої більшовиками було відкрито Харківську соборну мечеть. Загалом за 2000-ні та 2010-ті рр. збудовано 7 мечетей.

Також слід згадати церкву ЄХБ в будівлі колишнього старообрядницького храму по вул. Ярославській. До речі, загалом по Харкову 9 парафій ЄХБ, що з'явилися не так давно. Є також нещодавно збудована Древньоправославна Поморська Церква у ім'я Успіння Пресвятої Богородиці по вул. Поморській біля залізничної станції Обрій.

Це ще не всі наявні конфесії Харкова, що свідчить про великий духовний підйом харків'ян. Це робить доцільними подальші дослідження релігійних рухів Харкова для систематизації та доповнення відомих даних з цього питання.

Список літератури: 1. Харьковская епархия Украинской Православной Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eparchia.kharkov.ua/>. 2. Ибрагимова А. Р., Дюкарев В. П. Твой Храм / А. Р. Ибрагимова, В. П. Дюкарев. – Х.: Факт, 2005. – 232 с. 3. Православна Церква України – Харківська єпархія ПЦУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cerkva.kharkov.ua/>. 4. Місія Свято-Дмитрівський центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/view/st-dmytri-center/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0?authuser=0>. 5. Харківський екзархат УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ugcc.kharkiv.ua/>. 6. Харківсько-Запорізька єпархія Римсько-католицької Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.catholic-kharkiv.org/>. 7. Харьков для Христа - Харьковское объединение еван-

гельских христиан-баптистов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ecb.kh.ua/home/>. 8. Kharkov Jewish Community [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jewishkharkov.org/>. 9. Харьковские Мечети | Лига Азербайджанцев Харькова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.liga-az.kharkov.ua/harkoskie-mecheti/>.

Bibliography (transliterated): 1. Kharkov Diocese of the Ukrainian Orthodox Church. Retrieved from: <http://www.eparchia.kharkov.ua/> [in Russian]. 2. Ibragimova A. R., Dyukarev V. P. (2005). Your Temple. Kharkov: Fact [in Russian]. 3. The Orthodox Church of Ukraine - Kharkiv Eparchy of the OCU. Retrieved from: <http://cerkva.kharkov.ua/> [in Ukrainian]. 4. Mission St. Dmitry Center. Retrieved from: <https://sites.google.com/view/st-dmytri-center/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0?authuser=0> [in Ukrainian]. 5. Kharkiv Exarchate of the UGCC - Ukrainian Greek Catholic Church. Retrieved from: <http://ugcc.kharkiv.ua/> [in Ukrainian]. 6. Kharkiv-Zaporizhzhya Diocese of the Roman Catholic Church. Retrieved from: <https://www.catholic-kharkiv.org/> [in Ukrainian]. 7. Kharkiv for Christ - Kharkiv Association of Evangelical Baptists. Retrieved from: <https://www.ecb.kh.ua/home/> [in Russian]. 8. Kharkov Jewish Community. Retrieved from: <https://www.jewishkharkov.org/> [in Russian]. 9. Kharkov Mosques | League of Azerbaijanis of Kharkiv. Retrieved from: <https://www.liga-az.kharkov.ua/harkoskie-mecheti/> [in Russian].

Іванов В. М.

ДО ПИТАННЯ БУДІВНИЦТВА КУЛЬТОВИХ СПОРУД В ХАРКОВІ В НОВІТНІЙ ЧАС

Стаття присвячена питанню відродження духовності у Харкові в пострадянський час. Приділяється увага відкриттю закритих культових споруд, перераховуються конкретні храми, також приводиться статистика будівництва нових споруд та більшість нині наявних в місті християнських та іновірних конфесій. Наприкінці робиться висновок про важливість духовного підйому, що спостерігається.

Ключові слова: храм, єпархія, мечеть, кенаса, синагога, екзархат, діоцеза.

Ivanov V. M.

ON THE ISSUE OF CONSTRUCTION OF RELIGIOUS BUILDINGS IN KHARKOV IN NEWS TIME

The article is devoted to the revival of the spirituality in Kharkiv in the post-Soviet period. Attention is paid to the opening of the closed religious buildings, the specific churches are listed, also

the author provides the statistics on the construction of new buildings and most of the existing Christian and non-Christian denominations in the city. In the end, a conclusion is made about the importance of the observed spiritual uplift.

Key words: church, eparchy, mosque, kenasa, synagogue, exarchate, diocese.

Иванов В. М.

К ВОПРОСУ О СТРОИТЕЛЬСТВЕ КУЛЬТОВЫХ СООРУЖЕНИЙ В ХАРЬКОВЕ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ

Статья посвящена вопросу возрождения духовности в Харькове в постсоветское время. Уделяется внимание открытию закрытых культовых сооружений, перечисляются конкретные храмы, также приводится статистика строительства новых сооружений и большинство существующих в городе христианских и иноверных конфессий. В конце делается вывод о важности наблюдаемого духовного подъема.

Ключевые слова: храм, епархия, мечеть, кенаса, синагога, экзархат, диоцеза.

ПРОБЛЕМА ДОСТОВІРНОСТІ МІСЦЕВОЇ РАДЯНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ПОЧАТКУ 1920-Х РР. ЯК ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА: МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Останнім часом серед фахівців істотно зріс інтерес до преси, у т.ч. – до радянської періодики 1920-х рр. Публікуються статті, монографії, захищаються дисертації стосовно різних аспектів проблеми: джерелознавчих, історіографічних, соціально-комунікативних та ін. [Див., напр.: 1, 2, 9, 16,18-21, 27] Проте у цих численних публікаціях окремо не порушується проблема достовірності місцевої періодики як історичного джерела, тим більше – пов'язані з цим морально-етичні аспекти.

Варто відзначити, що видання початку 1920-х рр. демонструють штучність і умовність будь-яких спроб їх жорсткої класифікації: поділ на центральну та місцеву, навіть на газети та журнали носить досить умовний характер. Зокрема, головна газета більшовиків – «Правда» – мала у цей час водночас і всеросійський, і губерньський статус [17]. Цей приклад наслідували і українські комуністи [10]. Водночас орган Волинської губекономнаради [23] і за зовнішнім виглядом, і за проголошеною періодичністю (1 раз на тиждень, хоча цього не дотримувалися) скоріше нагадує

газету, розглядається нами як «журнал», насамперед за аналогією з виданнями в інших губерніях, що мали більш «журнальний» вигляд.

Щодо достовірності, варто відзначити наступне: більшовики, прекрасно розуміючи значення газетної справи, поставили її під свій контроль і активно використовували в агітаційно-пропагандистських цілях, не гребуючи відвертим наклепом на своїх політичних опонентів (типовим прикладом цього можна вважати статтю «Ради та меншовики», що з'явилася напередодні виборів до Вінницької міськради взимку 1921 р. [4] і була викликана побоюваннями, що через незадоволення умовами життя робітники можуть підтримати меншовиків). Це слід враховувати при аналізі, насамперед, радянських газет – порівняно з іншими цей вид джерел не може вважатися надто достовірним, в т.ч. – і з приводу тих чи інших кількісних економічних показників, що потребують неодмінної перевірки. Водночас у місцевих газетах [3, 5-7, 11, 22 та ін.] зустрічаємо важливу офіційну інформацію: звіти, подекуди – стенографічні (варто враховувати, що стенограми перед публікацією «пригладжувалися» і відредаговувалися), про засідання владних органів (з'їздів рад, пленумів міськрад тощо), рішення, розпорядження, оголошення місцевої влади тощо – саме за допомогою газетних матеріалів вона спілкувалась з населенням, відтак саме газети дозволяють зрозуміти, якою бачив владу пересічний обиватель. Тобто, газети переважно

були розраховані на «зовнішнього споживача» з точки зору новонародженої партійної номенклатури.

На відміну від газет, журнали виходили меншими накладами і з меншою регулярністю – чимало видань через фінансові труднощі (з переходом до непу більшовики, в т.ч. на місцях, почали рахувати гроші та економити) істотно скоротили періодичність або взагалі припинили існування. Крім стандартних видань (друковані органи губернських та повітових партійних і профспілкових комітетів, радянських виконкомів [Див., напр.: 15, 8] важливу групу становлять журнали, що видавалися губернськими економічними нарадами [13, 23-26 та ін.] за зразком відповідних центральних та республіканських [12, 14]. У вказаних виданнях зустрічаємо різні за характером матеріали: звіти про засідання економнарад, рішення та розпорядження радянських і господарських органів, їх поточні звіти, цікаві статистичні й аналітичні матеріали, дискусійні статті (подекуди – гострокритичні, в т.ч. – відносно конкретних рішень і дій центральних органів), автори яких нерідко підписувалися ініціалами або псевдонімами. Проте, використовуючи інші джерела (зокрема – архівні), можна, у разі необхідності, з достатньою долею вірогідності встановити дійсного автора того чи іншого матеріалу.

Не випадково, що журнальні публікації початку 1920-х рр. відрізняються порівняно більшою інформативністю та аналітичністю. Це безпосередньо пов'язано із зовсім іншими

«споживачами» їхньої продукції – це, здебільшого, була та сама номенклатура: журнали не розраховувалися на масового читача, були свого роду виданням «для внутрішнього користування» у досить вузькому колі радянських, партійних, господарських, профспілкових та кооперативних працівників. Все це, у поєднанні із досить високою відвертістю, не лише робить їх дуже цінним джерелом з історії непу, а й засвідчує наявність певних подвійних стандартів, що досить чітко відстежується за різними типами радянської періодики цього періоду.

Список літератури: 1. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети як комплексне історичне і бібліографічне джерело та засіб комунікації. / О. А. Вакульчук // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – Вип. 26. – С. 224-238. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003882>. 2. Вакульчук О. А. Багатотиражна преса України 1917–1941 років: становлення, розвиток, контент: монографія / О. А. Вакульчук ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – К.: НБУВ, 2021. – 536 с. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004099>. 3. Вісті / Известия: орган Полтавського губернського исполнительного комитета Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. – 1921 г. 4. Вісті: орган губревкому Поділля та губкому КП(б)У. – 1921. – 22 січня. 5. Всероссийская кочегарка: Орган Донецкого губисполкома, губкома КП(б)У, Южбюро ЦК Всероссийского союза горнорабочих и Центрального правления каменноугольной

промышленности. – 1921–1923 гг. 6. Звезда: орган Екатеринославского губисполкома, губкома КП(б)У, губсовпрофа дорпрофсожа и райкома металлистов. – 1922 – 1923 гг. 7. Известия Одесского губкома КП(б)У, губисполкома и губпрофсовета. – Одесса, 1922 – 1923 гг. 8. Каменецкий пролетарий. – 1922. – № 1: К III-й Каменец-Подольской уездной конференции профсоюзов: издание Каменец-Подольского уездбюро профсоюзов. Февраль. 9. Ковальова Т. В. Розвиток жанру подорожнього нарису в українській журнальній періодиці 20–30-х рр. XX ст. [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Ковальова Т. В.; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Д., 2014. – 19 с. 10. Коммунист: Орган Центрального и Харьковского губернского комитетов Коммунистической партии (большевиков). – Харьков, 1921 – 1922 гг. 11. К труду!: орган Екатеринославского губернского Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов и губкома КП(б)У. – 1921 г. 12. Народное хозяйство: Ежемес. экон. журнал: Орган ВСНХ. – М., 1921. 13. Народное хозяйство Екатеринославщины: ежемесячный орган Екатеринославского губернского экономического совещания. Екатеринослав. – 1921. – № 1-2: август – сентябрь. 14. Народное хозяйство Украины: Ежемес. журнал УСНХ. – Харьков, 1921 – 1923 гг. 15. Наша кузница: ежемесячный журнал Подольского губернского комитета Коммунистической партии (б-ов) Украины. Винница. – 1922 г. 16. Пастушенко О. В. Книга і періодика в дисертаційних

дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект : монографія / О. В. Пастушенко; ред. Л. А. Дубровіна. – К.: НБУВ, 2016. – 563 с.: – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002152>.

17. Правда: Орган ЦК и Московского комитета РКП(б). – М., 1921 – 1922 гг. 18. Романюк М.М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми / М. М. Романюк. // Поліграфія і видавнича справа [Текст]: наук.-техн. зб. № 39. – Л. : Українська академія друкарства, 2002. – С. 9-19. 19. Рудий Г.Я. Охорона і збереження пам'яток історії та культури в Україні (за матеріалами української періодики 1917–1941 рр.). — Київ : Інститут історії України НАН України, 2011. — 204 с. 20. Рудий Г. Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело / Г. Рудий // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 1. – С. 29-35. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002918>. 21. Сокирська В. В. Періодичні видання 1920-х рр. як джерело до вивчення стану економічних відносин між РСФРР і УСРР / В. В. Сокирська // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2014. № 3(107). Березень. С. 115–119. 22. Харьковский пролетарий: Орган Харьковского губкома КП(б)У, губисполкома, губсовпрофа и президиума горсовета. – 1921 – 1922 гг. 23. Хозяйство Волыни: орган Волгубэкономсовещания, губернских хозяйственных отделов ГСПС и губсоюза. Житомир. – 1921 г. 24. Хозяйство Донбасса: орган Донецкого губернского экономического совещания. Бахмут. – 1921. – № 4, 6-7, 10-11. 25. Хозяйство Подолии: ежемесячный

журнал Подольского губернского экономического совещания. Винница. – 1922. – № 1 (февраль). 26. Хозяйство Украины: ежемесячный журнал, посвященный вопросам экономики Украины. Харьков. – 1923. 27. Шпакович К. Харківська періодична преса 1920-х рр. як чинник національного відродження. Історіографія проблеми / К. Шпакович // Український історичний збірник. – 2013. – Вип. 16. – С. 313-324. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uiz_2013_16_29.

Bibliography (transliterated): 1. Vakul`chuk O. A. Bagatoty`razhni gazety` yak kompleksne istory`chne i bibliografichne dzherelo ta zasib komunikaciyi. / O. A. Vakul`chuk // Rukopy`sna ta kny`zhkova spadshhy`na Ukrayiny`. – 2020. – Vy`p. 26. – С. 224-238. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003882>. 2. Vakul`chuk O. A. Bagatoty`razhna presa Ukrayiny` 1917–1941 rokiv: stanovlennya, rozvy`tok, kontent: monografiya / O. A. Vakul`chuk ; vidp. red. L.АвторА. Dubrovina. – К.: NBUV, 2021. – 536 s. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004099>. 3. Visti / Izvestija: organ Poltavskogo gubernskogo ispolnitel'nogo komiteta Soveta rabo4ih, seljanskih i krasnoarmejskih deputatov. – 1921 g. 4. Visti: organ gubrevkomu Podillya ta gubkomu KP(b)U. – 1921. – 22 sichnya. 5. Vserossijskaja ko4egarka: Organ Doneckogo gubispolkoma, gubkoma KP(b)U, Ju#bjuro SK Vserossijskogo sojuza gornorabo4ih i Central'nogo pravlenija kamennougol'noj promy6lennosti. – 1921–1923 gg.

6. Zvezda: organ Ekaterinoslavskogo gubispolkoma, gubkoma KP(b)U, gubsovprofa dorprofso#a i rajkoma metallistov. – 1922 – 1923 gg. 7. Izvestija Odesskogo gubkoma KP(b)U, gubispolkoma i gubprofsoвета. – Odessa, 1922–1923 gg. 8. Kameneckij proletarij. – 1922. – № 1: K III-j Kameneц-Podol'skoj uezdnoj konferencii profsojuzov: izdanie Kameneц-Podol'skogo uezdbjuro profsojuzov. Fevral'. 9. Koval`ova T.V. Rozvy`tok zhanru podorozhn`ogo nary`su v ukrajins`kij zhurnal`nij periody`ci 20–30-x rr. XX st. [Tekst]: avtoref. dy`s. ... kand. nauk iz socz. komunikacij: 27.00.04 / T.V. Koval`ova; Dnipropetr. nac. un-t im. Olesya Gonchara. – D., 2014. – 19 s. 10. Kommunist: Organ Central'nogo i Har'kovskogo gubernskogo komitetov Kommunisti4eskoj partii (bol'bevikov). – Har'kov, 1921–1922 gg. 11. K trudu!: organ Ekaterinoslavskogo gubernskogo Soveta rabo4ih, krest'janskih i krasnoarmejskih deputatov i gubkoma KP(b)U. – 1921 g. 12. Narodnoe hozjajstvo: E#emes. jekon. #urnal: Organ VSNH. – M., 1921 g. 13. Narodnoe hozjajstvo Ekaterinoslavsčiny: e#emesja4nyj organ Ekaterinoslavskogo gubernskogo jekonomi4eskogo sovesčanja. Ekaterinoslav. – 1921. – № 1-2: avgust – sentjabr'. 14. Narodnoe hozjajstvo Ukrainy: E#emes. #urnal USNH. – Har'kov, 1921–1923 gg. 15. Na6a kuznica: e#emesja4nyj #urnal Podol'skogo gubernskogo komiteta Kommunisti4eskoj partii (b-ov) Ukrainy. Vinnica. – 1922 g. 16. Pastushenko O.V. Kny`ga i periody`ka v dy`sertacijny`x doslidzhennyax nezalezhnoyi Ukrainy`: sociokomunikacijny`j

aspekt : monografiya / O. V. Pastushenko; red. L. A. Dubrovina. – K.: NBUV, 2016. – 563 s. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002152>. 17. Pravda: Organ CK i Moskovskogo komiteta RKP(b). – M., 1921–1922 gg. 18. Romanyuk M. M. Ukrayins`ke presoznavstvo yak special`na istory`chna dy`scy`plina: do postanovky` problemy` / M. M. Romanyuk. // Poligrafiya i vy`davny`cha sprava [Tekst]: nauk.-texn. zb. # 39. – L. : Ukrayins`ka akademiya drukarstva, 2002. – S. 9-19. 19. Rudy`j G.Ya. Oxorona i zberezheniya pam'yatok istoriyi ta kul`tury` v Ukrayini (za materialamy` ukrayins`koyi periody`ky` 1917–1941 rr.). – Ky`yiv : Insty`tut istoriyi Ukrayiny` NAN Ukrayiny`, 2011. – 204 s. 20. Rudy`j, G. Periody`ka Ukrayiny` 1917–1940 rr. yak istory`chne dzherelo / G. Rudy`j // Bibliotechny`j visny`k. – 2008. – # 1. – C. 29-35. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002918>. 21. Soky`rs`ka V. V. Periody`chni vy`dannya 1920-x rr. yak dzherelo do vy`vchennya stanu ekonomichny`x vidnosy`n mizh RSFRR i USRR / V. V. Soky`rs`ka // Grani: Naukovo-teorety`chny`j i gromads`ko-polity`chny`j al`manax. 2014. # 3(107). Berezen`. S. 115–119. 22. Har'kovskij proletarij: Organ Har'kovskogo gubkoma KP(b)U, gubispolkoma, gubsovprofa i prezidiuma gorsoveta. – 1921 – 1922 gg. 23. Hozjajstvo Volyni: organ Volgubjekonomsoveschaniya, gubernskih hozjajstvennyh otdelov GSPS i gubsojuza. ##itomir. – 1921 g. 24. Hozjajstvo Donbassa: organ Doneckogo gubernskogo jekonomi4eskogo soveschaniya. Bahmut. –

1921. – № 4, 6-7, 10-11. 25. Hozhajstvo Podolii: e#emesja4nyj #urnal Podol'skogo gubernskogo jekonomi4eskogo soveschanija. Vinnica. – 1922. – № 1 (fevral'). 26. Hozhajstvo Ukrainy: e#emesja4nyj #urnal, posvjascennyj voprosam jekonomiki Ukrainy. Har'kov. – 1923. 27. Shpakovy`ch K. Xarkivs`ka periody`chna presa 1920-x rr. yak chy`nny`k nacional`nogo vidrozhennya. Istoriofafiya problemy` / K. Shpakovy`ch // Ukrayins`ky`j istory`chny`j zbirny`k. – 2013. – Vy`p. 16. – S. 313-324. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uiz_2013_16_29.

Кабачек В. В.

ПРОБЛЕМА ДОСТОВІРНОСТІ МІСЦЕВОЇ РАДЯНСЬКОЇ
ПЕРІОДИКИ ПОЧАТКУ 1920-Х РР. ЯК ІСТОРИЧНОГО
ДЖЕРЕЛА: МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Дана стаття присвячена місцевій радянській періодиці як історичному джерелу. Автор акцентує увагу на істотній різниці у достовірності між газетами, що призначалися для масового читача, і журналами, спрямованими на вузьке коло номенклатурних працівників.

Ключові слова: історичні джерела, проблема достовірності, початок непу, радянські газети, журнали.

Kabachek V. V.

THE PROBLEM OF RELIABILITY OF LOCAL SOVIET
PERIODICS OF THE EARLY 1920s AS A HISTORICAL SOURCE:
THE MORAL ASPECT

This article is devoted to local Soviet periodicals as a historical source. The author emphasizes the significant difference in reliability between newspapers intended for the mass reader and magazines designed for a narrow range of nomenclature employees.

Key words: historical sources, the problem of authenticity, the beginning of the NEP, Soviet newspapers, magazines.

Кабачек В. В.

ПРОБЛЕМА ДОСТОВЕРНОСТИ МЕСТНОЙ СОВЕТСКОЙ
ПЕРИОДИКИ НАЧАЛА 1920-х гг. КАК ИСТОРИЧЕСКОГО
ИСТОЧНИКА: МОРАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Данная статья посвящена местной советской периодике как историческому источнику. Автор акцентирует внимание на существенной разнице в достоверности между газетами, которые предназначались массовому читателю, и журналами, рассчитан-

ними на узкий круг номенклатурних співробітників.

Ключевые слова: исторические источники, проблема достоверности, начало нэпа, советские газеты, журналы.

УДК 364:075.1:616.98(477)

Маліков В. В.

м. Харків, Україна

**МОРАЛЬНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО ПРОФІЛАКТИКИ
ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ В КЛЮЧОВІЙ ГРУПІ ЧСЧ:
СУЧАСНИЙ ВИКЛИК В УМОВАХ
КОНЦЕНТРОВАНОЇ ЕПІДЕМІЇ В УКРАЇНІ**

В умовах пандемії COVID-19 ВІЛ-інфекція залишається одним з найбільш гострих викликів сучасності для світового співтовариства. За оцінками ЮНЕЙДС у 2020 році у світі 37,7 млн. людей живуть з ВІЛ, з них лише 28,8 млн. отримують лікування (станом на 30 червня 2021 року), а більше 6 млн. не знають, що вони інфіковані ВІЛ [1, с. 4]. Понад 257.000 людей живуть з ВІЛ в Україні, кожен третій з них не знає про свій позитивний ВІЛ-статус. Україна належить до держав з концентрованою стадією епідемії ВІЛ, а однією з ключових груп, в яких зосереджена ВІЛ-інфекція залишаються чоловіки, які мають секс з чоловіками (ЧСЧ). Ризик інфікування ВІЛ серед них у 25 разів перевищує аналогічний по-

казник для загального населення.

ЧСЧ – термін на позначення поведінкової групи, до якої дослідники відносять геїв, бісексуалів та інших чоловіків, які можуть не ідентифікувати себе ані як перші, ані як другі, проте практикують сексуальні контакти з чоловіками. Саме ця група визнана важкодоступною для профілактики ВІЛ ключовою групою населення, вразливою до інфікування. Такий стан пов'язаний з низкою причин, серед яких стигматизація гомосексуальності в українському суспільстві займає важливе місце. Поширеність ВІЛ-інфекції серед цієї ключової групи упродовж останніх років залишається стабільно високою [7, с. 162-163].

Мета дослідження: визначити моральні бар'єри, з якими мають справу представники ключової групи ЧСЧ на шляху до отримання послуг профілактики ВІЛ в сучасній Україні.

Морально-етичні питання ризиків і відповідальності, стигми і виключення, рівності і співчуття, підтримки та емпатії в умовах концентрованої в ключовій групі геїв та бісексуальних чоловіків епідемії ВІЛ залишаються невід'ємними від її соціальних, політичних, економічних і медичних аспектів. Наразі визнається, що подолання епідемії потребує комплексного підходу.

Визначення бар'єрів у доступі до послуг профілактики ВІЛ ґрунтується на кількарічному включеному спостереженні автора у спільноті геїв і бісексуальних чоловіків Харкова, серії анонімних напіввідкритих інтерв'ю, які зосереджувалися зокрема на питаннях

профілактики ВІЛ та ПІСШ.

Ризики інфікування ВІЛ, профілактика та лікування залишаються невід’ємною частиною дійсності для українських ЧСЧ, частиною повсякденного досвіду багатьох з них.

Гомофобія та дискримінація виявляються тими основними проблемами, з якими чоловікам, які практикують секс з чоловіками, доводиться стикатися щодня, а їх негативний вплив на молодь є сильним і далекосяжним. Адже молоді ЧСЧ переважно зосереджуються на проблемах, пов’язаних з суспільним (не)сприйняттям їхньої сексуальної орієнтації та ідентичності, тоді як питання здоров’я, в тому числі сексуального, відходять на другий план, а то й відверто нехтуються. «Уся ця справа з піклуванням про власне здоров’я – не для мене», стверджують молоді представники спільноти. Хоча послуги тестування на ВІЛ, консультування, доконтактної профілактики (PrEP) в регіоні вирізняються гнучкістю, безкоштовністю, рівним доступом і якістю, однак вони залишаються не затребуваними з боку ЧСЧ, а рівень охоплення послугами тестування у 2019 році в Харківській області склав 33% від оціночної чисельності ЧСЧ [5, с. 53-54]. І тому неможливо вирішити питання щодо сексуального здоров’я для молодих ЧСЧ, не визнаючи і не вирішуючи ті проблеми, які безпосередньо належать морально-етичній сфері життя сучасного суспільства.

Моральні аспекти профілактики ВІЛ-інфекції в середовищі

ЧСЧ мають враховувати чинники, які виходять за межі власне медико-соціальної проблематики у соціокультурну. Вони допомагають переосмислити вплив моральних бар'єрів у доступі на вразливість ЧСЧ до ВІЛ. Це насамперед питання, які стосуються внутрішньої гомофобії (інтерналізованої гомонегативності), соціальної інтеграції та повсякденної підтримки. Вони проявляються на всіх рівнях: індивідуальному, малих груп ЧСЧ та спільноти в цілому.

Соціокультурні чинники – стигма і дискримінація, гомофобія, расизм, ксенофобія, депресія – водночас є бар'єрами на шляху піклування про власне здоров'я. Вони підвищують ризик використання наркотиків, частоту незахищеного анального сексу, кількість сексуальних партнерів та практику непостійного використання презервативів і нестачу прихильності до регулярного тестування на ВІЛ.

За даними загальноєвропейського Інтернет-дослідження серед ЧСЧ EMIS третина респондентів не була впевнена у своєму ВІЛ-статусі, що свідчить про потенційні можливості отримати тест на ВІЛ. Однак серед 21%, які ніколи не тестувались на ВІЛ, 42% не знали, де пройти тест (52% серед осіб віком до 25 років). Цю просту потребу, на думку фахівців, можна вирішити шляхом просування послуг та освіти в спільноті ЧСЧ, а також розширенням можливостей тестування на базі спільноти [4, с. 77].

У глобальному керівництві MSMIT «Реалізація комплекс-

них програм з питань ВІЛ та ПСШ для чоловіків, які мають секс із чоловіками, наголошується на необхідності залучення ініціативних груп та громадських організацій геїв, бісексуалів та інших ЧСЧ до всіх заходів з протидії ВІЛ-інфекції у цій групі, представленості ЧСЧ на всіх етапах та у всіх інституціях, які безпосередньо цим займаються [2].

Усвідомлення цінності власного здоров'я, піклування про власну безпеку, захищений секс, регулярне тестування на ВІЛ та інші профілактичні заходи, включно з доконтактною та постконтактною профілактикою, мають в своїй основі насамперед індивідуальну відповідальність. Коли людина здатна взяти відповідальність за власне здоров'я, вона може усвідомлювати й моральну відповідальність за здоров'я свого партнера, і разом обирати необхідні засоби профілактики ВІЛ. Вищим рівнем є усвідомлення відповідальності за здоров'я спільноти геїв, бісексуалів та інших ЧСЧ, до якої належить людина. Виходячи з такої відповідальності, людина може брати участь у поширенні інформації про доступні для ЧСЧ послуги профілактики ВІЛ як волонтер серед своїх знайомих або прийти на роботу до організації, яка займається надання послуг профілактики, і таким чином зробити вагомий внесок у благополуччя і здоров'я спільноти. Геї, бісексуали та інші ЧСЧ зможуть брати більше відповідальності за власне життя і активно піклуватися про здоров'я тоді, коли буде зменшуватися тягар стигми і негативного ставлення з боку сус-

пільства до них [6, с. 327-329].

Стигма, асоційована з гомосексуальним сексом, стає на заваді визнанню багатьма ЧСЧ своєї сексуальної ідентичності (гомо- або бісексуальної). Неприйняття власної сексуальної орієнтації (інтерналізована гомофобія або гомонегативізм) може призводити до ізоляції та ризикованого анонімного сексу. ЧСЧ, які не асоціюють себе з гей-спільнотою, не отримують профілактичної інформації та засобів захисту, що суттєво підвищує ризик інфікування ВІЛ та ППСШ. Страх дискримінації з боку медичних працівників знижує мотивацію звертатися за медичною допомогою. Багато ЧСЧ не бажають приходити на тестування через ризик реальної чи ймовірної загрози витоку інформації, розкриття їх сексуальної орієнтації. Суттєвим моральним бар'єром в поширенні знань про можливості, доступність і необхідність послуг профілактики всередині спільноти є страх та упередження, за якими людина, яка цікавиться профілактикою ВІЛ, сприймається представниками спільноти як так, що має «ризиковану поведінку» або може бути ВІЛ-позитивною. Хибне переконання, що демонструючи іншим «морально прийнятну» поведінку, можна уникнути інфікування, призводить до ігнорування безпечних сексуальних практик. Це має наслідком упереджене ставлення до послуг профілактики та тих, хто ними користується. У підсумку, в спільноті геїв і бісексуальних чоловіків панує низка негативних стереотипів, хибних уявлень та необізнаність щодо способів

захисту від інфікування ВІЛ та іншими ППСШ. А розвиток здоров'язберігаючої компетентності для ЧСЧ наштовхується насамперед на моральні бар'єри, породжені суспільством та сприйняті в спільноті, які суттєво знижують доступність діючих програм профілактики ВІЛ. Цілеспрямована просвітницька робота над подоланням цих бар'єрів здатна позитивно вплинути на мотивацію і прихильність до користування послугами профілактики.

Список літератури: 1. Global HIV & AIDS statistics – Fact sheet. UNAIDS. 2021. URL: <https://www.unaids.org/en/resources/fact-sheet>. Accessed 20.11.2021. 2. Implementing Comprehensive HIV and STI Programmes with Men Who Have Sex with Men: Practical Guidance for Collaborative Interventions. – New York, United Nations Population Fund, 2015. – 264 p. 3. Montess Michael. The Social and Political Dimensions of the Ethics of PrEP for HIV Prevention among MSM. Dissertation Submitted to the Faculty of Graduate Studies in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. Toronto, Ontario: York University, 2020. – 173 p. 4. The EMIS Network. EMIS-2017 – The European Men-Who-Have-Sex-With-Men Internet Survey. Key findings from 50 countries. – Stockholm : European Centre for Disease Prevention and Control, 2019 – 179 p. 5. ВІЛ-інфекція в Україні. Інформаційний бюлетень / І. Кузін, В. Марциновська, Ж. Антоненко. – 2020. – № 51. – 114 с. 6. Маліков В. В. Етичні аспекти профілактики ВІЛ серед ЧСЧ в

Україні // Здоров'я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 3–4 жовтня 2019 р. / Ред. колегія А. В. Кіпенський, О. В. Білоус [та інш.]. – Харків : Друкарня «Мадрид», 2019. – С. 326–329. 7. Маліков В. В. Культурно-антропологічний вимір дослідження впливу ВІЛ на здоров'я, життя та соціальне становище ЧСЧ: американський досвід для України // Філософія в сучасному світі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22–23 листопада 2019 р. / Ред. Кол. Я. В. Тараров, А. В. Кіпенський, Л. В. Перевалова [та ін.]. – Харків : Точка, 2019. – С. 162–166.

Bibliography (transliterated): 1. Globalna statystyka VIL ta SNIDu – Informatsiinyi biuleten. YuNEIDS. 2021. URL: <https://www.unaids.org/en/resources/fact-sheet>. Dostup 20.11.2021. 2. Realizatsiia kompleksnykh prohram z VIL ta IPSSh z cholovikamy, yaki maiut statevi stosunky z cholovikamy: praktychni rekomendatsii shchodo spilnykh vtruchan. – Niu-York, Fond narodonaselennia OON, 2015. – 264 s. 3. Montesa Maikl. Sotsialni ta politychni vymiry etyky PrEP dlia profilaktyky VIL sered ChSCh. Dysertatsiia nadiishla do aspirantury pry chastkovomu vykonanni vymoh do vchenoho stupenia doktora filosofii. Toronto, Ontario: Yorkskiy universytet, 2020. – 173 s. 4. Merezha EMIS. EMIS-2017 – Yevropeiske Internet-opytuvannia cholovikiv, yaki maiut seks z cholovikamy. Osnovni vysnovky z 50 krain. – Stokholm : Yevropeiskiy tsentr profilaktyky ta kontroliu zakhvoriuvan, 2019 –

179 s. 5. VІL-infektsiia v Ukraini. Informatsiinyi biuletен / I. Kuzin, V. Martsynovs'ka, Zh. Antonenko. – 2020. – No. 51. – 109 s.

6. Malikov V. V. Etychni aspekty profilaktyky VІL sered ChSCh v Ukraini // Zdorovia natsii i vdoskonalennia fizkulturno-sportyvnoi osvity: materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 3–4 zhovtnia 2019 r. / Red. kolehiia A. V. Kipenskyi, O. V. Bilous [ta insh.]. – Kharkiv : Drukarnia «Madryd», 2019. – S. 326–329.

7. Malikov V. V. Kulturno-antropolohichnyi vymir doslidzhennia vplyvu VІL na zdorovia, zhyttia ta sotsialne stanovyshche ChSCh: amerykanskyi dosvid dlia Ukrainy // Filosofiiа v suchasnomu sviti: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 22–23 lystopada 2019 r. / Red. Kol. Ya. V. Tararoev, A. V. Kipenskyi, L. V. Perevalova [ta in.]. – Kharkiv : Tochka, 2019. – S. 162–166.

Маліков В. В.

МОРАЛЬНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО ПРОФІЛАКТИКИ
ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ В КЛЮЧОВІЙ ГРУПІ ЧСЧ:
СУЧАСНИЙ ВИКЛИК В УМОВАХ
КОНЦЕТРОВАНОЇ ЕПІДЕМІЇ В УКРАЇНІ

У цій статті аналізуються наявні моральні бар'єри на шляху до отримання послуг профілактики ВІЛ-інфекції для геїв та бісексуалів. Негативні стереотипи, стигматизація і ксенофобія,

пов'язані з ВІЛ та гомосексуальністю, інтеріоризована гомофобія посилюють прихований характер епідемії ВІЛ серед спільноти. В умовах рівності, специфічності, гнучкості і безкоштовності послуг профілактики ВІЛ саме моральні бар'єри негативно впливають на їх доступність для ключової групи ЧСЧ.

Ключові слова: ЧСЧ, стигма, ВІЛ, гей-спільнота, дискримінація, профілактика, інклюзія, моральна відповідальність.

Malikov V. V.

MORAL BARRIERS TO HIV PREVENTION IN THE MSM KEY
GROUP: A CURRENT CHALLENGE IN A CONCENTRATED
SOCIETY IN UKRAINE

This article examines existing moral barriers to accessing HIV prevention services for gays and bisexuals. Negative stereotypes, stigmatization and xenophobia related to HIV and homosexuality, and internalized homophobia reinforce the hidden nature of the HIV epidemic in the community. Given the equality, specificity, flexibility and freeness of HIV prevention services, it is moral barriers that negatively affect their accessibility for MSM.

Key words: MSM, stigma, HIV, gay community, discrimination, prevention, inclusion, moral responsibility.

Маликов В. В.

ПРАВСТВЕННЫЕ БАРЬЕРЫ НА ПУТИ К ПРОФИЛАКТИКЕ
ВИЧ-ИНФЕКЦИИ В КЛЮЧЕВОЙ ГРУППЕ МСМ:
СОВРЕМЕННЫЙ ВЫЗОВ В УСЛОВИЯХ
КОНЦЕНТРОВАННОЙ ЭПИДЕМИИ В УКРАИНЕ

В этой статье анализируются нравственные барьеры на пути к получению услуг профилактики ВИЧ-инфекции для геев и бисексуалов. Негативные стереотипы, стигматизация и ксенофобия, связанные с ВИЧ и гомосексуальностью, интериоризированная гомофобия усиливают скрытый характер эпидемии ВИЧ среди сообщества. В условиях равенства, специфичности, гибкости и бесплатности услуг профилактики ВИЧ именно нравственные барьеры негативно влияют на их доступность для ключевой группы МСМ.

Ключевые слова: МСМ, стигма, ВИЧ, гей-сообщество, дискриминация, профилактика, инклюзия, моральная ответственность.

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОГО ЛІДЕРА Н. МАКІАВЕЛЛІ ЯК ДИДАКТИЧНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Проблема збереження Україною статусу суб'єкту міжнародних відносин у 2014–2021 рр. виявилася, значною мірою, зумовленою поведінкою вітчизняної пострадянської політичної еліти. Згідно визначення, запропонованого Джеймсом Мейсом, головною ознакою цієї соціальної групи є так званий «культ непрозорості», що передбачає домінування особистих інтересів над державними, недбале виконання службових обов'язків, дезінформацію широкої громадськості щодо реального стану міжнародного і соціально-економічного становища держави [1, с. 18-19]. Однак, захист стратегічних інтересів України в умовах геополітичного протистояння між Організацією Північно-атлантичного договору (НАТО) і Організацією договору про колективну безпеку (ОДКБ) зумовлює необхідність оновлення національного політикуму, в тому числі використовуючи можливості системи вищої освіти.

Виховання і підготовка нового покоління українського політичного класу має відбуватися з врахуванням світового досвіду,

раціонального використання здобутків політичної культури провідних держав світу. Зокрема, потребує об'єктивного переосмислення концепція ідеального політичного лідера, запропонована видатним мислителем епохи Відродження Нікколо Макіавеллі (1469–1527). У 1532 р. побачив світ його трактат «Володар» [2, с. 62]. Автор оприлюднив консеквенціальну методологію здобуття і утримання політичної влади, що згодом отримала назву «макіавеллізм» [3]. Тривалий час європейська філософська думка вживала цей термін з негативною конотацією і ототожнювала з політикою «отрути і кинджалу». Не заперечуючи неоднозначність певних положень висловлених Н. Макіавеллі зауважимо, що неупереджена етична оцінка його інтелектуальної спадщини можлива лише за умов врахування конкретних історичних умов за яких жив і працював автор «Володаря».

Наприкінці XV – у першій половині XVI ст. Апеннінський півострів перетворився на арену збройного протистояння між Францією, Іспанією та Священною Римською імперією за право володіння Італією. Військові дії протягом 1494–1559 рр. спустошили країну і перетворили італійські міста-держави на аутсайдерів європейської великої політики. За таких умов значна частина італійської інтелігенції вбачала вихід із затяжної військово-політичної кризи у встановленні за будь-яку ціну сильної централізованої держави, що мала забезпечити стабільний економічний розвиток суспільства. Виразником інтересів цієї

верстви населення Італії став Н. Макіавеллі. У своєму трактаті він зобразив прагматичного політика, який використовуючи історичний досвід боротьби за владу здатний стати загальнонаціональним лідером і об'єднати країну.

Узагальнюючи характеристику ідеального політика наведену у «Володарі», слід виділити наступні особисті риси лідера:

- патріотизм;
- підпорядкування своїх прагнень державним інтересам;
- усвідомлення особистої відповідальності за ухвалені рішення і їхні віддалені наслідки;
- раціональний світогляд;
- аналітичний розум;
- рішучість і сміливість;
- вміння керувати власними емоціями;
- доскональне знання військової справи;
- схильність до гнучких політичних рішень;
- вміння адекватно оцінювати можливості наявних людських ресурсів;
- здатність ігнорувати загальноприйняті норми моралі заради інтересів держави [4, 5, 6].

Таким чином, «Володар» зберігає свою актуальність і на початку ХХІ ст. Трактат пропонує сучасним фахівцям з політології, державного права, філософії, психології і педагогіки широке поле

для наукової дискусії стосовно теоретичної цінності і практичної значущості концепції ідеального політичного лідера Н. Макиавеллі.

Список літератури: 1. Мейс Дж. Україна як постгеноцидна держава або як успадковані від СРСР структури блокують будь-які реальні реформи / Джеймс Мейс. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2003. – № 493 : Держава та армія. – С. 13–28. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9760> (дата звернення 18.10.2021). 2. Коннелл Уильям Дж. Когда Макиавелли написал «Государя» : хронология начала и окончания работы // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. Сборник статей. – Москва : Институт всеобщей истории РАН, 2013. – С.43–73. – Режим доступу : <https://igh.ru/publications/76?locale=ru> (дата звернення 18.10.2021). 3. Макиавелли Н. Государь // Макиавелли Н. // Избранные сочинения. – Москва : Художественная литература, 1982 – С.301–379 – Режим доступу : http://publ.lib.ru/ARCHIVES/M/MAKIAVELLI_Nikkolo/_Makiavelli_N..html (дата звернення 18.10.2021). 4. Циватый В. Г. Дипломатический инструментарий Н. Макиавелли и институционализация дипломатической деятельности западно-европейских государств раннего Нового времени // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. Сборник статей. – Москва : Институт всеобщей истории РАН, 2013. – С.271–285. – Режим доступу : <https://igh.ru/publications/76?locale=ru> (дата звернення 18.10.2021). 5. Баренбойм П. Макиавелли.

Москва. Флорентийское общество (к двадцатилетию создания в Москве Флорентийского общества). / Баренбойм П. – Москва : ЛУМ, 2020. – 404 с. – Режим доступа : http://www.florentine-society.ru/pdf/Barenboim_-_Machiavelli._Moskva._FO.pdf (дата звернення 18.10.2021). 6. Андреев М. Л. Никколо Макьявелли в культуре Возрождения: Препринт WP6/2008/03. / Андреев М. Л. – Москва : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. – 36 с. – Режим доступа : https://www.hse.ru/data/2010/05/05/1216432134/WP6_2008_03.pdf (дата звернення 18.10.2021).

Bibliography (transliterated): 1. Meis Dzh. Ukraina yak posthenotsydna derzhava abo yak uspadkovani vid SRSR struktury blokuiut bud-yaki realni reformy / Dzheims Meis. // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». – 2003. – № 493 : Derzhava ta armiiia. – S. 13–28. – Rezhym dostupu : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/9760> (data zvernennia 18.10.21). 2. Konnell Uyliam Dzh. Kohda Makyavelly napysal «Nosudaria» : khronolohyia nachala y okonchanyia raboty // Perechytvaia Makyavelly. Ydey y polytycheskaia praktyka cherez veka y strany. Sbornyk statei. – Moskva : Ynstytut vseobshchei ystoryy RAN, 2013. – S.43–73. – Rezhym dostupu : <https://igh.ru/publications/76?locale=ru> (data zvernennia 18.10.21). 3. Makyavelly N. Nosudar // Makyavelly N. // Yzbrannyye sochyneniya. – Moskva : Khudozhestvennaia lyteratura, 1982 – S.301–379 – Rezhym dostupu : http://publ.lib.ru/ARCHIVES/M/MAKIAVELLI_Nikkolo/_Makiavelli_N..html (data zvernennia

18.10.2021). 4. Tsyvatyi V. N. *Dyplomatycheskyi ynstrumentaryi N. Makyavelly y ynstytutsyonylyzatsyia dyplomatycheskoi deiate-
lnosty zapadnoevropeiskykh hosudarstv ranneho Novoho vremeny //*
Perechytvaia Makyavelly. Ydey y polytycheskaia praktyka cherez
veka y strany. Sbornyk statei. – Moskva : Ynstytut vseobshchei
*ystoryy RAN, 2013. – S.271–285. – Rezhym dostupu :[https://igh.ru/
publications/76?locale=ru](https://igh.ru/publications/76?locale=ru) (data zvernennia 18.10.2021).*

5. Barenboim P. *Makyavelly. Moskva. Florentyiskoe obshchestvo (k
dvadtsatyletyiu sozdaniya v Moskve Florentyiskoho obshchestva). /*
Barenboim P. – Moskva : LUM, 2020. – 404 s. – Rezhym dostupu :
*[http://www.florentine-society.ru/pdf/Barenboim_-
Machiavelli.
Moskva._FO.pdf](http://www.florentine-society.ru/pdf/Barenboim_-_Machiavelli._Moskva._FO.pdf) (data zvernennia 18.10.2021).*

6. Andreev M. L. *Nykkolo Makiavelly v kulture Vozrozhdeniya: Preprynt WP6/2008
/03./ Andreev M. L. – Moskva : Yzd. dom HU VShЭ, 2008. – 36 s.
– Rezhym dostupu : [https://www.hse.ru/data/2010/05/05/12164321
34/WP6_2008_03.pdf](https://www.hse.ru/data/2010/05/05/1216432134/WP6_2008_03.pdf) (data zvernennia 18.10.2021).*

Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К.

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОГО ЛІДЕРА
Н. МАКІАВЕЛЛІ ЯК ДИДАКТИЧНА СКЛАДОВА
ПРОЦЕСУ ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

У пропонованій статті розглянуто проблему використання інтелектуальної спадщини видатного мислителя епохи Відродження Нікколо Макіавеллі (1469–1527), як інструменту

підготовки нової політичної еліти України. Автори статті розглядають концепцію ідеального політичного лідера Н. Макіавеллі як модель виховання у політичного класу України якостей, що дозволять їй зберегти власну державність в умовах цивілізаційного протистояння.

Ключові слова: макіавеллізм, політична еліта, прагматизм, ідеальний політик, лідер.

Motenko Ya. V., Shyshkina Ye. K.

THE MACHIAVELLY'S CONCEPTION OF IDEAL LEADER AS A
DIDACTICS COMPONENT OF THE POLITICAL ELITE
RENOVATION PROCESS IN UKRAINE

In the paper the problem of Ukrainian political elite renovation is examined. It is investigated the intellectual heritage of Niccolo Machiavelli (the prominent thinker of Renaissance) as an instrument of social transformation. The authors of the article consider Machiavelli's conception of ideal political leader as a model of developing in political class of Ukraine such qualities which could allow them to save independent state system in the conditions of civilization confrontation.

Key words: machiavellism, political elite, pragmatism, ideal politician, leader.

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОГО ЛІДЕРА
Н. МАКІАВЕЛЛІ КАК ДИДАКТИЧЕСКАЯ
СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОЦЕССА ОБНОВЛЕНИЯ
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ УКРАИНЫ

В данной статье рассматривается проблема использования интеллектуального наследия выдающегося мыслителя эпохи Возрождения Н. Макиавелли (1469–1527) как инструмента подготовки новой политической элиты Украины. Авторы статьи рассматривают концепцию идеального политического лидера Н. Макиавелли как модель воспитания у политического класса Украины качеств, которые позволят ему сохранить собственную государственность в условиях цивилизационного противостояния.

Ключевые слова: макиавеллизм, политическая элита, прагматизм, идеальный политик, лидер.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСТОСУНКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ

Найголовнішою здібністю людини в ХХІ столітті є креативність. Саме вона переважає в переліку soft-skills, якими має володіти сучасний фахівець незалежно від сфери діяльності. Креативність – це здатність продукувати нові ідеї та знаходити оригінальні рішення до поставлених завдань. Це здатність відступати від традиційних систем мислення і відсутність страху невдач. Це також – особиста необхідність творчої самореалізації. Креативність стимулюється конкуренцією, яка також базується на унікальності, першості та нестандартності мислення, і сьогодні це стосується сфер бізнесу, політики, культури, мистецтва. Необхідність зміни мислення також пов'язана з сучасним ритмом життя та новими глобальними викликами, які постають перед людством (як пандемія COVID-19 та необхідність онлайн освіти).

Після публікації книги Річарда Флориди «Креативний клас: люди, що створюють майбутнє» [2] поняття «креативний клас» активно використовується в науковому полі для позначення тої частини населення, яке рухає вперед інноваційні сектори

економіки. Це клас, що займається інноваційними розробками в різних областях, люди, здатні продукувати нове, творчий потенціал яких вище порівняно з іншими. Тому для освіти сьогодні є актуальним питання вивчення шляхів та засобів виховання креативності, здатності мислити без обмежень, уникати стандартизованості, здібностей до аналітичної логіки та варіативності мислення.

Відома промова Кена Робінсона «Killing Creativity» («Вбиваючи креативність») містить наступну важливу думку: «Все наше майбутнє – це креативність, культура і освіта» [1]. Нова освіта має створювати таку організацію навчання, яка сприяє створенню умов для творчої роботи. Цьому допомагає застосування певних інструментів організації процесу освіти. Чи можна розвинути креативність? Так, особливо сприятливим періодом для цього вважається дитячий і підлітковий вік. Чи можна в середовищі університету сприяти створенню творчої атмосфери? Так, це можливо. Нище зазначений перелік застосунків – це приклад осучаснення освітнього процесу при викладанні дисципліни «Історія та культура України» першокурсникам, до якого з радістю долучаються студенти, позбуваючись «паралічу творчості» та страху публічної демонстрації своїх думок.

Здатність до варіативності мислення – це здатність передати зміст повідомлення іншими засобами. Створення презентацій – це чудовий прийом розвитку творчості у студентів, що стимулює

візуальне мислення. Програми *Microsoft PowerPoint*, *Apple Keynote*, *Google Slides*, *Canva*, *LibreOffice Impress* дозволяють створити візуальне оформлення своєї доповіді, а також сприяють вмінню виділення основних ідей, котрі й виводяться на слайди.

Програма *My Simple Show* – дозволяє створити власний відеоролік з поясненням до нього. Обирається сюжетна лінія, пишеться сценарій, додається графіка, звук. В програмі *Pixton* можна створити власний комікс до своєї презентації.

Для історичних дисциплін (і не лише), гарним помічником в роботі може стати *ZeeMaps*, за допомогою якого можна візуалізувати різну інформацію, подати біографію культурного, політичного, історичного діяча чи розповісти історію якогось винаходу. Карта створюється, публікується, нею можна ділитися. Схожим є сервіс *myHistro*, який дозволяє поєднувати мультимедійні файли з мапою. Так створюються інтерактивні картографії.

Mentimetr забезпечує контакт з аудиторією, зворотній зв'язок з викладачем та узагальнення пройденого матеріалу. Ця програма використовується в режимі реального часу. Цікавим є така функція Ментіметру, як створення інтерактивної презентації завдяки мозковому штурму. На лекції з філософських засад культурології, студентам було запропоновано написати одну-дві асоціації з словом «культура». Результат був показово різним в різних групах: для одних – культура асоціювалася з мистецтвом, тому програма вивела на екран великим шрифтом «Мона Лізу»,

«Чорний квадрат» та Нотр-Дам де Пари. Для других, перші асоціації з культурою – це рівень життя, цивілізація, гідність, свобода. Для третіх, культура – це соціум, комунікація та етика. Результати інтерактиву виявилися цікавими і для самих студентів, вони жваво обговорювали отриману спільну карту думок і те, як багато дефініцій має культура.

Так само для командної гри корисний *Padlet* – інтерактивна дошка для спільної роботи. На Падлет разом можна завантажувати документи, відео, записувати ідеї. У вигляді інтерактивної стіни програма пропонує холст, колонки, стрічку, хронологію та мапу. *MindLine* дозволяє створити ментальну карту (*mind map*) та ділитися нею. Так само для командної роботи цікавий *RealtimeBoard* – сервіс для командної роботи над завданням. Це онлайн-дошка, що дозволяє разом працювати, малювати схеми, клеїти стікери та спілкуватися.

Опитування чи вікторину в режимі реального часу дозволяє зробити програма *Kahoot!* Це ігрова платформа, створена ще в 2012 році студентами Норвежського університету природознавчих і технічних наук і заснована на виборі відповіді з запропонованих варіантів за певний час. Програма виводить на екран лідерів, сприяє змаганням та виявляє слабке розуміння у групи певних пройдених тем.

Ресурс *Vialogues* працює з відео-контентом з Інтернету. Той же YouTube сьогодні містить неймовірну кількість корисних

освітніх відеороликів, інтерв'ю тощо. Обране відео завантажується в програму, модератор створює опис, проблему, ставить питання та модерує дискусію доданих учасників до такого «віалогу».

Сучасні технології можуть бути корисними, дозволяють допомагати висловлювати творчі ідеї, працювати над проектами, структурувати думки, шукати асоціації. В XXI столітті креативна діяльність стає основним ресурсом, залишаючи далеко позаду матеріальні ресурси, а креативний клас формує нові цінності, нову комунікацію, нову атмосферу, а значить і нові спектри можливостей для власного розвитку. Креативність не лише дозволяє виходити з кризових ситуацій та вирішувати складні питання відповідно до виклику часу. Креативність урізноманітнює життя, розширює світогляд та кордони мислення людини. Це – шлях до реалізації себе кожними індивідом.

Список літератури: 1. Чи пригнічують школи креативність? Відповідь Кена Робінсона. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – URL: <https://creativecountry.org/robinsone-creative/> (оригінальне відео доповіді: <https://www.youtube.com/watch?v=XSu38uFEVuI>). 2. Флорида Р. Креативный класс: Люди, которые создают будущее. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. 384 с. 3. Яковенко Т. Щодо проблеми розвитку креативності студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – URL: <https://creativecountry.org/student-pedagog/>.

Bibliography (transliterated): 1. Chy pryhnychuiut shkoly

kreatyvnist? Vidpovid Kena Robinsona. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu. – URL: <https://creativecountry.org/robinsone-creative/> (original video: <https://www.youtube.com/watch?v=XSu38uFEVuI>). (in Ukrainian). 2. Florida R. (2016). Kreativnyj klass: Lyudi, kotorye sozdayut budushhee. M.: Mann, Ivanov i Ferber. 384 p. (in Russian). 3. Iakovenko T. Shchodo problemy rozvytku kreatyvnosti studentiv inzhenerno-pedahohichnykh spetsialnostei. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu. – URL: <https://creativecountry.org/student-pedagog/>. (in Ukrainian).

Петугіна О. О., Міщенко М. М.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСТОСУНКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ

В статті пропонується огляд комп'ютерних застосунків, які можуть бути корисними для розвитку креативності у студентів під час навчання. Піднімається питання важливості креативності як однієї з найважливіших «гнучких здібностей» поруч з професійними, а також розкривається поняття Р. Флориди «креативний клас» та наголошується на важливості нової освіти для його становлення.

Ключові слова: креативність, креативний клас, soft skills,

інновації, варіативність мислення, асоціації, навчальний процес, візуалізація, інтерактив, командна робота.

Petutina O. O., Mishchenko M. M.

USING COMPUTER APPLICATIONS FOR DEVELOPING THE CREATIVE THINKING OF STUDENTS

This article provides an overview of computer applications that can be useful for developing creativity in students during their studies. The author raises the question of the importance of creativity as one of the most important «flexible abilities» alongside professional ones, and also reveals the concept of «creative class» by R. Florida and notes the importance of new education for its formation.

Key words: creativity, creative class, soft skills, innovation, variability of thinking, associations, learning process, visualization, interactive, teamwork.

Петутина Е. А., Мищенко М. Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ

В статье предлагается обзор компьютерных приложений, которые могут быть полезны для развития креативности у

студентів во время обучения. Поднімається вопрос о важности креативности как одной из важнейших «гибких способностей» рядом с профессиональными, а также раскрывается понятие Р. Флориды «креативный класс» и отмечается важность нового образования для его становления.

Ключевые слова: креативность, креативный класс, soft skills, инновации, вариативность мышления, ассоциации, обучающий процесс, визуализация, интерактив, командная работа.

УДК 314.04

Скляр В. М.

м. Харків, Україна

ЗМІНИ ЕТНОМОВНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (1959–1989 рр.)

Сучасна Україна є не лише посттоталітарною та постгеноцидною, але й постколоніальною країною. На етномовну ідентичність населення сучасної України інерційний вплив продовжують мати етномовні процеси попередньої доби бездержавності. Тому, одним із нагальних завдань сучасного українознавства є дослідження етномовних процесів в Україні у добу бездержавності, насамперед у другій половині ХХ ст. Важливе значення для проведення наукових студій щодо етномовної

проблематики має аналіз статистичних матеріалів переписів населення України 1959, 1970, 1979, 1989 рр. Якраз аналіз цих статистичних даних дозволяє визначити основні тенденції та напрями змін етнічного складу та мовної структури населення України другої половини ХХ ст.

В умовах бездержавності України чужинецькі держави обмежували розвиток української ідентичності та проводили насильницьку політику мовної та етнічної асиміляції українства. Особливо активно цю політику здійснювала російська влада. Російщення України – це послідовна політика російської влади (як царської, так і радянської), спрямованої на повне підпорядкування України та українства, з метою поглинання шляхом асиміляції та перетворення його на росіян, тобто в частину «русского міра», де немає місця Незалежній Україні.

Такі зміни стали безпосереднім результатом становища українців в Україні у добу бездержавності як масового етносу (підпорядкованої більшості), а росіян – як домінуючої меншості. За визначенням американського науковця Р. Скемергона домінуюче становище в суспільстві може займати як більшість, так і меншість. В умовах бездержавності домінуючою може бути «група меншості», більшість займає підпорядковане становище, тобто є «масовим етносом» [1, с. 456].

У добу бездержавності України на зміни етнічного складу та мовної структури її населення впливали не лише природний

приріст чисельності українців та росіян, але передусім міграції, а також процеси мовної та етнічної асиміляції українства. Радянська міграційна політика «обміну кадрів» призвела до масового переселення українців за межі України, насамперед у кліматично несприятливі північні та східні регіони Росії, де вони внаслідок етнічної асиміляції вже в другому поколінні перетворювалися на росіян не лише безпосередньо в Росії, але й в інших союзних республіках. Навпаки, на територію України, насамперед до урбаністичного середовища масово переселялися росіяни.

Як свідчить аналіз статистичних матеріалів переписів, за 1959–1989 рр. відбулося зростання чисельності українців досить низькими темпами лише за рахунок збільшення числа міських українців на тлі інтенсивного скорочення числа сільських українців завдяки депопуляції. Негативно впливали на зростання чисельності українців також і масові міграції за межі України та асиміляційні процеси – зросійщення українців. Навпаки, за 1959–1989 рр. спостерігалось інтенсивне збільшення чисельності росіян і не лише завдяки природному приросту, а якраз за рахунок масової міграції та етнічної асиміляції (зросійщення) українців та етнічних меншин, окрім росіян.

За 30 років (1959–1989) загальна чисельність українців у цілому в Україні збільшилася на 16,36% (5 260,6 осіб), з 32 158,5 тис осіб до 37 419,1 тис. осіб. При цьому, це зростання припадало переважно на 1959–1970 рр. – 3 125, 4 тис. особи, що складало

59,41% загального приросту числа українців за 1959–1989 рр. До того ж, протягом 1970–1989 рр. за приростом чисельності як у відносних, так навіть і в абсолютних показниках у цілому в Україні українці поступалися росіянам, відповідно, 6,05% (2 135,2 тис. осіб) та 24,43% (2 229,3 тис. осіб). У цілому за 1959–1989 рр. загальна чисельність росіян в Україні збільшилася на 60,14% (4 264,8 тис. осіб), з 7 090,8 тис. осіб до 11 355,8 тис. осіб [2]. Варто підкреслити, що темпи приросту чисельності росіян в Україні за цей період виявилися навіть вищими, ніж темпи зростання чисельності росіян безпосередньо у Російській Федерації.

Тобто, загальна чисельність населення України протягом 70-х–80-х рр. ХХ ст. зростала переважно не за рахунок українців, а якраз за рахунок росіян. Тому, рівень частки українців в етнічному складі населення України поступово, але неухильно скорочувався на тлі помітного зростання рівня частки російської етнічної меншини. Особливо активно зростала чисельність росіян в абсолютних показниках у Криму, Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях, а також у Києві. До того ж, на пів-острові за 1959–1989 рр. їхня чисельність навіть подвоїлася. Понад половина всіх росіян в Україні зосереджувалася в Криму та Донбасі, і це більше, ніж в інших 22-х областях та Києві разом взятих [2].

Окрім росіян, до України мігрували представники етносів

союзних республік та автономій, які в умовах дисперсного розселення та розповсюдження екзогамії (міжетнічних шлюбів) зазнавали не природної мовної та етнічної українізації, а російщення. Визначальною ознакою домінантності етносу, природно – більшості, неприродно (штучно) – меншості є низький рівень розповсюдження двомовності. Для домінантного етносу вона просто зайва. Двомовність є характерною ознакою етнічних меншин та підпорядкованої більшості (масового етносу), як і у випадку українців в умовах бездержавності.

Варто підкреслити, що протягом 1959–1989 рр. мовна структура населення України змінювалася не на користь україномовного, а на користь російськомовного населення. За цей час приріст чисельності україномовного населення як у відносних, так і в абсолютних показниках досить істотно поступався російськомовному населенню, відповідно, 8,86% (2 709,6 тис. осіб) та 66,12% (6 726,2 осіб). Частка україномовного населення серед приросту загальної чисельності населення України за цей час складала лише 28,27%, а рівень частки російськомовного населення досягав 70,19% [2]. Тому, загальна чисельність всього населення України за 1959–1989 рр. зростала переважно за рахунок російськомовного, а не україномовного населення. Тобто, відбувалося інтенсивне російщення України.

За цей час рівень частки російськомовного населення серед усього населення України збільшився з 24,30% до 32,84%. Тобто,

якщо в 1959 році кожен 4-й мешканець України належав до російськомовного населення, то в 1989 році – вже кожен 3-й. Навпаки, рівень частки україномовного населення зазнав помітного скорочення – з 72,99% до 67,53%. Однак, рівень частки росіян серед загальної чисельності населення України, попри зростання, залишався помітно нижчим, відповідно, 16,94% та 22,07%, а рівень частки українців, навпаки вищим, незважаючи на скорочення, відповідно, 76,81% та 72,73% [2]. Тобто, спостерігалися досить значні відмінності між етнічним та мовним складом населення України, якраз внаслідок політики російщення.

За 1959–1989 рр. особливо активно відбувалася заміна україномовного населення на російськомовне в Донбасі. Так, чисельність україномовного населення у Донецькій області зменшилася на 14,26% (270 028 осіб) на тлі інтенсивного зростання чисельності російськомовного населення – на 56,90% (1 303,3 тис осіб). Таке ж співвідношення у динаміці чисельності україномовного та російськомовного населення було і в Луганській області, відповідно, 20,56% (257,8 тис. осіб) та 39,29% (663,0 осіб) [2].

Отже, зміни етномовної структури населення України в добу бездержавності відбулося не в результаті природних етномовних процесів, а стали безпосереднім наслідком довготривалої й цілеспрямованої політики російщення. Головним результатом етномовних процесів в Україні за радянських часів, насамперед в урбаністичному середовищі, стала деукраїнізація. Її

безпосереднім проявом стало зниження питомої ваги українців та україномовного населення серед загальної чисельності населення України. І, навпаки, рівень частки росіян та російськомовного населення невпинно зростає. Тобто, фактично зміни етномовного складу населення України за часів бездержавності, насамперед за радянської доби, означали не що інше, як заміну українців та україномовного населення на росіян та російськомовне населення.

Список літератури: 1. Скемергон Р. Етнічність і меншини / Р. Скемергон // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 455–457. 2. Розрахунки автора за статистичними матеріалами переписів населення України.

Bibliography (transliterated): 1. Skemerhon R. Etnichnist i menshyny / R. Skemerhon // Natsionalizm: Antolohiia / Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – K.: Smoloskyp, 2000. – S. 455–457. 2. Rozrakhunky avtora za statystychnymy materialamy perezysiv naseleennia Ukrainy.

Скляр В. М.

ЗМІНИ ЕТНОМОВНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (1959–1989 рр.)

Визначено чинники, які впливали на формування української ідентичності за часів бездержавності України.

Окреслено вплив політики російщення радянських часів на зміни етномовної структури населення України. Опираючись на аналіз статистичних матеріалів переписів населення, розкрито динаміку чисельності українців, україномовного населення, росіян та російськомовного населення за 1959–1989 рр.

Ключові слова: Україна, етномовні процеси, етнічний склад та мовна структура населення, російщення, переписи населення.

Sklyar V. M.

CHANGES IN THE ETHNOLOGICAL COMPOSITION OF THE POPULATION OF UKRAINE (1959–1989)

The factors that influenced the formation of Ukrainian identity during the statelessness of Ukraine are identified. The influence of the policy of Russification of the Soviet times on the changes of the ethnolinguistic structure of the population of Ukraine is outlined. Based on the analysis of statistical materials of population censuses, the dynamics of the number of Ukrainians, Ukrainian-speaking population, Russians and Russian-speaking population for 1959-1989 is revealed.

Key words: Ukraine, ethnolinguistic processes, ethnic composition and language structure of the population, Russification, population censuses.

Скляр В. Н.

ИЗМЕНЕНИЯ ЭТНОЯЗЫКОВОГО СКЛАДА НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ (1959–1989 гг.)

Определены факторы, которые влияли на формирование украинской идентичности в период безгосударственности Украины. Обозначено влияние политики русификации советских времен на изменения этноязыковых структур населения Украины. Опираясь на анализ статистических материалов переписей населения, раскрыта динамика численности украинцев, украиноязычного населения, русских и русскоязычного населения за 1959-1989 гг.

Ключевые слова: Украина, этноязыковые процессы, этнический состав и языковая структура населения, русские, переписи населения.

УДК 37.01/09:378

*Ткаченко С. С., Гутник М. В.
м. Харків, Україна*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЖІНОК

Гендерне питання завжди гостро стояло у можливостях здобуття освіти, особливо технічного спрямування. Згідно з визначенням від ООН Жінки [1], гендерна рівність означає, що

жінки і чоловіки мають рівні умови для повноцінної реалізації своїх прав людини, а також участі в процесах і користуванні результатами економічного, соціального, культурного і політичного розвитку.

У 18 ст., коли територія сучасної України ще залишалася у тому числі під владою Російської імперії, дівчата офіційно змогли здобувати освіту за часи Петра I. У 1724 р. черницям наказувалося виховувати сиріт і навчати їх грамоті. Величезним проривом у жіночій освіті у імперії стала поява Смольного інституту. За наказом Катерини II «Товариство, що виховувало благородних дівчат» відкривалося 05 травня 1764 р., і туди вступило 200 вихованок. Як і будь-яка освітня організація, Смольний інститут почав поступово розширюватись. Вже 13 січня 1765 р. у ньому було відкрито училище для 240 юних дівчат «міщанського звання». На теренах сучасної України інститути шляхетних дівчат з'явилися на початку 19 ст. за ініціативи та коштом місцевого дворянства: у Харкові (1812 р.), Полтаві (1818 р.), Одесі (1829 р.), Керчі (1836 р.), Києві (1838 р.). За мету ставилася підготовка «гарних дружин і корисних матерів родин». Це були закриті навчальні заклади, розраховані на доньок дворян, офіцерів та купців 1-ї і 2-ї гільдій. Оплата навчання у таких інститутах була доволі високою – від 650 руб. на рік у Харкові й до 1000 руб. на рік в Одесі. Приймали дівчат у віці 8–12 років; повний курс був 6-річним із поділом на три класи. Основна увага приділялася гуманітарному й естетичному (музика,

танці) напрямам освіти, домоводству та рукоділлю. Існував педагогічний клас (пепіньєрок), по закінченню якого видавався диплом домашньої вчительки.

Після смерті Катерини II жіночою освітою, а точніше, її зачатками, почало займатися Відомство установ імператриці Марії. Усі курси, школи та училища для дівчат, що перебували під контролем відомства, по-перше, давали лише середню освіту, по-друге, більше уваги приділяли моральному вихованню – «серйозним наукам» дівчат не навчали. За Олександра II у губернських містах почали з'являтися школи, освітня програма яких була наближена до гімназійної. Наказ про заснування першого жіночого училища «для приходять дівичь» (тобто не пансіону) був виданий у Петербурзі 15 (27) березня 1858 року. Після 1858 р. за проектом М. Вишнеградського почали відкриватися і жіночі училища – але це все ще не було вищою освітою.

Впродовж 1859–1863 рр. за ініціативи інтелігенції було засновано недільні школи; найвідоміша з них – жіноча школа Х. Д. Алчевської у Харкові, що функціонувала понад 50 років.

З 1860 р. в аудиторіях Петербурзького, Харківського, Київського. університетів і столичної Медико-хірургічної академії навчалися жінки. У 1861р. міністерство народної освіти Російської імперії з'ясувало думку професорських корпорацій із цього питання. Університети (за винятком Московського й Дерптського) підтримали ідею допуску жінок до навчання та іспитів на вчений

ступінь. Однак політична поліція пов'язала наявність перших слухачок зі студентськими актами протесту. Університетський статут 1863 р. не надав жінкам можливості здобувати вищу освіту. Для її здобуття вони виїжджали на навчання до Європи. Влітку 1873 р. у Цюрихському університеті здобували освіту 103 жінки – піддані Рос. імперії, серед яких 43 – з українських губерній. Наполегливе лобювання жіночими гуртками можливості отримувати вищу освіту безпосередньо в Росії та побоювання поширення антиурядової пропаганди серед закордонних студенток вплинули на позицію уряду Російської імперії, який дозволив організацію професорами університетів систематичних Вищих жіночих курсів.

З 1906 р. жінкам дозволили навчатися в державних університетах на правах вільних слухачок: Київський відвідували 330 осіб, Одеський – 170, Харківський – 540, однак з 1908 р. вступ жінок до університетів знову заборонили. З 1915 р. в умовах воєнного часу Рада міністрів Російської імперії дозволила деяким університетам прийом жінок на вільні вакансії, із 1916 р. цю практику поширили на всі університети [2]. Чимало провідних учених-хіміків Харківського університету, такі, як О. Альбіцький, Г. Тимофєєв, Є. Хотінський, брали активну участь у роботі Вищих жіночих курсів («Вищих жіночих курсів товариства взаємодопомоги трудящих») та жіночого медичного інституту.

Розуміючи необхідність підвищення ролі жінки у суспіль-

ному житті та підтримуючи прогресивні суспільно-політичні настрої у гендерному питанні, І. П. Осипов спрямовував свої прагнення на всебічне залучення жіноцтва до оволодіння знаннями та участі у наукових дослідженнях. Одним із перших кроків у цьому напрямку стала активна участь професора І. П. Осипова у відкритті та подальшій діяльності Вищих сільськогосподарських курсів для жінок у м. Харкові, на яких учений читав лекції з хімії.

Зважаючи на втрати Першої світової війни чоловіків, як студентів так і дипломованих інженерів та технологів, що підлягали військовому призову постало питання щодо залучення до отримання вищої технічної освіти жінок. У 1916 р. Навчальним комітетом Харківського технологічного інституту під головуванням професора І. П. Осипова було скеровано звернення до Міністерства народної освіти із мотивованою пропозицією про допуск до навчання у цьому навчальному закладі жінок. Таким чином, у Харкові за активної участі Південноросійського товариства технологів було відкрито перший на теренах сучасної України жіночий політехнічний інститут. Урочисте відкриття відбулося 14 листопада 1916 р. До того часу був розроблений проект статуту, правила прийому, навчальні програми. У місцевій газеті «Південний край» були опубліковані правила прийому до Харківського жіночого політехнічного інституту. Цікаво, що вступ проводився без іспитів, а плата за навчання складала 200 карб. на рік. Це повідомлення викликало неабияку зацікавленість у

жіноцтва. Лише за тиждень оплати за майбутнє навчання внесли 275 слухачок. Почали поступати пожертвування на користь навчального закладу, були проведені вибори адміністрації. Директором було обрано професора І. П. Осипова, який обіймав посаду директора ХТІ. Він був палким прихильником і діячем жіночої освіти в Харкові. Заступником директора новоствореного закладу – професора В. Х. Гербурт-Гейбовича [3, с.110].

Набір до інституту продовжувався протягом усього навчального року, і вже станом на 1 січня 1917 р. чисельність слухачок сягнула 465 осіб. Незначну частину зарахованих до навчання складали чоловіки, яким було дозволено вступ до цього закладу як вільнослухачам. Протягом часу існування усього до ХЖПІ поступило близько 1750 осіб. Основу кадрового складу ХЖПІ представляли викладачі ХТІ. Новий навчальний заклад складався з механічного та інженерно-будівельного відділень [4].

Революційні події 1917–1920 рр. призвели до згорання діяльності ХЖПІ у березні 1919 р. та подальшого переведення е січні 1920 р. його студенток до ХТІ [4]. Треба зазначити, що суспільно-політична та економічна ситуація не сприяла продовженню їхнього навчання. Лише незначна частина дійсно самовідданих жінок, які в непростих умовах лихоліття та розрухи все ж таки спромоглися отримати вищу технічну освіту.

Список літератури: 1. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment for Women. Електронний ресурс.

Режим доступу <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm> (дата доступу 30.10.2021). 2. Зинченко Н. Е. Женское образование в России: Ист. Очерк / Николай Зинченко. – Санкт-Петербург : Коммерч. скоропеч., ценз. 1901. – 46 с. 3. Gutnyk M. Development of technical education in the city of Kharkov: the contribution of Vikentii Khomych Gerburt-Geibovych // Часопис української історії. – Київ, 2019. – Вип. 40. – С. 102-112. – doi. 10.17721/2522-4611.2019.40.13. 4. Камчатний В. Г. Науково-освітній доробок професора І. П. Осипова (1855–1918 рр.) в галузі хімії : монографія / В. Г. Камчатний. – Харків : Золоті сторінки, 2018. – 232 с.

Bibliography (transliterated): 1. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment for Women. URL: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm> (data dostupu 30.10.2021). 2. Zinchenko N.E. Zhenskoe obrazovanie v Rossii: Ist. Ocherk / Nikolaj Zinchenko. – Sankt-Peterburg : Kommerch. skoropech., cenz. 1901. – 46 s. 3. Gutnyk M. Development of technical education in the city of Kharkov: the contribution of Vikentii Khomych Gerburt-Geibovych // Chasopis ukraïns'koï istoriï. – Kiïv, 2019. – Vip. 40. – S. 102-112. – doi. 10.17721/2522-4611.2019.40.13. 4. Kamchatnij V. G. Naukovo-osvitnij dorobok profesora I. P. Osipova (1855–1918 rr.) v galuzi himiï : monografija / V. G. Kamchatnij. – Harkiv : Zoloti storinki, 2018. – 232 s.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЖІНОК

У статті розглядаються важливі аспекти зародження вищої жіночої освіти на теренах Російської імперії, насамперед в Україні. Протягом ХУІІІ – ХІХ ст. серед керівництва країни, урядовців та професорів сформувалося негативне ставлення до поширення вищої технічної освіти серед жіноцтва. Але незважаючи на всі ці обставини, прогресивні професори, науковці відкрили перші вищі жіночі курси та Жіночий політехнічний інститут у великих містах російської імперії, й зокрема у Харкові.

Ключові слова: вища технічна освіта, жіноча освіта, університети, наказ про освіту, Харківський технологічний інститут, петиція.

Tkachenko S. S., Gutnyk M. V.

HISTORY OF UKRAINIAN HIGHER TECHNICAL EDUCATION FOR WOMEN

The article considers important aspects of the emergence of women's higher education in the Russian Empire, especially in Ukraine.

During the XVIII – XIX centuries the country's leadership, government officials and professors have developed a negative attitude towards the spread of higher technical education among women. But despite all these circumstances, progressive professors, scientists had opened the first women's higher courses and the Women's Polytechnic Institute in largest cities of the Russian Empire, and in particular in Kharkiv.

Key words: higher technical education, women's education, universities, education order, Kharkov Institute of Technology, petition.

Ткаченко С. С., Гутник М. В.

ИСТОРИЯ ВЫСШЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ЖЕНЩИН В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются важные аспекты зарождения высшего женского образования на территории Российской империи, прежде всего в Украине. На протяжении XVIII – XIX ст. среди руководства страны, чиновников и профессоров сформировалось негативное отношение к распространению высшего технического образования среди женщин. Но, несмотря на все эти обстоятельства, прогрессивные профессора, ученые открыли первые высшие женские курсы и Женский политехнический институт в крупных городах Российской империи, и в частности в Харькове.

Ключевые слова: высшее техническое образование, образование для женщин, университеты, указ про образование, Харьковский технологический институт, петиция.

УДК: 37.376

Шаполова В. В., Кохан А. В.

м. Харків, Україна

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПОМОГИ ДІТЯМ У СКЛАДНИХ НЕОНАТАЛЬНИХ ВИПАДКАХ

У 2020 році допомогу у складних неонатальних випадках отримали понад 2 800 тисяч немовлят. В Україні щороку передчасно народжується приблизно 20 тисяч немовлят, тобто кожен 15-й новонароджений.

Останнім часом велика увага надається материнству на рівні вагітності, пологів і дитинства, соціально-психологічному розвитку дитини у зв'язку з матір'ю. Все більше спеціалістів розглядають його як важливий. Причинами цього можуть бути низький рівень народження дітей, зростанням сиріт та дітей від яких відмовились, погіршенням стану здоров'я дітей, нестача соціально-психологічних програм і проектів супроводу сім'ї з дитиною, добудовування відсутньої структури - системи раннього втручання.

Велику роль у аналізі місця матері в освіті ранніх особис-

тісних структур, розуміння включення раннього втручання як одного з напрямів соціально-психологічної роботи з метою допомоги внесли зарубіжні та вітчизняні дослідження та теорії: положення про соціальність розвитку немовлят (Л. С. Виготський); вплив раннього емоційного досвіду дитини на її подальший розвиток (Дж. Боулбі); теорія психології дитинства і генезису спілкування (М. І. Лісіна); концепція взаємодії матері і немовляти (Р. Ж. Мухамедрахімов).

Не дивлячись на зростаючий рівень зацікавленості до психології вагітності та материнства, завчасні пологи і майбутнє становлення материнства – одна з найменш вивчених проблем сучасної психології.

В Україні спостереження за ростом недоношених дітей перебуває в основному тільки під наглядом представників медичних структур. Згідно сучасній термінології, недоношена дитина – це дитина, що народилася до закінчення нормального терміну вагітності (40 тижнів). На цей час близько 5% в Україні становлять недоношені діти від усіх новонароджених дітей. Передчасні пологи – це коли психологічно та фізично вразливі і мати і дитина.

В процесі розмови матері характеризували сильні почуття та негативні емоції, що безпосередньо зв'язані з передчасним народженням дитини. Для деяких жінок розмова, була єдиною можливістю проробити роботу горя та посумувати з причини

травматичного народження дитини, що не входить у рамки норми.

Психічне самопочуття кожної матері, особливо, якщо це первісток, зазвичай не готова до подібних обставин. Окрім того, мати в післяпологовому періоді, знаходиться в стані підвищеної чутливості і крихкості, тобто є досить вразливою.

Батьки часто не думають, що їх дитина може бути інвалідом. Тому першу негативну новину про народження немовляти буде визивати шок .

Наслідком цього часто буває біль. Вона такої інтенсивності, що може знепритомніти мати дитини. Порушуються захисні механізми психіки, позбавляючи людину можливості вдатися до адаптивним реакцій і стратегіям подолання кризової ситуації. Слідом за шоком і болем з'являються вина («що я зробила ..?»), Гнів («моя частка несправедлива»), заперечення того, що відбувається («... це відбувається не зі мною»), депресія («мені все одно . . .»). Шок і емоції дезорганізують психіку, як ніби утворюють в ній «розриви», і повністю блокують її нормальне функціонування.

Звичайно, що подібні неповноцінні емоційні переживання негативно відбиваються на самооцінці матері. У жінки з передчасними пологами і схильних до недонашуванню відзначаються втрата самоповаги і неприйняття власного жіночому тіла, яке не змогло народити повноцінну / здорову дитину (Д. Пайнз, 1997). Відчуваючи самопочуття неповноцінності, жінки відчувають страх перед майбутнім: «про майбутнє думати

страшно», «оточуючі не повинні знати про те, що трапилось», «не можу говорити ... навіть думати ... що далі ... ».

Матері готові використовувати інструменти для активного подолання, направленні на розв'язок проблеми, і готові до переоцінки обставин, що створюють сприятливі умови для виходу з кризового стану. Проте, зважаючи дезадаптацію психіки конструктивні, адаптивні стратегії захисту не спрацьовують, з'являються і домінують неконструктивні, що, в свою чергу призводить до посилення стресового стану жінки.

Тому, ситуація передчасних пологів представляє значні перспективи розвитку негативних наслідків для дитини, матері та всієї родини, поєднуючи ризик розвитку порушення прихильності, насильного поводження з дитиною, психологічних проблем, труднощів, пов'язаних з розвитком міжособистісних відносин.

Аналіз опитування та спостереження вказує на необхідність комплексної допомоги усім членам родини на перших етапах розвитку дитини, що дає змогу скорегувати негативне ставлення батьків до свого малюка і забезпечити йому повноцінну ранню допомогу для уникнення проблем у майбутньому.

Список літератури: 1. Лідерс А. Г. Психологічне обстеження сім'ї: навч. посібник-прак-тікум для студ. фак. психології вищ. навч. закладів / А. Г. Лідері. – 2-е вид., Стер. – М.: Видавничий центр «Академія». – 432 с. – 2007. 2. Оліфірович Н. І., Зінкевич-Куземкіна Т. А., Велента Т. Ф. Психологія сімейних криз.

– СПб.: Речь. – 360 с. – 2006. 3. Андреева Т. В. Психология современной семьи. Монография. – СПб.: Речь. – 436 с.: Ил. – 2005 г. 4. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы / Пер. с англ. В. Гаврилова. – М.: Изд-во Ексмо. – 288 с. (Серия «Психология для всех»). – 2002 г. 5. Дружинин В. Н. Психология семьи. Екатеринбург: Деловая книга, 2000.

Bibliography (transliterated): 1. Lyders A. N. Psykholohichne obstezhennia simi: navch. posibnyk-prak-tikum dlia stud. fak. psykholohii vyshch. navch. zakladiv / A. N. Lideri. – 2-e vyd., Ster. – M.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia». – 432 s. – 2007. 2. Olifirovych N. I., Zinkevych-Kuzemkina T. A., Velenta T. F. Psykholohiia simeinykh kryz. – SPb.: Rech. – 360 s. – 2006. 3. Andrieieva T. V. Psykholohiia suchasnoi simi. Monohrafiia. – SPb.: Rech. – 436 s.: Yl. – 2005 r. 4. Rodzhers K. Psykholohiia podruznykh vidnosyn. Mozhlyvi alternatyvy / Per. z anhl. V. Havrylova. – M.: Yzd-vo Eksmo. – 288 s. (Seriiia «Psykhologhiia dlia vsikh»). – 2002 rik. 5. Druzhynin V. N. Psykholohiia simi. Yekaternyburh: Dilova knyha, 2000.

Шаполова В. В., Кохан А. В.

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПОМОГИ ДІТЯМ У СКЛАДНИХ НЕОНАТАЛЬНИХ ВИПАДКАХ

У даній темі розглядається морально-психологічна проблема дітей у складних неонатальних випадках, тобто

передчасно народжених або з особливостями у пренатальному періоді розвитку. Розглядаються причини актуальності обраної теми. Описуються психоемоціональні етапи переживання матері з цього приводу та можлива поведінка батьків відносно дитини та шляхи оптимізації взаємозв'язку в цьому випадку.

Ключові слова: діти, неонатальний період, передчасні роди, розвиток, соціально-психологічна допомога.

Shapolova V. V., Kokhan A. V.

MORAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ASSISTANCE TO CHILDREN IN COMPLEX NEONATAL CASES

This topic examines the moral and psychological problem of children in complex neonatal cases, that is, those born prematurely or with features of the prenatal period of development. The reasons for the relevance of this topic are considered. The psychoemotional stages of the mother's experience about this and the possible behavior of the parents in relation to the child and the ways of optimizing the relationship in this case are described.

Key words: children, neonatal period, premature birth, development, socio-psychological assistance.

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОМОЩИ ДЕТЯМ В ТРУДНЫХ НЕОНАТАЛЬНЫХ СЛУЧАЯХ

В данной теме рассматривается морально-психологическая проблема детей в сложных неонатальных случаях, то есть преждевременно родившихся или с особенностями пренатального периода развития. Рассматриваются причины актуальности данной темы. Описываются психоэмоциональные этапы переживания матери по этому поводу и возможное поведение родителей относительно ребенка и пути оптимизации взаимосвязи в этом случае.

Ключевые слова: дети, неонатальный период, преждевременные роды, развитие, социально-психологическая помощь.

ЗМІСТ

Секція 1

Психолого-педагогічні аспекти формування духовно-моральних основ та відповідальності національної гуманітарно-технічної еліти

Гура Т. В., Кошкарів Ю. Ю., Платонова К. А. Особливості міжособистісної взаємодії військового керівника з підлеглими.....	3
Гура Т. В., Кравцова Н. В., Конкін В. М. Формування духовності у студентів майбутніх лідерів машинобудівного профілю: самопізнавальний та саморозвивальний аспекти.....	15
Грень Л. М., Курбанова Х. Ш. Моральна відповідальність майбутніх бакалаврів хіміко-технологічних спеціальностей за якість своєї професійної підготовки під час навчання у закладах вищої освіти.....	36
Зінченко Л. В. Особливості професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.....	44
Ігнатюк О. А. Формування «якісного» майбутнього педагога-лідера через призму відповідальності «викладач – здобувач – заклад вищої освіти».....	51
Кіпенський А. В., Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Відповідальність інтелігенції за долю цивілізації.....	60
Kravtsova N. V. The importance of responsibility in self-educational activity of students of machine-building specialties in quarantine conditions.....	69
Михайличенко В. Є. Філософські основи духовного світогляду.....	77

Черемський М. П. Гуманна педагогіка та її роль у вихованні духовно довершеної, творчої особистості.....	86
--	----

Секція 2

Механізми правової відповідальності як чинники забезпечення життєздатності громадянського суспільства

Вергун В. Г., Давидова В. О. Проблеми господарської відповідальності в Україні.....	95
Грабар Н. С. Вплив об'єднаних територіальних громад на розвиток зеленого туризму в Україні.....	102
Кухаренко В. М., Гончарук С. С. Формування критичного мислення у майбутніх офіцерів інтерактивними методами дистанційного навчання як педагогічна проблема.....	107
Кухаренко В. М., Лозко А. А. Організація діагностики рівня сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів засобами ІКТ у ВВНЗ.....	113
Лисенко І. В., Лисенко А. М. Право іноземних громадян на працю в Україні: проблеми та перспективи.....	120
Рилова А. Д., Черкашин А. І. Лідерські якості сучасного фахівця.....	129
Романовський О. Г., Каблеш В. В. Цінісні орієнтації у структурі лідерських якостей майбутніх психологів.....	137
Семко М. О., Ларінцева Н. В. Правочинність обігу дорогоцінних металів в Україні.....	141

Секція 3

Моральні аспекти глобальних проблем цивілізації

Бахтіна С. А. «Дети – наш вечный, неразрушимый памятник» – рядки з безсмертного духовного заповіту педагога Катерини Василівни Задонської «Бьль XIX столетия».....	147
Гутник М. В. Мефодій Іванович Кузнецов у вирі подій першої половини ХХ ст.....	158
Іванов В. М. До питання будівництва культових споруд в Харкові в новітній час.....	170
Кабачек В. В. Проблема достовірності місцевої Радянської періодики початку 1920-х рр. Як історичного джерела: моральний аспект.....	178
Маліков В. В. Моральні бар'єри на шляху до профілактики ВІЛ-інфекції в ключовій групі чсч: сучасний виклик в умовах концентрованої епідемії в Україні.....	189
Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Концепція ідеального лідера Н. Макіавеллі як дидактична складова процесу оновлення політичної еліти України.....	200
Петугіна О. О., Міщенко М. М. Використання комп'ютерних застосунків для розвитку креативного мислення у студентів.....	208
Скляр В. М. Зміни етномовного складу населення України (1959–1989 рр.).....	215
Ткаченко С. С., Гутник М. В. Історія української вищої технічної освіти для жінок.....	223
Шаполова В. В., Кохан А. В. Морально-психологічні аспекти допомоги дітям у складних неонатальних випадках....	232

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 52 (56)

Відповідальний за випуск проф. *Н. В. Підбуцька*

Підп. до друку р. Формат 60 × 84 1/8. Папір Prima Copy
Друк – ризографія. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. Обл.-видав. арк.
Наклад 100 прим. Зам. № . Ціна договірна.

НТУ “ХП”, 61002, Харків-2, вул. Кирпичова, 2

Видавничий центр НТУ “ХП”. Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.

Друкарня НТУ “ХП”, 61002, Харків, вул. Кирпичова, 2